

***Die ontwikkeling, stand en toekoms van Afrikaans in
SWAINamibië***

Elizabeth Gertruida van der Merwe, B.A., B.A. Hons., M.A.

Proefskrif goedgekeur vir die graad Doctor Litterarum in Afrikaans-
Nederlands in die Fakulteit Lettere en Wysbegeerte van die
Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys.

Promotor : Prof. H.G.W. du Plessis

Potchefstroom

1989

690/0817

Voorwoord

Ek spreek my opregte dank uit teenoor die volgende persone en Instansies sonder wie se hulp dit nie moontlik sou gewees het om hierdie proefskrif te skryf nie:

- prof. Hans du Plessis, my promotor, vir sy tyd, raad en leiding, vir al sy boeke, tydskrifte, verslae, ens. wat altyd tot my beskikking was, vir data en inligting wat hy gereeld van SWA/Namibië af vir my saamgebring het, vir hulp met rekenaarprobleme en ook vir sy voortdurende aanmoediging;
- prof. G.S. Nienaber vir waardevolle raad en die beskikbaarstelling van sy kopie van die Quellen asook voorlopige proewe van gedeeltes van Khoekhoense slamma;e;
- dr. K.F.R. Budack vir sy hulp tydens my besoek aan Windhoek;
- personeel van die Staatsargief in Windhoek;
- personeel van die Estorff-nastaanbiblioteek in Windhoek;
- personeel van die ELC se argief in Windhoek;
- personeel van die Staatsargief in Kaapstad;
- personeel van die NG-Kerkargief in Kaapstad;
- mev. M.E. Turley van die Bybelgenootskap van Suid-Afrika in Kaapstad vir haar hulp met die identifikasie van die Bybel wat deur Knudsen gebruik is;
- personeel van die museum op Potchefstroom vir hulle pogings om 'n Bybel te vind wat gebruik kon word vir 'n vergelyking tussen die Ryksboek en 'n Bybel;
- prof. J. van der Elst, hoof van die Departement Afrikaans-Nederlands, PU vir CHO, vir die leen van sy Statebybel wat 'n familie-erfstuk is, asook vir voortdurende aanmoediging;

- mnr. Allie Coetzer, adjunk-sekrelaris van die S.A. Akademie vir Wetenskap en Kuns, vir inligtingstukke;
- dr. C.P. Heese vir 'n kopie van Sendingonderwys in Suidwes-Afrika 1806-1870;
- personeel van die Ferdinand Postma-biblioteek van die PU vir CHO;
- personeel by die PU vir CHO se Rekenaardienste ;
- proff. Daan Wybenga en Daan Wissing vir waardevolle raad en aanmoediging;
- die RGN en FAK vir finansiële bystand;
- Ann Dry vir die Engelse vertaling van die opsomming;
- my ouers, skoonouers, grootouers, broers en sussie vir hulle voortdurende belangstelling en aanmoediging, en in die besonder my ma vir hulp met die proeflesery;
- my man, Jannie, vir sy geduld en aanmoediging asook vir sy hulp met alles wat op 'n rekenaar gedoen moes word.

Bo alles, my dank aan God.

Inhoudsopgawe

1.0 Hoofstuk 1	1
Inleiding	1
1.1 Probleemstelling	1
1.2 Doelstelling	1
1.3 Onderzoekmetodes	3
2.0 Hoofstuk 2	5
Die geskiedenis van die Afrikaanssprekendes in SWA/Namibië	5
2.1 Inleiding	6
2.2 Die Oorlams	7
2.3 Die taal van die Oorlams	15
2.4 Die eerste Afrikaanssprekendes in SWA/Namibië	16
2.4.1 Die Basters	17
2.4.2 Die blankes	21
2.5 Die funksie van Afrikaans	23
2.6 Samevatting	29
3.0 Hoofstuk 3	30
Oorlam-Afrikaans	30
3.1 Inleiding	31
3.2 Dataversameling	32
3.2.1 Inleiding	32
3.2.2 Dataversameling	32
3.2.3 Betroubaarheid van die data	35
3.3 Dataverwerking	39
3.3.1 Inleiding	39
3.3.2 Hantering van tekste	39
3.3.3 Vergelykingsbasis	41
3.3.4 Die skrywers van die tekste	44
3.3.4.1 Die Ryksboek	44
3.3.4.2 Die Vredestraktaat van !Hoaxalnas	45
3.3.4.3 Afrikanerbrief	46

3.3.4.4	Briewe uit die Quellen	47
3.3.4.5	Gevolgtrekking	49
3.4	Data-interpretasie	49
3.4.1	Inleiding	49
3.4.2	Leksikale variante	50
3.4.3	Fonologiese variante	54
3.4.3.1	Fonologiese variante wat ooreenstem met standaard-Afrikaans	54
3.4.3.2	Fonologiese variante wat ooreenstem met Oranjerivier-Afrikaans	60
3.4.3.3	Samevatting	65
3.4.4	Grammatiese variante	66
3.4.4.1	Verbale vorme	67
3.4.4.2	Nominale vorme	71
3.4.4.3	Lidwoordweglating	77
3.4.4.4	Besitkonstruksies	78
3.4.4.5	Afleidingsmorfeme	80
3.4.4.6	Samevatting	81
3.5	Samevatting	81
4.0	Hoofstuk 4	84
	Die stand van Afrikaans in SWA/Namibië	84
4.1	Inleiding	85
4.2	Die stand van 'n taal	85
4.2.1	Taalkennis	85
4.2.2	Taalgebruik	86
4.2.3	Taalvoorkeur	88
4.3	Die stand van Afrikaans in SWA/Namibië	89
4.3.1	Die stand van Afrikaans in die 20ste eeu	90
4.3.1.1	Taalkennis	91
4.3.1.2	Taalgebruik	92
4.3.1.3	Taalvoorkeur	93
4.3.1.4	Samevatting	98
4.3.2	Die stand van Afrikaans teen die middel van die 19de eeu	98
4.3.2.1	Taalkennis	98

4.3.2.2	Taalgebruik	99
4.3.2.3	Taalvoorkeur	99
4.3.2.4	Samevalting	100
4.4	Die groei/agteruitgang van Afrikaans in SWA/Namibië	100
5.0	Hoofstuk 5	102
	Taalbeplanning	102
5.1	Inleiding	103
5.2	’n Definisie van taalbeplanning	103
5.3	Die anatomie van taalbeplanning	105
5.3.1	Inleiding	105
5.3.1.1	Korpusbeplanning	106
5.3.1.2	Statusbeplanning	107
5.3.1.3	Hulpbronbeplanning	107
5.3.2	Die taalbeplanningsproses	108
5.3.2.1	Hulpbronbeplanning	109
5.3.2.2	Inligtingversameling	109
5.3.2.3	Doelwitbepaling	110
5.3.2.4	Implementering	115
5.3.2.5	Evaluasie	117
5.3.2.6	Skematiese voorstelling van die taalbeplanningsproses	119
5.4	Taalbeplanners	120
5.5	Voorwaardes vir die sukses van taalbeplanning	122
6.0	Hoofstuk 6	124
	Slot	124
6.1	Samevalting en gevolgtrekking	124
6.2	Aanbevelings	126
6.2.1	Aanbevelings vir korpusbeplanning	127
6.2.2	Aanbevelings vir statusbeplanning	129
7.0	Bylae A	133
	Die Ryksboek van die Bethaniërs	133

8.0 Bylae B	184
Die Vredestraktaat van !Hoax!nas	184
9.0 Bylae C	187
Oorspronklike Afrikanerbrief	187
10.0 Bylae D	189
Afskrifte van briewe uit die Quellen	189
11.0 Abstract	202
12.0 Bronnelys	205
Argivale bronne	224

1.0 Hoofstuk 1

Inleiding

1.1 Probleemstelling

Die onafhanklikwording van SWA/Namibië sal aan die einde van 1989 nie net 'n regeringsverandering meebring nie, maar heel moontlik ook 'n verandering van die taalbeleid. Die taalbeleid van die nuwe regering kan vir die toekomst van Afrikaans 'n ernstige bedreiging inhou, aangesien die taalbeleid van die grootste politieke partye in die land voorsiening maak vir slegs Engels as amptelike taal. Afrikaans kan moontlik sy amptelike status en daarmee saam baie aansien en hoë funksies verloor. 'n Verlies van hoë funksies kan lei tot 'n verlies van lae funksies (vgl. Steyn, 1981:18). Die voortbestaan van Afrikaans in SWA/Namibië kan dus ernstig bedreig word deur agteruitgang na die onafhanklikwording van die gebied.

Afrikaans is volgens die UNIN (1981:3, 8) deur die Suid-Afrikaanse Regering in SWA/Namibië ingevoer en op die mense daar afgedwing (vgl. 2.1). Hierdie bewering oor Afrikaans word onder andere gebruik om die taal te stigmatiseer as onderdrukkerstaal. Daarom word Afrikaans as amptelike taal deur die groot politieke partye in SWA/Namibië versigtig hanteer in die formulering van 'n taalbeleid.

Die vraag is of die bewerings van die UNIN enige waarheid inhou, of die stigmatisering reeds enige invloed gehad het op die stand van Afrikaans en wat gedoen kan word om die moontlike agteruitgang van Afrikaans in SWA/Namibië te voorkom.

1.2 Doelstelling

Die doel van hierdie studie is om vas te stel of die UNIN se bewering dat Afrikaans deur die Suid-Afrikaanse Regering afgedwing is op die mense van SWA/Namibië waar is, om vas te stel of die stigmatisering van Afrikaans reeds

enige invloed gehad het op die stand van die taal in SWA/Namibië en om vas te stel wat gedoen kan word om die moontlike agteruitgang van Afrikaans in SWA/Namibië te voorkom. Om hierdie doelstelling te probeer bereik, word soos volg te werk gegaan.

Eerstens word die geskiedenis van die Afrikaanssprekendes in SWA/Namibië nagegaan om vas te stel of Afrikaans werklik deur die Suid-Afrikaanse Regering daar Ingevoer en op die inwoners van die gebied afgedwing is. Taalpropagandiste kan die geskiedenis, of 'n verdraaide weergawe daarvan, gebruik om 'n taal se status te verhoog of om die taal en sy sprekers te stigmatiseer. Ter wille van wetenskaplike taalbeplanning moet vasgestel word wat die feite is. Dit moet dan aan die taalgemeenskap bekend gemaak word, sodat hulle objektief oor propaganda kan oordeel. Die geskiedenis van die Afrikaanssprekendes in SWA/Namibië word in Hoofstuk 2 beskryf.

Tweedens Is dit nodig om vas te stel of die vroegste vorme van Afrikaans in SWA/Namibië inderdaad Afrikaans was en nie dalk Nederlands nie. Dit sal dien as 'n verdere bevestiging of weerlegging van die UNIN se bewering dat Afrikaans deur die Suid-Afrikaanse Regering op die mense van SWA/Namibië afgedwing is. 'n Beskrywing van die kenmerke van die vroeë variëteit van Afrikaans, soos wat dit neerslag vind in geskrifte, word in Hoofstuk 3 gegee.

As Afrikaans in die 19de eeu deur die Oorlams na SWA/Namibië gebring is en toe hoë funksies gehad het, beteken dit egter nie dat die taal vanselfsprekend vandag nog daar van waarde sal wees nie. Daarom sal daar dordens ondersoek ingestel word na die huidige stand van tale in SWA/Namibië en 'n poging sal aangewend word om vas te stel of en, indien wel, in watter opsig die stand van die taal verander het sedert die 19de eeu. Die stand van Afrikaans in SWA/Namibië word in Hoofstuk 4 bespreek.

Taalbeplanning vir Afrikaans kan, soos vir enige ander taal, nie gedoen word sonder 'n raamwerk waarbinne die beoog gevoer word nie. Tot dusver is gebruik gemaak van verskeie beskrywings en besprekings van aspekte van taalbeplanning. Dit is egter nie voldoende vir deeglike en wetenskaplike be-

planning nie. Daarom word 'n raamwerk vir taalbeplanning in Hoofstuk 5 bespreek.

In die lig van bevindinge oor die geskiedenis van Afrikaanssprekendes en die stand van tale in SWA/Namibië word sekere aanbevelings aan die hand van bogenoemde teorie in Hoofstuk 6 gemaak vir die beplanning van Afrikaans se toekoms.

1.3 Ondersoekmetodes

Omdat taalbeplanning die taal in al sy fasette raak, is gebruik gemaak van verskeie ondersoekmetodes.

In Hoofstuk 2 word die geskiedenis van die Afrikaanssprekendes in SWA/Namibië weergegee. Hier is gebruik gemaak van historiese navorsing. In hierdie hoofstuk word die volgende sentrale teoretiese stelling beredeneer: Afrikaans is deur die Oorlams na SWA/Namibië gebring en was prestigetaal lank voor die koms van die blankes na die land. Om vas te stel vir watter funksies Afrikaans deur die Oorlams gebruik is, is aanmerkings oor die taal in byvoorbeeld geskrifte van sendelinge bestudeer.

In Hoofstuk 3 word 'n beskrywing gegee van die linguistiese kenmerke van die Oorlams se variëteit. Hier is te werk gegaan volgens die metodes van die variëteitkunde en die historiese taalkunde. Dataversameling, -verwerking en -interpretasie is gedoen. Die metode van dataversameling verskil van dié van moderne variasieondersoeke omdat geskrewe argivale tekste versamel moes word en nie bandopnames van gesproke taal nie. Dataverwerking is gedoen deur die taalgebruik in die tekste te vergelyk met standaardvorme en nie-standaardvariëteite van Nederlands en Afrikaans. Hieruit is dan afgelei of die Oorlams Afrikaans of Nederlands gebruik het en watter variëteit van die betrokke taal. Die sentrale teoretiese stelling wat hier beredeneer word, is dat die Oorlams se skryftaal wel nog Nederlands was, maar hulle spreektaal het nader aan Afrikaans as aan Nederlands gestaan.

In Hoofstuk 4 word die stand van Afrikaans in SWA/Namibië bespreek. Die volgende sentrale teoretiese stelling word in hierdie hoofstuk beredeneer:

Afrikaans staan vandag sterker as ooit tevore en sterker as enige ander taal in SWA/Namibië, maar dit kan agteruitgaan as gevolg van veral politieke stigmatisering. Gegewens oor die huidige stand van tale is hoofsaaklik verkry uit verslae oor ondersoek na die stand van tale in SWA/Namibië deur die RGN en die UNIN. Aangesien daar geen verifieerbare feite oor die stand van tale in die 19de eeu bestaan nie, is afleidings oor die stand van Afrikaans gemaak uit gegewens in Hoofstuk 2. Gegewens oor die huidige stand van Afrikaans is dan vergelyk met afleidings oor die stand van die taal in die 19de eeu sodat vasgestel kan word of en, indien wel, in watter opsig die stand van Afrikaans in SWA/Namibië verander het.

In Hoofstuk 5 word 'n raamwerk vir taalbeplanning bespreek. Aan die hand hiervan word in Hoofstuk 6 enkele aanbevelings gemaak om te beplan vir die toekoms van Afrikaans in SWA/Namibië. Hierdie aanbevelings hou onder andere in dat pogings aangewend moet word om die stigmatisering van die taal teen te werk.

2.0 Hoofstuk 2

Die geskiedenis van die Afrikaanssprekendes in SWA/Namibië

SENTRALE TEORETIESE STELLING

Afrikaans is deur die Oorlams na SWA/Namibië gebring en was prestigetaal lank voor die koms van die blankes na die land.

DOELSTELLING

Om vas te stel

1. wie die Oorlams was;
2. watter taal die Oorlams gepraal het;
3. wie die eerste Afrikaanssprekendes in SWA/Namibië was;
4. watter funksies Afrikaans in die 19de eeu in SWA/Namibië vervul het.

INHOUD

- 2.1 Inleiding
- 2.2 Die Oorlams
- 2.3 Die taal van die Oorlams
- 2.4 Die eerste Afrikaanssprekendes in SWA/Namibië
- 2.5 Die funksie van Afrikaans
- 2.6 Samevatting

2.1 Inleiding

Afrikaans is die sterkste taal in SWA/Namibië; dit kan deur die grootste gedeelte van die bevolking gepraat word (Fourie, 1978:2). Visser (1982) het bevind dat dit net die Inwoners van Kaokoland, Owambo, die Caprivi en sommige van die Hereros is wat geen Afrikaans ken nie.

In die UNIN-verslag (1981:3) word beweer dat Afrikaans "as a result of South Africa's illegal occupation of the territory has become the effective lingua franca" in SWA/Namibië. In die verslag word Afrikaans "an imposed or colonial language" genoem (op. cit.) Volgens Goldblatt (1971:9) is Afrikaans nie deur die Suid-Afrikaanse Regering na SWA/Namibië gebring nie, maar deur die Oorlams: "The Dutch language thus had arrived in South West Africa via the Hottentots." Du Plessis (1987c:10) het bevind dat "...Afrikaans, of dan Kaaps-Hollands reeds prestigetaal en lingua franca is meer as 'n eeu voor die oorkoms van die gebied deur die RSA." Dit was volgens Du Plessis (op. cit.: 11) ook nie moontlik dat die Unie van Suid-Afrika sy mandaat oor SWA/Namibië op Afrikaans kon oorneem nie, omdat Engels in 1919 nog die enigste amptelike taal van die Unie was.

Uit bogenoemde blyk duidelik dat daar nie ooreenstemming is oor die geskiedenis van Afrikaans en sy sprekers in SWA/Namibië nie. Die UNIN se bewerings kan gebruik word in negatiewe propaganda oor Afrikaans en kan lei tot funksie- en statusverlies vir die taal as sprekers aan ander tale groter voorkeur begin gee om stigmatisering te probeer vermy. In hierdie hoofstuk word die geskiedenis van die Afrikaanssprekendes in SWA/Namibië weergegee. Op grond hiervan kan besluit word of die UNIN se bewerings korrek is.

Die sentrale teoretiese stelling wat in hierdie hoofstuk beredeneer word, is dat Afrikaans deur die Oorlams na SWA/Namibië gebring is en prestigetaal was lank voor die koms van die blankes na die land.

Voordal die bogenoemde stelling ondersoek word, is dit nodig om eers te definieer presies wie die Oorlams was.

Die doel met hierdie hoofstuk is dan om vas te stel

1. wie die Oorlams was,
2. watter taal die Oorlams gepraat het,
3. wie die eerste Afrikaanssprekendes in SWA/Namibië was,
4. watter funksies Afrikaans in die 19de eeu in SWA/Namibië vervul het.

Omdat daar eers in 'n latere hoofstuk aandag gegee word aan die vorm van die taal wat in die 19de eeu in SWA/Namibië gepraat is, word die benaming Afrikaans in hierdie hoofstuk gebruik om na hierdie vroeë vorm van Afrikaans te verwys sonder dat dit duidelik is presies watter vorm van die taal ter sprake is.

2.2 Die Oorlams

Volgens Vedder (1966:171) is **Oorlam** "a word of Malay origin, derived from the Malay **Orang lama**, an old person, and came to mean 'one who knows the world thoroughly', and so 'one who is wide awake'. According to Velk, **Uit Oost en West** (Arnhem, 1889), p.10, the Hottentot tribe of orlams adopted this name because they had a great opinion of their own abilities."

Volgens Nienaber (1989:800) is die woord **oorlams** 'n sametrekking van "**orang lama (dalang)** met die betekenis van 'n mens of iemand wat al lank gelede (na die Ooste) gekom het, bekend is met die land, die mense en hulle gebruike en nie meer sondig teen bv. sensiliewe gewoontes wat aan die mense eie is nie." Nienaber (op. cit.) noem verder dat **oorlams** reeds teen 1654 in vrye omloop was, "veral in die sin van **bedrewe, geleerd, kundig**. "Dit is hierdie woord wat in sy gunstige betekenis oorgeneem is in toepassing op Khoekhoense stamme."

Dit is moeilik om vas te stel presies wie almal as Oorlams beskou is. Volgens Vedder (1966:171) was hulle nakomelinge van die blankes wat aan die Kaap vermeng het met Hottentotvroue. Hulle het meestal Kaaps-Hollands gepraat,

Europese klere gedra en party was Christene. Legassick (1982:302) het die vroegste definisie van die term Oorlams gevind by 'n inskrywing van Albrecht en Seidenfaden op 12 Oktober 1805 in die Londense Sendinggenootskap-joernale. Hiervolgens was die Oorlams "Hottentotte" wat "by die boere gebore en getoë is" en van wie "die meeste die plat Hollandse taal verstaan en dit praat." (op. cit.:274) Ook Goldblatt (1971:9) noem dat die Oorlams van gemengde afkoms was en Nederlands gepraat het. Volgens Legassick se bevindings was die Oorlams dus Koikoi, terwyl Vedder en Goldblatt hulle beskou as persone van gemengde afkoms. Nienaber (1989:802) tref 'n duideliker onderskeid tussen Oorlams en Basters wat ooreenstem met Legassick se siening: "En tog moet die Oorlam tweede plek inneem teenoor die Baster. 'n Oorlam is maar net 'n vereuropeeste en beskaafde Khoekhoen, maar 'n Baster het nog iets ekstra, hy het in sy are op een of ander stadium die bloed van 'n Blanke bygekry, dit wil sê in sy bloedlyn is daar êrens 'n Blanke as vader. Baster en Oorlam is in hierdie middelstand twee lae met verskil in statuswaarde."

In teenstelling met Legassick en Nienaber se siening dat Oorlams van geboorte Koikoi was, stel Dellus en Trapido (s.):54) dit duidelik dat daar waarskynlik ook maniere anders as deur geboorte was om 'n Oorlam te word.

Volgens Lau (1982:50-51) was die leiers van die Oorlamkommando's 'of 'mixed' descent and were baptised. They had clearly broken away from the social relationships which characterised Khoi groups. The people they collected around themselves had diverse origins: they were runaway slaves, dispossessed Khoi retainers and the like."

Uit wat tot sover oor die Oorlams gesê is, is dit duidelik dat baie van hulle algeheel of gedeeltelik van Koikoiherkoms was. Om hierdie rede is dit van belang om kortliks te kyk na die geskiedenis van die Koikoi tot met die vorming van Oorlamkommando's wat na SWA/Namibië getrek het.

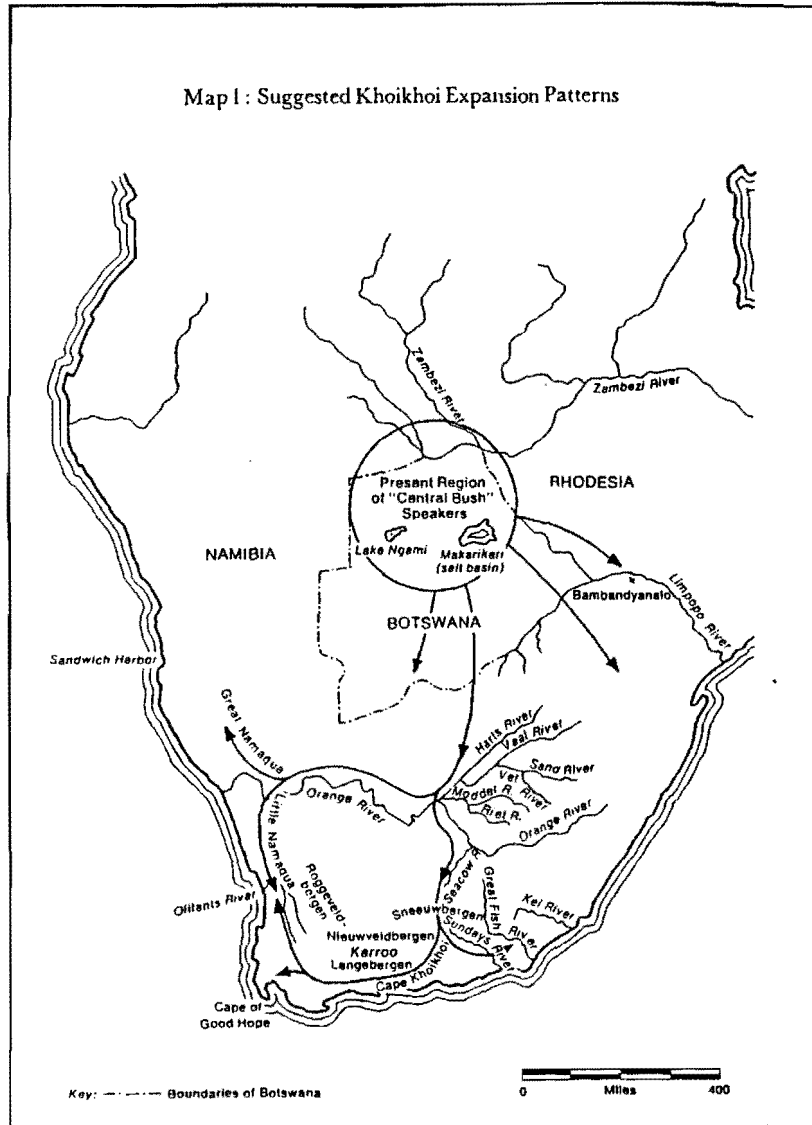
Die Koikoi het oorspronklik in of naby die noorde van Botswana gewoon. Hulle was jagters wat vee bekom het van landbouers wat in die gebied ingetrek het. Om genoeg weiding vir hulle vee te kry, moes die Koikoi trek en só

versprei hulle dan oor Sulder-Afrika. Hulle trek waarskynlik eers suidwaarts tot aan die Oranjerivier. Hier verdeel hulle: een groep trek verder suid en die ander trek al met die Oranje langs weswaarts. Naby die westkus verdeel laasgenoemde groep weer: een groep trek noord in SWA/Namibië in en die ander trek suid in die rigting van die Kaap, waar hulle met blankes kennis maak (Gillomee & Elphick, 1982:5-6). Die trekrigtings van Koikoi oor Suider-Afrika word duidelik aangetoon op die meegaande kaart.

Die Koikoi wat die blankes aan die Kaap aangetref het, was verwant aan die Kolkoi wat in SWA/Namibië gaan woon het. Soos reeds gesê, was die Oortlams (deels) afstammeling van die Kaapse Koikoi. Die nakomeling van die Namibiaanse Koikoi staan vandag bekend as die Nama (Goldblatt, 1971:3). Die Oortlams was dus verwant aan die Nama wat hulle in die 19de eeu in SWA/Namibië teengekom het - albei groepe was afstammeling van die Koikoi (vgl. Du Plessis, 1987c:5).

Vandat Dias in 1488 by Mosselbaai aangedoen het, was daar sporadiese kontak tussen Koikoi en blankes in die Wes-Kaap. 164 jaar lank word ruilhandel gedryf met verbyvarende seelui en mettertyd begin die Koikoi glo dat die blankes nooit permanent in Suid-Afrika sal bly nie. Toe dit ná 1652 tot hulle deurdring dat die blankes nou permanent aan die Kaap woon, was hulle nie in staat om weerstand daarteen te bied nie (Elphick, 1977:72). Dat hulle al sterker onder die invloed van die Nederlandse kultuur gekom het, blyk uit die feit dat hulle hul eie taal mettertyd verruil het vir Nederlands. Van Riebeeck berig reeds op 15 Junie 1656 dat die Hottentotte in die onmiddellike nabyheid van die Fort Nederlands "al redelijck fray beginnen te leeren spreekken." (Nienaber, 1953:77 en Steyn, 1980:107) Dr. O. Dapper deel ons mee dat teen 1662 "(a)lle of de meeste Hottentots, te weten, die dicht aen het Fort van goeder hope wonen... spreken door het daghelix verkeren met d'onzen de Duitsche tale..." (Nienaber, 1953:112-113) Dr. H. Lichtenstein wat in 1803 - 1806 twee jaar lank in die binneland was, berig soos volg: "Wenig Hottentotten, die in der Colonie geboren sind, wissen von ihr (hulle eie taal) mehr, als ein Paar hängen gebliebene Idiotismen. Alle (sy kursivering) sprechen sie Holländisch. Nur gegen die Gränzen der Colonie findet man noch hin und wieder einen Hottentotten, der zu den seinigen in eigener

Map 1 : Suggested Khoikhoi Expansion Patterns

Uit: Elphick, 1977:16

Mundart redet, aber auch diese ist lange nicht mehr das ächte Hottentottische, sondern untermischt mit einer grossen Zahl Holländischer Worte und Phrasen..." (Nienaber & Raper, 1977:16)

Ook die voorkoms van Europese volksverhale wat as ou Namastories oorvertel is (Schmidl, 1982:3), dui op die vernederlandsing van Koikoi-afstammeling. Hierdie Europese verhale moes volgens Schmidl (1984:32) reeds aan die begin van die 19de eeu die Oranjerivier oorgesteek het en Namastories geword het nog voordat enige blankes SWA/Namibië binnegegaan het. Die verhale het 'n Kaaps-Hollandse oorsprong en is deur die Oorlams na SWA/Namibië gedra (op. cit.:40).

Hierdie Koikoi wat hulle so sterk vereenselwig het met die Nederlandse kultuur, het hulle as verhewe bo die stamgebonde Koikoi beskou; vergelyk onder andere Gallon (1853:68 soos aangehaal deur Nienaber, 1986c:1): "Oerlam was a nickname given by the Dutch colonists to the Hottentots that hung about their farms; it means a barren ewe, a creature good for neither breeding nor fattening, a worthless concern, one that gives trouble and yields no profit. However, all things are relative, and what these oerlams were to the Dutchmen, that the Namaqua Hottentots were to the oerlams." Uit ou geskrifte vind Nienaber (1989:801) ook nog die volgende inligting aangaande die invloed van die Nederlandse kultuur op die Oorlams: "Baie Oorlamme het Christene geword en hulle vry gemaak van die voorvaderlike gelowe. Ook uiterlik het hulle hulle by die leefwyse van die koloniste aangesluit. 'n Oorlam was ook iemand wat klere volgens die styl van die koloniste gedra het, broek en hemp, hoed en skoene, en die deurtrekker en die karos, die mus en sandale, het hulle gelos. Die grootste aardse besittings was 'n geweer en 'n perd, 'n wa en osse."

Die Oorlams was dus sero-geneties verbonde aan die Koikoi en kultureel aan die blankes (vgl. Du Plessis, 1987c:5-10). Hulle was 'n heterogene groep mense wat sosiaal hoër as die Hottentotte en laer as die Basters gestratifiseer was. Nienaber (1986d) stel die sosiale stratifikasie van die Kaapse bevolking teen die 18de eeu soos volg: "Boesmans, slawe, Hottentotte, Oorlams, Basters, blankes. Die Hottentotte het neergesien op die slawe omdat hulle nie

vry was nie; die Oorlams was ontstande Hottentotte wat Nederlands gepraat het en die blankes se kultuur en lewenswyse aangeneem het - hulle het neergesien op Hottentotte wat nie Nederlands kon praat nie; die Basters was 'n trappie hoër as die Oorlams, omdat hulle nie net die blankes se lewenswyse aangeneem het nie, maar ook 'n bietjie blanke bloed in hul are gehad het." Gillomee & Elphick (1982:418) onderskeel tussen drie sosiale groepe: "Heel bo was daar die Europeërs wat oor grond beskik het. Heel onder was die onderworpenes en onvryes wat in hierdie stadium naas die slawe ook die Khoikhoi ingesluit het. Hulle was of glad nie van Europese afkoms nie of net deels van Europese afkoms. Tussen die twee kategorieë was daar 'n derde, bestaande uit Europeërs en nie-Europeërs wat vry was, maar deur die bank arm."

Die Oorlams as vry mense was dus hoër gestratifiseer as die onvry slawe en omdat hulle kultureel verbonde was aan die hoogste sosiale groep, naamlik die blankes, was hulle ook hoër gestratifiseer as die stamgebonde Koikoi wat nie die Europese kultuur aangehang het nie. Die Koikoi het volgens Nienaber (1986c:5) dan ook daarna gestreef om Oorlams te word; sodoende sou hulle nader aan die blankes kom en hul sosiale aansien sou styg. Dit was moontlik omdat sosiale stratifikasie nie bloot op afkoms berus het nie; Europeërs was volgens Gillomee & Elphick (1982:398) dikwels meer gekant teen kulturele gebruike as teen aangebore fisiese eienskappe. Dit sou dus verwag kon word dat die Oorlams met hulle Europese kultuur sosiaal baie na aan die blankes moes kom. Tog is hulle deur die Europeërs uitgesluit (op. cit.:419); vergelyk ook die vroeëre aanhaling van Galton.

Die Oorlams is nie alleen deur die hoë sosio-ekonomiese klasse verwerp nie. Hulle posisie in die Kaapse samelewing is verder verswak deur teenstrydighede in die Kompanjie se beleid oor wat die wetlike posisie van die Koikoi was (Gillomee & Elphick, 1982:396). Dit het meegebring dat vryburgers "Khoikhoi in een asem met slawe genoem het" - iets wat vir die Koikoi totaal onaanvaarbaar was (op. cit.:397). Hulle is boonop uitgesluit van die koloniale stelsel van grondbesit (op. cit.:407). Sodoende is hulle sosiale status deur die grondwette verder verlaag. As die Oorlams, ten spyte van hul kulturele bande met die blankes, as Koikoi gereken is op grond van hul herkoms, sou hierdie

soort behandeling vir hulle nog meer onaanvaarbaar gewees het, omdat hulle hulself as verhewe bo stamverwante Koikoi beskou het.

Teen die einde van die 18de eeu het baie van die Oorlams wat deur blankes verdryf is of verplig is om vir hulle te werk en te veg, na die middel-Oranjerivier begin trek (*op. cit.*:412). Hulle was georganiseer in kommando-groepe wat bestaan het van rooftogte en ruilhandel (Lau, 1982:51). Omdat hulle wou vry wees en nie kans gesien het vir die swaar slawewerk nie en ook omdat party vir die polisie bang was, vlug hulle na die noorde van die land en trek later oor die Oranjerivier na SWA/Namibië (Vedder, 1966:171).

Die Oorlams verlaat Suid-Afrika dus as gevolg van sosiale druk en ook omdat hulle nie kon of wou aanpas by die samelewing suid van die Oranje nie.

Teen die einde van die 18de eeu en begin van die 19de eeu trek die volgende vyf Oorlamgroepe SWA/Namibië binne:

1. die Booisgroep;
2. die Bersebagroep;
3. die Gobablsgroep;
4. die Afrikaners;
5. die Wilboois (Vedder, 1966:173).

Die *Booisgroep* onder Jan Boois kom in 1815 op Bethanie aan. Nadat hulle 'n tyd lank daar gebly het, trek hulle na weivelde wes van Rehoboth. Hierdie groep het nooit 'n permanente woonplek gehad nie (*op. cit.*:172).

Die *Bersebagroep* onder Dietrich Isaak steek die Oranjerivier in 1816 oor en vestig hulle in die Karrasberg. Na Isaak se dood word sy skoonseun, Paul Gollath, die leier van die groep. Nadat hulle heelwat rondgetrek het, maak die groep Berseba hulle hoofkwartier (*op. cit.*).

Die **Gobabisgroep** onder Amraal Lamberts kom ook in 1815 na SWA/Namibië en woon 'n tyd lank op Belhanie. Mettertyd trek hulle ooswaarts en vestig hulle op Gobabis (op.cit.). Amraal was ook bekend as Lammert Lammertes. Hy was die eerste soldaat in die Corps vrije Hottentotten wat teen die einde van Augustus 1803 by Rietvlief tot stand gekom het (De Villiers, 1970:191). Die opleiding wat Amraal en waarskynlik heelwat ander Oorlams as soldate gekry het, verklaar waarom hulle so goed kon skiet en perdry toe hulle in SWA/Namibië gekom het.

Die **Afrikaners** onder Jager Afrikaner was die eerste Oorlamgroep wat SWA/Namibië teen die begin van die 19de eeu binnegetrek het (Lau, 1982:53; 'n presiese jaartal word nie in enige van die geraadpleegde bronne genoem nie, maar dit moes baie vroeg in die eeu gewees het, want teen 1805 was hulle volgens Van der Merwe (1967:17) reeds by Warmbad). Hulle hoofkwartier is later by Windhoek (Vedder, 1966:172). Jager was waarskynlik ook 'n lid van die Corps vrije Hottentotten, tensy hier verwys word na 'n ander "Jaag Afrikaner" (De Villiers, 1970:247).

Jager en sy familie het op veldkornet Piet Pienaar se plaas by die huidige Calvinia gewoon. Op 'n dag het Jager en Pienaar stry gekry, Pienaar het vir Jager met die vuur platgeslaan en Jager se broer Titus het vir Pienaar doodgeskiet. Hierna moes Jager en sy volgelinge oor die Oranjerivier vlug. In 1805 vestig hulle hulle by Warmbad (Van der Merwe, 1967:17). Jager is in 1823 oorlede, waarna Jonker Ieier van die groep geword het (op. cit.).

Die Afrikaners het volgens Du Bruyn (1981:2) waarskynlik hul naam te danke aan die feit dat hulle "were the descendants of slaves as well as Khoikhoi. At the Cape the descendants of unions between slaves and Khoikhoi or whites, were called 'Afrikaners'." Dit lyk dus of ten minste die Afrikanerleiers van gemengde afkoms was en nie suiwer Koikoi nie.

Die **Witboois** onder Kido Witbooi was die laaste groep Oorlams wat in SWA/Namibië aangekom het; hulle trek eers in 1850 oor die Oranjerivier (Liebenberg, 1966:79). Nadat hulle lank rondgetrek het, vestig hulle in 1863 by Gibeon (Vedder, 1966:172).

Kido is na sy dood op 31 Desember 1875 opgevolg deur Moses, Hendrik Wilbooi se vader (op. cit.:410). In 1887 abdikeer Moses en sy swaer, Paul Visser, word leier van die Wilboois. In Februarie 1888 laat Visser vir Moses doodskiet en Hendrik besluit om sy vader se dood te wreek. Op 12 Julie 1888 skiet hy vir Visser dood en word kaptein van die Wilboois (op. cit.:494-498).

2.3 Die taal van die Oorlams

Nienaber (1986c:1-3; vgl. ook Nienaber, 1989:794-798) gee 'n aantal uittreksels waaruit inligting oor die Oorlams se taal verkry kan word. Hierdie uittreksels is "op twee na afkomstig van mense wat uit persoonlike kennismaking kan praat." (Nienaber, 1986c:3) Omdat ons hier baie betroubare inligting het, word 'n paar van die uittreksels aangehaal.

C. Albrecht, 1806: "Das Volk hier (op Adam Kok se plaas) nennt man **Oorlammers**, das sind Hottentotten, **die** im Oberland bei den Buren geboren und aufgewachsen sind und **meist Niederdeutsch verstehen und sprechen können...**" (Nienaber, 1989:794; my kursivering)

Campbell, 1815: "In this kraal there are of persons who speak the Dutch language and who are called **orlams...**" (op. cit.)

Knudsen, 1844: "Die Orlams sind solche, welche aus der Capgegend sind, und deshalb auch die holländische Sprache sprechen..." (Nienaber, 1989:795)

Knudsen, 1844: "Orlam oder Orlammi (auch mit den 3 Endungen) sind diejenigen Hottentotten, die früher in der Nähe von Capstadt gewohnt haben und also **erst** die holländische Sprache gelernt haben, wesshalb alle Hottentotten, die holländisch verstehen und etwas geschickter und klüger sind als die anderen, schlechtweg Orlams oder Mantaan, d.i. die Holländisch oder Deutschsprecher genannt werden..." (Nienaber, 1986c:1)

C. en A. Albrecht, 1849: "'Orlam' heissen alle Namaqua, welche etwas holländisch reden..." (Nienaber, 1989:794)

J.C. Wallman skryf in 1861 dat Willem Swartbooi en sy mense "nicht mehr in der Väter Zunge reden, sondern sie radebrechten ihr Capholländisch." (op. cit.:797)

Op grond van inligting uit onder andere die aangehaalde sitale kom Nienaber tot die volgende gevolgtrekking: "Die opvallendste teken van Oorlamskap was die loeëiening (sic) van Hollands as die eie taal." (op. cit.:801)

In November 1843 besoek Knudsen Paul Goliath se mense (die Bersebagroep) en merk die volgende op: "They were dressed very decently, and many of them spoke Dutch." (Lau, 1982:59)

Die sitale wat tot sover aangehaal is, gee reeds 'n duidelike aanduiding dat die Oorlams Afrikaans gepraat het en nie Hottentots nie. Verdere ondersteuning hiervoor is onder andere die feit dat die Bethaniërs se Ryksboek en ook Hendrik Wilbooi se Dagboek in Afrikaans geskryf is (vgl. Hoofstuk 3; Bylae A; Van der Zwan, 1986).

Watter vorm van Afrikaans gebruik is, is nie hier ter sprake nie - dit word in die volgende hoofstuk bespreek.

2.4 Die eerste Afrikaanssprekendes in SWA/Namibië

Soos reeds genoem, is Afrikaans vandag nog die eerste taal van die Basters en sommige blankes in SWA/Namibië. Volgens die UNIN (1981:3) is Afrikaans deur die Suid-Afrikaanse Regering in SWA/Namibië ingevoer en op die bevolking afgedwing.

Die stelling is egter reeds gemaak dat Afrikaans deur die Oorlams na SWA/Namibië gebring is en nie deur een van die huidige groepe moedertaal-sprekers van Afrikaans of die Suid-Afrikaanse Regering nie. Om vas te stel of dit inderdaad so is, is dit nodig om nou kortliks die geskiedenis van die Basters en die blankes in SWA/Namibië na te gaan en ook vas te stel van wanneer af die Suid-Afrikaanse Regering enige invloed kon uitoefen op die taalsituasie in die gebied.

2.4.1 Die Basters

Die Basters was die afstammeling van blankes, Koikoi en slawe; vergelyk onder andere Barrow, 1801: "The coachman is generally one of those people known in the Colony by the name of Bastards, being a mixed breed between a Hottentot woman and European man, or a Hottentot woman and a slave." (Nienaber, 1989:170) 'n Verdere verwysing vind ons by Knudsen, 1844, as hy skryf oor die "Bastardhottentotten, Abkömmlingen von Weissen und Afrikanern." (Nienaber, 1986b:1)

Hierdie beskouing van Basters as persone van gemengde afkoms laat onmiddellik die vraag ontstaan wie dan vroeër beskou is as Basters en wie as Oorlams, want ook sommige van die Oorlams was blykbaar van gemengde afkoms (vgl. 2.2). Soos reeds genoem, beskou Nienaber die Oorlams as vereuropeeste en ontstande Kolkoi, terwyl die Basters ook blanke bloed by het (vgl. 2.2). Beskou 'n mens egter die sitate waaruit Nienaber inligting oor die Basters verkry het, besef 'n mens dat die benaminge **Baster** en **Oorlam** baie deurmekaar gebruik is.

In 1806 skryf Anderson in 'n brief aan die Londense Sendinggenootskap onder andere oor die boosheid van die "Baslard Hollentots", "a mixed breed from other tribes, not excluding Europeans and colonists on the father's side" (Nienaber, 1989:171). Hierdie boosheid het toegeneem "especially after one **Africaner**, a Hottentot, who had murdered a Colonist and escaped justice, came among them about fourteen years ago." (op. cit.: my kursivering) Samuel J. Hahn noem Kupido Witbooi se mense in 1835 "Bastards" (op. cit.:172).

In bogenoemde sitate word na die Afrikaners en Witboois verwys as **Basters**, terwyl Wallman in 1858 na Jonker Afrikaner verwys as die "bedeutendsten Orlam-Kapitän" (Nienaber, 1986b:10).

Vedder tref die volgende onderskeid tussen die Oorlams en Basters: "Es befanden sich darin viele, deren Vorfahren weisse Männer gewesen waren. Diese Mischlinge pflegte man Bastards oder, wenn sie im Dienst von Europäern gestanden hatten, Orlams zu nennen." (Nienaber, 1989:173)

Uit die geraadpleegde bronne oor Oorlams en Basters is dit duidelik dat 'n waterdige onderskeid tussen die twee groepe nie op grond van herkoms getref kan word nie. Dat daar wel duidelike onderskeid was tussen Oorlams en Basters, besef 'n mens egter as daar gekyk word na die verskillende groepe wat Olpp (soos aangehaal deur Nienaber, 1989:173 en 803) in 1876 noem. Die vyf Oorlam-groepe is reeds genoem; vergelyk 2.2. Olpp noem verder ook vier groepe Basters:

1. die De Tuingroep onder Herman van Wyk met hulle hoofsetel op Rehoboth;
2. die De Tuingroep onder Klaas Zwart met Geious, Grootfontein as hoofsetel;
3. die Steinkopgroep onder Elias Vries met hul hoofsetel op Gaibes, Kalkfontein;
4. die Pellagroep onder Dirk Vylander met Has, Rielfontein as hoofsetel (op. cit.:173). (Let wel: In die literatuur word ook die spelvorm Vilander gebruik. In hierdie studie sal egter deurgaans van Vylander gebruik gemaak word, behalwe in direkte aanhalings.)

Uit betroubare ou geskrifte kry Nienaber (op. cit.:176) onder andere die volgende inligting oor die Basters: hulle was trots op die blanke bloed in hulle are, omdat dit hulle verhef het bo hulle volksgenote en hulle ingeskakel het by die hoogste klas; hulle het die blankes nagevolg wat betref kleredrag, gebruikte, die Christelike geloof en godsdiens en ook "Nederlands" as moedertaal aangeneem.

Die nakomelinge van die Basters woon vandag in die Rehobothgebied, in die distrik Mallahöhe en by Rielfontein en Mier (Nienaber, 1989:179).

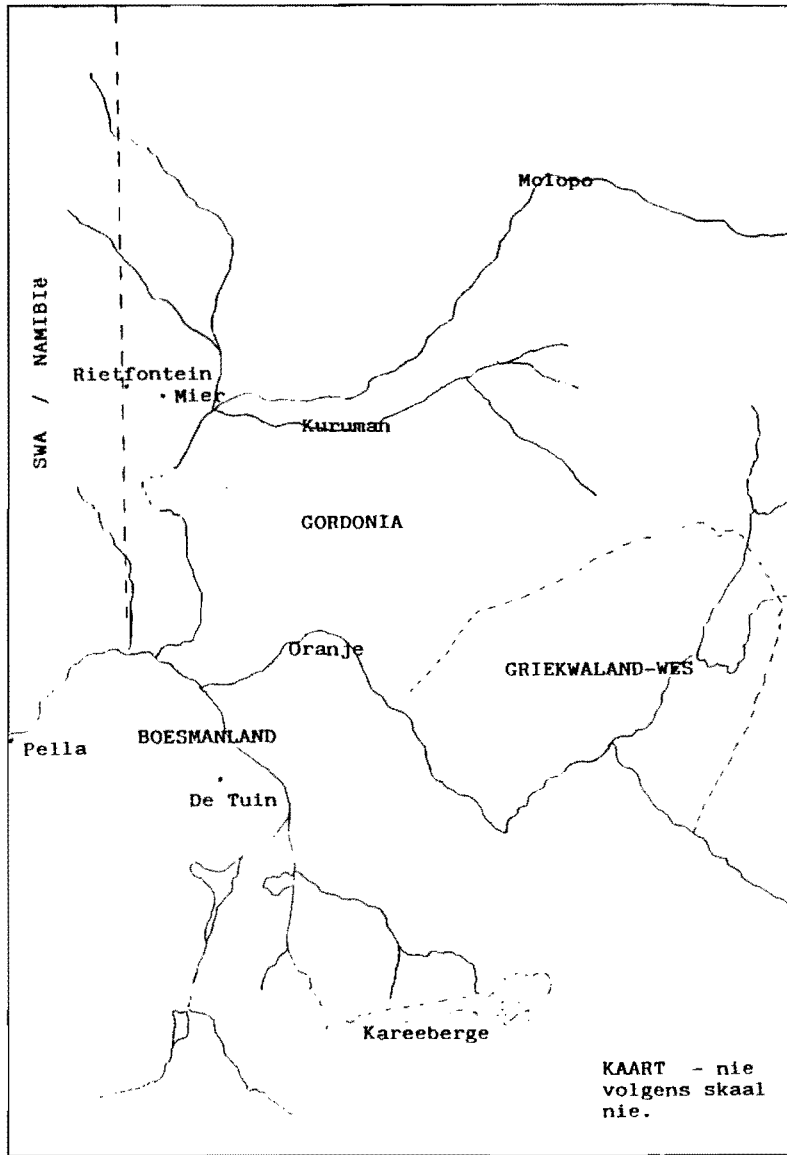
Vir die doel van hierdie ondersoek is dit nie nodig om verder in te gaan op die onderskeid tussen Basters en Oorlams nie. Dit is alleen van belang dat hier wel sprake is van twee verskillende groepe mense tussen wie daar blykbaar op grond van sosiale status onderskeid is (op. cit.:802). Albei die groepe het Afrikaans gepraat.

Die vraag is nou of Afrikaans nie dalk deur die Basters na SWA/Namibië gebring is nie - hulle nakomelinge woon immers nog daar en praat nog Afrikaans, terwyl die Oorlams vandag nie meer 'n onderskeibare groep is nie. Om 'n antwoord op hierdie vraag te vind, word die geskiedenis van die Basters vervolgens kortliks bespreek.

As gevolg van druk van die blanke gemeenskap begin Basters teen die einde van die 18de eeu uit die Kaapkolonie noordwaarts trek (Du Plessis, 1950:4). Teen die begin van die 19de eeu het hulle in die Onder-Bokkeveld saamgetrek (Van Vreeden, 1965:1). Die Basters was "the vanguard of the Whites who followed closely on their heels after new territory had been made relatively save for habitation." (Carstens, 1970:190) Vroeg in die 19de eeu trek blanke veeboere die Onder-Bokkeveld binne. Die Basters was ook veeboere en het die weivelde waar hulle gewoon het self nodig gehad, maar omdat hulle "geen elendomsreg gehad het nie, kon hulle die blanke veeboere weidingsreg nie ontsê nie." (Van Vreeden, 1965:3) Omdat die weivelde nie voldoende was vir die blankes én die Basters nie, het die Basters besluit om verder noordwaarts te trek en in 1861 begin 'n groot uittoeg van Basters na Boesmanland. Teen die einde van 1861 het daar reeds twee groot Bastergroepe by De Tuin saamgetrek onder leiding van Van Wyk en Bok. Laasgenoemde is ná sy dood opgevolg deur sy skoonseun, Dirk Vylander.

Vylander het nie lank in Boesmanland verhoef nie; teen 1865 was sy geselskap reeds by Mier en Rietfontein (op. cit.); vergelyk die meegaande kaart.

Die Van Wyk-trek het eers 'n tyd lank by De Tuin verhoef. "Toe die blanke veeboere in 1866 hulle verskyning in Noord-Boesmanland maak, het die Basters 'n versoek aan die Regering gerig om De Tuin en 'n gebied van 3,960 vierkante myl om De Tuin as 'n Baster woongebied te verklaar. Die Regering het die versoek geweier en gevolglik het Van Wyk en sy volgelinge De Tuin in 1868 verlaat en na Suidwes-Afrika getrek." (Van Vreeden, 1965:4) Op 16 November 1868 het hulle die Oranjerivier oorgesteek (Van Zyl, 1963:21) en in 1870 het 30 van die 90 gesinne wat die trek begin het, Rehoboth bereik (Van Vreeden, 1965:4). Die grondgebied by Rehoboth het die Basters van die Swartboos ('n Namastam) gekoop teen betaling van een perd per jaar (Du

(Vgl. Van Vreeden, 1965:2.)

Plessis, 1950:5). Hier het die Basters dus eendelik die grond besit wat hulle so lank begeer het en vandag nog behoort die gebied aan hulle nakomelinge.

’n Vergelyking van die feite in 2.2 en 2.4.1 dui daarop dat die Basters nie die eerste Afrikaanssprekendes in SWA/Namibië was nie. Die eerste Basters kom in 1865 in SWA/Namibië aan - vyftig jaar na die Afrikaners en vyftien jaar na die Witboois, die laaste Oorlamgroep wat SWA/Namibië binnegetrek het. Afrikaans was dus reeds in gebruik in SWA/Namibië lank voor die Basters daarheen getrek het. Die posisie van Afrikaans in SWA/Namibië is egter versterk deur die koms van die Basters - nie net wat getalle betref nie, maar ook wat status betref, want die Basters was sosiaal selfs hoër as die Oorlams gestralifiseer (vgl. 2.2).

2.4.2 Die blankes

In hierdie afdeling word hoofsaaklik gebruik gemaak van gegewens in ’n D.Phil.-studie van G.P.J. Trümpelmann soos gepubliseer in die Argiefjaarboek vir S.A. Geskiedenis, 11 (2), 1948. Trümpelmann se studie is gegrond op "oorspronklike stukke en dokumente in die Argiewe in Windhoek, Kaapstad, Bloemfontein, Pretoria, publikasies in die Staatsbiblioteek in Berlyn, briewe en berigte van die eerste Rynse sendelinge in Suidwes-Afrika en publikasies van die Duitse owerheid en ander gesaghebbende persone" (Trümpelmann, 1948:xii). Hierdie gegewens blyk dus betroubaar te wees.

Die eerste Boere wat in SWA/Namibië gewoon het, was waarskynlik Gideon Visagie en sy gesin. Willem van Reenen berig dat sy geselskap, wat op ’n verkenningsstog in SWA/Namibië was, die Visagies op 18 November 1791 by Modderfontein (Keelmanshoop) aangetref het. Visagie het daar met vee en perde geboer en handel gedryf (op. cit.:8).

In geskrifte van reisigers, jagters en sendelinge word tot 1854 net van drie Boere melding gemaak, naamlik bogenoemde Visagie, Dyk wat in 1861 op Otjimbingwe was en Van Reenen wat in 1858 op Rehoboth was (op. cit.:11).

Die volgende Boer van wie ons weet dat hy in SWA/Namibië gewoon het, is Hendrik van Zyl. Aan die begin van 1874 trek hy met sy gesin na Hereroland

waar hy na bewering wou handeldryf (Trümpelmann, 1948:14). Van Zyl is in 1880 deur sy bediende vermoor (op. cit.:18). Die Boere wat later geleidelik in SWA/Namibië ingetrek het, was geografies in twee groepe verdeel, naamlik dié in Damaland in die noorde (dit is die Dorslandtrekkers) en dié in Namaland in die sulde (Trümpelman, 1948:123).

In die noorde van SWA/Namibië het Boere vir byna vier jaar lank rondgetrek voordat hulle in 1879 na Angola is (Trümpelmann, 1948:33). Op 4 Januarie 1881 kom 55 gesinne op Humpata aan (op. cit.:34). Baie van die Boere was ongelukkig en ontevrede in Angola en het besluit om terug te trek (op. cit.:36). 'n Groep van hulle stig in 1885 die Republiek Upingtonia (Von Moltke, 1940:38) op grond wat 'n sekere Jordan, 'n handelaar, van die Owambo's gekoop het (Trümpelmann, 1948:41). Hierdie poging om 'n Boerestaat te stig het misluk. In 1887 en 1888 het party Boere teruggetrek na Transvaal en ander na Angola (Jooste, 1974:79). Op 1 Januarie 1902 was daar volgens Trümpelmann (1948:107) 145 Boere in Damaland. Eers teen 1928 het die aantal Boere in hierdie deel van die land baie vermeerder. In 1928 en 1929 het 1 925 Dorslandtrekkers weer uit Angola na SWA/Namibië teruggetrek (vgl. Van der Merwe, 1951:218-253), omdat hulle steeds nie gelukkig was in Angola nie (Jooste, 1974:194). Die Dorslandtrekkers het dus wel in die 19de eeu reeds deur SWA/Namibië getrek, maar die trek het eers in 1874 in Transvaal begin (op. cit.:28) - lank na die aankoms van die Oorlams en die Basters in die land - en eers in die 20ste eeu het 'n beduidende aantal Dorslandtrekkers hulle in SWA/Namibië gevestig.

Die immigrasie van Boere na Namaland het blykbaar maar stadig gevorder, want volgens eerwaarde Wandres was daar teen 1888 geen wesenlike vordering nie (Trümpelmann, 1948:68). Nadat die Nama en Oorlams in 1894 deur die Duitsers onderwerp is, was SWA/Namibië vir die Boere veiliger en het die getalle vinniger toegeneem (op. cit.:80-81). Teen die einde van 1893 was daar nog net 200 Boere (30 gesinne) in Namaland, maar teen die einde van 1894 was daar reeds 538 en teen die einde van 1895 610 Boere (op. cit.:81, 83). Op 1 Januarie 1896 was daar in die hele SWA/Namibië 782 Boere (Trümpelmann, 1948:86).

As die geskiedenis van die Afrikaanssprekende blankes, Basters en Oorlams vergelyk word, is dit duidelik dat die blankes die laaste van hierdie groepe was wat na SWA/Namibië getrek het. Hoewel die eerste blanke teen 1791 reeds in SWA/Namibië was, dui inligting tot ons beskikking daarop dat die blankes eintlik eers in die laaste kwart van die 19de eeu daarheen begin trek het en eers teen 1894 het blanke getalle begin toeneem.

Die blankes kom dus in SWA/Namibië aan +/-75 jaar na die Oorlams en +/-25 jaar na die Basters. Gegee dat 'n vorm van Afrikaans die moedertaal van sowel Oorlams as Basters was, volg dit dat Afrikaans nie deur blankes na SWA/Namibië geneem is nie.

Eers op 12 September 1919 het die Unie van Suid-Afrika sy mandaat oor SWA aanvaar (Liebenberg, 1970:47). Om te sê dat Afrikaans deur die Suid-Afrikaanse Regering in SWA/Namibië ingevoer is, is daarom heeltemal onwaar - Suid-Afrika het daar aan bewind gekom 'n eeu nadat Afrikaans deur die Oorlams daarheen gebring is.

Uit historiese fakte is dit duidelik dat Afrikaans die omgangstaal in SWA/Namibië was lank voor die koms van die blankes en die bewindsoorname van die Suid-Afrikaanse Regering (vgl. Du Plessis, 1987b:31).

2.5 Die funksie van Afrikaans

Volgens Steyn (1980:15) onderskei taalsosioloë tussen hoë en lae taalfunksies. "Die "hoë" funksies is die gebruike van taal in staatsinstellings, kerkdienste, universiteitslesings, radio en televisie, en "lae" funksies soos die gebruik van taal in gesprekke met vriende en familielede, vir vloek en grappe vertel." 'n Taal met hoë funksies word dus gebruik om 'n land te regeer, in kerke, as onderrigmedium en vir hoër kommunikasiedoeleindes.

Die feit dat die Oorlams Afrikaans gepraat het en dat ooreenkomste met Afrikaans ook in Hendrik Wilboel se Dagboek voorkom (vgl. Van der Zwan, 1986), dui reeds daarop dat Afrikaans in die 19de eeu lae funksies in SWA/Namibië gehad het. Die vraag is of die taal ook hoë funksies gehad het,

dit wil sê waarvoor is Afrikaans gebruik behalwe as spreektaal vir die Oorlamsgroepe?

In die sendingargief van die Evangeliese Lutherse Kerk (voortaan word die amptelike afkorting ELC gebruik) in Windhoek is die oorspronklike

"RYKSBOEK

bevallende alle wetten en regten van het Kapiteinschap te

Bethanië,

1. Het Boek der Ryks-geschiedenis,
2. Het Boek der Wetten
3. Het Boek van Aanmerkingen."

Hierdie Ryksboek is in Januarie 1847 in gebruik geneem en is 'n duidelike bewys dat Afrikaans toe reeds 'n regeringstaal in SWA/Namibië was. Hierdie feit word bevestig deur die bestaan van die

"WETBOEK

der

REHOBOTHER BASTAARDS

BESLOTE VAN DEN

KAPTEIN en zynen RAADSLIEDEN

in den jaaren

1872 & 1874."

'n Afskrif van hierdie wetboek, gemaak deur "E. Just, Lehrer" in 1911, is in die Staatsargief in Windhoek beskikbaar.

In 1858 word 'n ooreenkoms van samewerking onderteken deur sowel Oorlam- as Namakaptelns: "Van ons vereenigde Kapittjns op den 9 January 1858 op de plaats !Hoaxa!nas. "Besproken en goed gekeurd een slintig aangenomen van ons Capitlijne

Cornelius //Oaseb

Kanabi Willem Zwartboot

Jager !Aimab

Garieb

Hendrik Hendriks

Piet Koper

Kido Witboot

Amraal Lambert

Jonker Africaner

David Christiaan

Paul Gollath."

Hierdie ooreenkoms tussen Namasprekende en Afrikaanssprekende kapteins is in Afrikaans opgestel. Dit lyk dus of die Namas hul eie taal net vir lae funksies gebruik het; vir hoë funksies het hulle die Oorlams se taal gebruik. Hieruit kan ons aflei dat Afrikaans 'n hoër status as Nama gehad het.

In die "Kirchenbuch Gibeon" (1863 - 1867) en ook in die "Kerkboek van de Gemeente Gibeon aangelegd en begonne in de maand January 1868 door J. Olpp" (albei in die ELC se sendingargief in Windhoek) is alle inskrywings in Afrikaans gemaak, hoewel die sendelinge Duits was. Die Duitse sendelinge het ook in hul kerkdienste Afrikaans gebruik. Dit blyk onder andere uit 'n

aantekening wat F.S.Eggert, sendeling op Gobabis, op 29 Desember 1856 gemaak het: "Leider mussten heute, da wieder kein Dolmetscher auf dem Platze war, holländische Gottesdienste gehalten werden, wovon die Hälfte der Leute nichts versteht." (Quellen, Band 7) G.Krönlein het reeds op 12 September 1851 die volgende opgeteken: "Unsere Missionare hier in Afrika sind alle für die Abschaffung der Namaqua- und Einführung der holländischen Sprache." (Quellen, Band 10)

Afrikaans was dus ook die kerktal in SWA/Namibië, ten spyte daarvan dat die sendelinge Duits en nie Nederlands was nie en baie van die gemeentelede nie eens die taal geken het nie (soos blyk uit Eggert se opmerking).

Die derde tipe hoë funksie wat Steyn noem, is dié van onderrigmedium, dit wil sê die taal wat gebruik word vir universiteitslesings en dan ook op skool. In die 19de eeu is die onderwys in SWA/Namibië deur die sendelinge behartig. Uit aantekeninge in hul dagboeke en verslae blyk dit dat sowel Oorlams as Namas verkies het om in Nederlands onderrig te word; dié wat die taal nie geken het nie, wou dit op skool aanleer. F.H.Vollmer skryf op 6 April 1858/1859 op !Hoaxa!nas soos volg: "Ein gewisser Waterboer machte sich hier über die Leute lustig, dass sie in ihrer Schule nicht in holländisch unterrichtet würden, obwohl seine eigenen Kinder kein Wort holländisch sprechen können und doch keinen anderen als holländischen Unterricht bei dem alten Missionar Tindall genossen haben. Darauf kamen die Leute zu mir und verlangten, dass ich in meiner Schule auch die holländischen Bücher einführen sollte, wie es in meiner Schulen auf Rehoboth, Berseba, etc. gesehen sei." (Quellen, Band 5) Reeds in 1807 is "Hollands" op Warmbad "gebruik as medium vir die onderrig van lees en spelling asook vir die aanleer van die Bybelse geskiedenis deur middel van die vraag-en-antwoordmetode." (Heese, s.j.:15) Volgens Vedder (1966:240-241) het Knudsen ook op Bethanie ontdek dat sy gemeente Afrikaans as skooltaal verkies; kaptein David Christian het daar in 'n vergadering uitgeroep: "Only Dutch, nothing but Dutch! I despise myself and want to creep into the bushes for very shame when I speak Hottentot."

Uit die sendelinge se berigte is dit duidelik dat Afrikaans van die begin van die 19de eeu af die skooltaal was, omdat die ouers dit so verkies het.

Die paar bewyse wat hier aangehaal is ter ondersteuning van die bewering dat Afrikaans gebruik is as kerktaal, skooltaal en regeringstaal, kan aangevul word met baie meer. Dat dit ook die taal was wat vir algemene kommunikasie gebruik is, blyk uit die talle Afrikaanse briewe in Hendrik Wilbooi se dagboek en in die argiewe. Dit sluit onder andere briewe in aan en van Oorlam- en Namakapleins en sendelinge, byvoorbeeld "Willem Christiaan Capilijn der Bondelzwarts" se brief aan "Den Weledelen Administrateur van British Bechuanaland" op 19 Oktober 1892, briewe aan en van Karel Bloedoog, "Onderkapitlyn van den Veldschoendragers op =Giris", briewe van Samuel Maharero "Aan den Keiserlijke Landeshauptmann Lieve Herrn Major " op 10 September 1896 en talle briewe van Cristiaan Jonker, Jan Jonker Afrikaner en Hendrik Wilbooi.

Afrikaans was dus ook die lingua franca wat gebruik is waar Duitssprekende sendelinge en offisiere, Afrikaanssprekende Oorlamkapleins en Basters en Namasprekendes wou kommunikeer.

Die vraag ontstaan nou waarom Afrikaans, wat maar eers in die begin van die 19de eeu na SWA/Namibië gebring is, 'n hoër status gehad het as Nama, die taal van inwoners wat baie vroeër reeds in die land gevestig was. Waarom is Afrikaans so vroeg reeds gebruik vir hoër funksies, terwyl baie van die gevestigde inwoners net Nama geken het?

Volgens Steyn (1980:18) het 'n taal prestige "op grond van sy egte of vermeende hoedanighede. Daar kleef 'n stigma aan 'n taal as sy eie sprekers dink (of meen dat andertaliges of selfs sy eie sprekers dink) dat mense hul taal vereenselwig met agterlikheid, ongeletterdheid, armoede en, in 'n stedelike gemeenskap, met bekveldagtigheid." Militêre sukses kan bydra tot 'n taal se prestige. Dit skep "vir 'n taal die moontlikheid om uit te brei, maar die taal moet die draer wees (of word) van 'n meer hoogstaande kultuur as dié in die reeds gevestigde tale." (op. cit.:38) Dit is ook tot die taal se voordeel as daar 'n noue band is tussen die taal en die godsdiens (op. cit.:20, 43). Alles in ag

genome, is dit duidelik dat mense 'n taal aanleer "omdat dit voordelig is om dit te ken, nie omdat dit maklik is nie." (op. cit.:47)

In 1844 berig Knudsen dat die Namas op Bethanie hul taal verag: "Bei ihrem grossen Hochmut verachten sie doch beides, sich selbst und ihre Sprache bei Vergleichung mit anderen." (Quellen, Band 3) Ook Krönlein berig in 1851 dat "Der Kapitän mit seinem ganzen Volk wollte nicht mehr die Namaquasprache. Die Leute schämen sich ihrer und verachten sie mit charakterlosem Abscheu." (Quellen, Band 10) Hierdie houding blyk ook baie duidelik uit die reeds aangehaalde woorde van kaptein David Christian. Dis duidelik dat die Namas hul eie taal verag het en Afrikaans verkles het.

Volgens Lau (1982:61) was die Namas "militarily inferior to the Orlam raiding parties as they did not own guns and horses." In 1828 skryf Schmelen dat "(w)e hear of nothing but oppression and persecution. The poor Nama are often so badly treated by the Orlams that my heart bleeds (for them)." (Lau, 1982:67-68) Die Oorlams, veral die Afrikaners onder Jager en later Jonker en die Wilbools onder Hendrik, het geroof en geplunder en die Namas onderdruk.

Die Oorlams was egter nie net op militêre gebied die meerderes nie. Die Namas "felt that they were by no means the equals of the new-comers, even if some of their own people were in possession of guns and knew how to use them. They were forced, too, to recognise their intellectual superiority." (Vedder, 1966:173) Vir die Namas het dit gelyk of die Oorlams hoogs ontwikkelde mense was, omdat hulle met die Westerse beskawing in aanraking was, Hollands gepraat het en vuurwapens en perde besit het (Heese, s.l.:12).

Omdat die Namas beseft het dat die Oorlams op alle gebiede hul meerderes was, het hulle die Oorlams se taal as prestigetaal beskou en hul geskaam vir hul eie taal en dit selfs verag. Dit is waarskynlik waarom die Namas daarop aangedring het dat die sendelinge hulle in Nederlands moes onderrig, al het hulle die taal nie eens geken nie.

Die Namas het waarskynlik die godsdiens en onderwys met die Oorlams geassosieer, omdat dit deur die sendelinge behartig is wat SWA/Namibië saam met die Oorlams binnegekom het. Hulle het nie net op Nederlandse

onderwys aangedring nie; ook die Bybel moes in Nederlands wees. Vollmer berg in 1860 vanaf !Hoaxa!nas soos volg: "Die Orlam halten meinen Leuten vorgeschwatzt, dass die Bibel nur in der holländischen nicht aber in der ihrigen Sprache gelesen werden dürfte." (Quellen, Band 5)

Nama het dus 'n laer status as Afrikaans gehad, omdat die Namas hul taal vereenselwig het met hul eie ongeletterdheid. Die Oorlams se militêre sukses het dit moontlik gemaak dat hul taal kon uibrei. Afrikaans was die draer van 'n meer hoogstaande kultuur as Nama én dit het die voordeel gehad van 'n noue band tussen taal en godsdiens en tussen taal en onderwys.

Afrikaans het ook ekonomiese voordeel gehad. Vollmer skryf in 1858 soos volg: "Der Abgesandte sagte mir auch erlich, dass der holländische Unterricht gewünscht würde, damit die Leute besser mit den Händlern umgehen und ihnen sagen könnten: Für dieses Schaf will ich so und soviel Messer haben usw." (Quellen, Band 5) Die Namas wou Afrikaans dus aanleer omdat dit vir hulle voordelig sou wees om dit te ken.

2.6 Samevatting

Dit is duidelik dat daar bewyse is dat die stelling wat aan die begin van hierdie hoofstuk gemaak is, korrek is.

Afrikaans is deur die Oorlams na SWA/Namibië gebring, nie deur die Basters, blankes of Suid-Afrikaanse Regering nie. Afrikaans was teen die middel van die 19de eeu reeds 'n prestigetaal wat in hoë funksies gebruik is, 'n taal wat die Namas graag wou aanleer. Dit was dus prestigetaal +/-75 jaar voordat die Suid-Afrikaanse Regering daar aan bewind gekom het: daarom is die stelling in die UNIN-verslag dat Afrikaans deur die Suid-Afrikaanse Regering tot lingua franca verhef is verkeerd.

Afrikaans is deur die Oorlams na SWA/Namibië gedra en die oorspronklike inwoners van die land het dit verhef tot prestigetaal en lingua franca.

3.0 Hoofstuk 3

Oorlam-Afrikaans

SENTRALE TEORETIESE STELLING

Die Oorlams se skryftaal was wel nog Nederlands, maar hulle spreektaal het nader aan Afrikaans as aan Nederlands gestaan.

DOELSTELLING

Om 'n beskrywing te gee van die vroegste variëteit van Afrikaans wat in SWA/Namibië gebruik is, naamlik dié van die Oorlams, soos wat dit neerslag vind in geskrifte.

INHOUD

3.1 Inleiding

3.2 Dataversameling

3.3 Dataverwerking

3.4 Data-interpretasie

3.5 Samevatting

3.1 Inleiding

In hierdie hoofstuk word 'n beskrywing gegee van die vroegste variëteit van Afrikaans wat in SWA/ Namibië gebruik is, naamlik dié van die Oorlams, soos wat dit neerslag vind in geskrifte.

Om vas te stel wat die kenmerke van hierdie variëteit was, is 'n sosiolinguistiese variasieondersoek gedoen. Hier word dan ook 'n beskrywing gegee van die drie stappe in die ondersoek, naamlik dataversameling, -verwerking en -interpretasie.

Die ondersoek is gegrond op Halliday (1978:4) se teorie oor die wisselwerking tussen die taalgebruik van die individu en sy taalgemeenskap: "Language is as it is because of the functions it has evolved to serve in people's lives." Taal word aangeleer deur middel van die interaksie tussen sprekers; die kenmerke van die individu se taalgebruik word dus bepaal deur die taalgemeenskap waaraan hy behoort (op. cit.:18,14). Hoewel die databasis bestaan uit geskrifte van net 'n paar skrywers, kan daar op grond van Halliday se teorie aanvaar word dat die data linguistiese kenmerke van die Oorlams se taalgemeenskap sal toon en nie net individuele kenmerke van die skrywers nie.

Volgens Labov (1980:153 e.v.) kom sosiale taalverandering eerste by die laer sosiale groepe voor. Dit kan lei tot 'n normverskuiwing wat van die onderste sosiale groep af geïnisieer word (Van Rensburg, 1987:159).

Die Oorlams was een van die lae sosiale groepe in die Kaapprovinsie waar hulle die Kaaps-Hollandse omgangstaal aangeleer het. Taalverandering en normverskuiwing in die rigting van Afrikaans kan dus by hulle verwag word.

Die sentrale teoretiese stelling wat in hierdie hoofstuk beredeneer word, is dan ook dat die Oorlams se skryftaal wel nog Nederlands was, maar dat hulle spreektaal nader aan Afrikaans as aan Nederlands gestaan het. As variasie op die Nederlandse skryftaal in die data ooreenstem met Afrikaans sal dit hierdie stelling korrek bewys.

Omdat die databasis uit geskrewe argivale tekste bestaan en nie uit bandopnames soos in moderne variasieondersoeke nie, is spesiale aandag gegee aan die betroubaarheid van data (vgl. 3.2.3) en aan die metode van dataverwerking wat die betroubaarheid van data-interpretasie kan verhoog (vgl. 3.3).

3.2 Dataversameling

3.2.1 Inleiding

Die doel met hierdie linguistiese analise is om vas te stel watter vorm van Afrikaans eerste in SWA/Namibië gebruik is. Volgens Scholtz (1982:42) beskik die taalhistorikus oor twee soorte bronne, naamlik mededelings oor die taal en geskrifte waaruit gevolgtrekkings oor die taal se ontwikkelingsgeskiedenis gemaak kan word. In Hoofstuk 2 waar beredeneer is dat die Oorlams die eerste gebruikers van Afrikaans in SWA/Namibië was, is gebruik gemaak van aanmerkings oor die Oorlams se taal. Om inligting oor die taalvorm te verkry, moet met geskrifte gewerk word.

Die ondersoek word beperk tot geskrifte van die eerste groep Afrikaanssprekendes in SWA/Namibië, dit wil sê die Oorlams, in die tydperk voordat die tweede groep Afrikaanssprekendes, die Basters, in 1865 in SWA/Namibië aankom (vgl. 2.4). Die databasis bestaan dan ook uit geskrifte uit dié tydperk wat opgespoor kon word. Geskrifte wat ná 1865 geskryf is, is nie by die databasis ingesluit nie. Dit sluit onder andere in die dagboek van Hendrik Wilbooi en nog 'n groot aantal briewe.

3.2.2 Dataversameling

Op aanbeveling van prof. G.S. Nienaber is die dataversameling begin met 'n soektog na geskrifte in die *Quellen zur Geschichte von Südwestafrika* by die RGN in Pretoria. Dit is argiefmateriaal wat deur H. Vedder versamel is. 'n Aantal briewe en 'n afskrif van die Vredestraktaat van !Hoaxa!nas (1858) is hier opgespoor.

In die Windhoekse Staatsargief is ook 'n afskrif van die Vredestraktaat van !Hoaxalnas gevind, asook 'n getikte afskrif van die Ryksboek van die Bethaniërs (1847). Volgens die personeel van die Staatsargief sou die oorspronklike Ryksboek moontlik in die argief van die ELC (Evangeliese Lutherse Kerk) in Windhoek gevind kan word; hulle kon egter nog nie toegang daartoe verkry om die betroubaarheid van hul afskrif vas te stel nie.

Dit was slegs met groot moeite moontlik om vir 'n paar uur lank toegang te verkry tot die ELC se argief. Die oorspronklike Ryksboek word inderdaad daar bewaar, asook die oorspronklike **Kirchenbuch Gibeon** en **Kerkboek van die Gemeente Gibeon**. In laasgenoemde twee boeke is inskrywings in Afrikaans gemaak. Toestemming om fotostatiese afdrukke te maak, kon nie verkry word nie en 'n skriftelike versoek om fotostate te bekom is nooit beantwoord nie. Tydens 'n latere besoek van professor H.G.W. du Plessis kon hy daarin slaag om fotostatiese afdrukke van die Ryksboek te maak. Die ander twee geskrifte kon ongelukkig nie by die korpus gevoeg word nie.

Navrae en 'n soektog by die Estorff-naslaanbiblioteek en die NG-Kerkargief in Windhoek asook die Kaapstadse Staatsargief het niks opgelewer nie.

In die NG-Kerkargief in Kaapstad is 'n oorspronklike brief van Jager Afrikaner, gedateer 9 Februarie 1803, gevind.

By die School of Oriental and African Studies (University of London) kan moontlik nog data gevind word. Geen fotostatiese afdrukke kon egter bekom word nie en weens die hoë koste is besluit om nie die beskikbare mikrofilm aan te koop nie.

Opsommend kan gesê word dat die databasis uit vier uiteenlopende tipes geskrifte bestaan:

1. die Ryksboek van die Bethaniërs (1847) (vgl. Bylae A);
2. die Vredestraktaat van !Hoaxalnas (1858) (vgl. Bylae B);
3. oorspronklike Afrikanerbrief (1803) (vgl. Bylae C);
4. afskrifte van briewe uit die Quellen (1845, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1859, 1860) (vgl. Bylae D).

Omdat die Ryksboek die grootste deel van die databasis uitmaak, word hier 'n kort beskrywing daarvan gegee.

Die Ryksboek bestaan uit drie dele:

1. Het Boek der Ryksgheschiedenissen.
2. Het Boek der Wetten.
3. Het Boek van Aanmerkingen.

In die eerste boek is die "Getuigenis" van "Kapitein" David Christian, sy twee "Rigters" en sewe "Raadslieden" opgeteken.

Hierdie getuigenisse was blykbaar reeds met kaptein Christian se ampsaanvaarding op 1 Januarie 1847 (Heese, s.j.:80) klaar geskryf, want dit is die datum wat daarby verskyn. By later inskrywings in die eerste boek kom die jaartalle 1880, 1881, 1893, 1904, 1905, 1897, 1899 en 1916 voor. Omdat hierdie ondersoek beperk is tot geskrifte wat voor 1865 geskryf is (vgl. 3.2.1), is hierdie inskrywings buite rekening gelaat. Waar voortaan verwys word na die Ryksboek, sluit dit nie hierdie inskrywings in nie.

Die tweede boek bestaan uit twee dele:

Deel 1 bevat 21 reëls, waarvan 18 en 19 "wetten v. 22 de Nov. 1842" is; die wette is dus waarskynlik op Raadsvergaderings gemaak.

Deel 2 bevat "Wetten alleen uit Gods Woord". Dit sluit die volgende in:

- die Tien Gebooië,
- "Wetten der barmhartigheid",
- "Krygswetten" en
- "Kerkelyke Wetten en vermaningen enz."

Onder die Kerklike wette is opgeteken

- "Wetten voor de Onderdanen",
- "Wet voor de Overheid",
- "Algemeene wetten" en 'n
- "Vergelyking des Ouden en Nieuwen Testaments".

In die derde boek is geen inskrywing gemaak nie.

Die grootste deel van die Ryksboek is in Nederlands geskryf. Slegs die "Geluigenis" van kaptein Christian en dié van sy twee Rigters is in twee tale geskryf, naamlik Nederlands en 'n vreemde taal wat volgens professor G.S. Nienaber (1988) 'n Nama-vertaling van die Nederlandse gedeelte is.

Met die uitsondering van die volgende gedeeltes is die hele Nederlandse gedeelte van die Ryksboek wat voor 1847 geskryf is uit 'n Nederlandse Bybel oorgeneem:

Iste Boek:

Die eerste bladsy; die eerste paragraaf van Kaptein David Christian se "Geluigenis"; die eerste sin van die Rigters en die Raadslieden se "Geluigenis"; en natuurlik die name en datums.

Iide Boek:

Deel I: reëls 1-20

Deel II: die paragraaf oor persone "die de vuilziekte hebben" onder die afdeling "Wetten der barmhartigheid"; die sin oor "De doden zult gij begraven, ..." onder die afdeling "Krygswetten"; die drie paragafies "Aan den Kapitein".

3.2.3 Betroubaarheid van die data

Om 'n betroubare gevolgtrekking te kan maak oor die Afrikaanse taalvorm wat eerste in SWA/Namibië gebruik is, is dit noodsaaklik dat slegs oorspronklike geskryfte gebruik word. 'n Afskrif wat verskil van die oorspronklike kan lei tot 'n verkeerde gevolgtrekking.

Oor die betroubaarheid van die Ryksboek is daar geen twyfel nie, want die oorspronklike kopie is gebruik. Die afskrif in die Windhoekse Staatsargief verskil van die oorspronklike; eersgenoemde is dus nie geskik vir betroubare linguïstiese analises nie.

Van die Vredestraktaat van !Hoaxa!nas is slegs twee afskrifte beskikbaar: dié in die Quellen en dié in die Windhoekse Staatsargief. Volgens die Direkteur van Argiewe in Windhoek (1987) is die Staatsargief se kopie 'n "getroue afskrif van die oorspronklike" en kan die afskrif in die Quellen nie as betroubaar beskou word nie, omdat "Vedder korreksies in die spelling aangebring het." Ter wille van betroubaarheid is die Staatsargief se afskrif gebruik.

Die enigste oorspronklike brief wat opgespoor kon word, is dié van Afrikaner (9 Februarie 1803) in die NG-Kerkargief in Kaapstad. Omdat dit die oorspronklike geskrif is, kan dit as volkome betroubaar beskou word.

Die ander elf briewe is almal afskrifte in die Quellen. Om hulle bruikbaarheid te bepaal, moet die betroubaarheid van die Quellen bepaal word. Indien Vedder slegs spellingkorreksies aangebring het, kan die Quellen as redelik betroubaar beskou word. Spellingkorreksies sal slegs die analise op klankvlak beïnvloed; analises op al die ander vlakke sal betroubare gegewens oplewer. Indien die Quellen meer as net ten opsigte van spelling verskil van die oorspronklike kan die betroubaarheid van hierdie deel van die databasis bevraagteken word.

Die betroubaarheid van afskrifte in die Quellen kan bepaal word deur dit met die oorspronklike of 'n getroue afskrif van die oorspronklike te vergelyk. Die enigste geskrif in die Quellen waarvan 'n getroue afskrif beskikbaar is vir so 'n vergelyking is die Vredestraktaat van !Hoaxa!nas. 'n Vlugtige vergelyking van die twee afskrifte het onder andere die volgende opgelewer:

Staatsargief-afskrif	Quellen-afskrif
Kapitijns	Kapiteine
hem	hen
verdiegen	verdedigen
wapenen	wapen
traktats-Hoofden	traktaats-Hoofde
eenstemig	eenstimmig
hun	hen

Kopral	Corporal
toestemming	toestemming
de	deze
te kennis gezet	in kennis gezet
verbontenis	verbinten
tractat	traktaat
oorloog	oorlogen
gered	gereed
een man	iemand
vlugteling naar	vlugtenaar
em	eene
welkes	welks
des zelfve	dezelfde
verpligting	verpligten
griqualand hoofd	Griqua Hoofde
de ander hoofde	de andere Hoofde
hoofd in de wijks	Eykshoofd (waarskynlik 'n likfout en veronderstel om te wees Wykshoofd)
vergadering	vergadering
Bestaanbaarheid	bestaanbaarheid
Regler	regeering
beregtigt	beregtigt
een burger	eenen burger
zijn have	zyne have
aan te klagen	anteklagen
zal moeten onderzoek worden	zal moet onderzocht worden

Uit bogenoemde is dit duidelik dat daar heelwat meer as net spellingverskille tussen die twee afskrifte is. Die verskille raak alle analisevlakke; vergelyk byvoorbeeld:

Klankvlak: eenstemig x eenstimmig
Kopral x Corporal

Morfologiese vlak: Kapilijn x Kapiteine
Zijn have x zyne have

Leksikale vlak: vlugteling naar x vlugtenaar
een man x iemand

Sintaktiese vlak: hun x hen
zal moeten onderzoek worden x zal moet onderzocht worden

Daar kan nie met sekerheid gesê word dat die briewe in die databasis net sulke swak afskrifte is soos die Vredestraktaat nie. Hierdie bewys van onbetroubaarheid kan egter nie geïgnoreer word nie, omdat dit die data-interpretasie kan beïnvloed.

Afgesien van die linguistiese onbetroubaarheid moet selfs feitlike inligting uit die Quellen versigtig hanteer word. Dit blyk duidelik uit die feit dat die afskrif van die Vredestraktaat in die Quellen deur dertien persone onderteken is, terwyl die Staatsargief se afskrif slegs elf name bevat:

Staatsargief-afskrif	Quellen-afskrif
Cornelius //Oasib	Cornelius //Oasib + Karab
Kanabi Willem Zwartboot	Willem Swartboot + Hulsib
Jager !Amab Garieb	Jager + Aimab = Garib
Hendrik Hendriks	Hendrik Hendriks + Namib
Piet Koper	Pit Koper /Gamab
Kido Wilboot	Wilboot + A//èib
Amraal Lambert	Amraal + Gai/nub
Jonker Africaner	Jonker Afrikaner /Haramúb
David Christiaan	David Christian //NaiXab
Paul Goliath	Paul Goliath = HobeXab

Dit is duidelik dat geskrifte uit die Quellen nie as betroubare data beskou kan word nie. Linguistiese gegewens wat hieruit verkry word, kan slegs gebruik word as kontrole vir gevolgtrekkings wat op grond van betroubaarder data gemaak is en kan nie gebruik word as enigste bewys vir enige bewering oor die taalvorm nie.

3.3 Dataverwerking

3.3.1 Inleiding

Om meer te wete te kom oor die spreektaal van die eerste helfte van die 19de eeu is die taalhistorikus aangewese op geskrewe tekste. Hierdie sekondêre bronne kan nie beskou word as 'n getroue weergawe van die spreektaal nie, want die skryftaal is gewoonlik meer konserwatief as die spreektaal (Conradie, 1986:88). Daar kan dus slegs met die grootste versigtigheid gevolgtrekkings oor die spreektaal gemaak word.

3.3.2 Hantering van tekste

By die hantering van die tekste moet aandag gegee word aan die volgende aspekte.

Dit is belangrik om vas te stel watter taal die skrywer probeer skryf het, omdat dit sal bepaal na watter tipe verskynsels gesoek moet word. Nederlands was tot diep in die 19de eeu nog die skryftaal aan die Kaap (Raidt, 1980:101). Die Oorlams het dus uit Suid-Afrika weggetrek met Nederlands as kerk-, Bybel-, skool- en skryftaal. Daar bestaan geen rede om te vermoed dat enige van die geskrifte 'n poging sou wees om Afrikaans te skryf nie. Ook uit die linguistiese analyses van die tekste blyk dit duidelik dat die skrywers probeer het om so goed as moontlik Nederlands te skryf. In hierdie tekste moet dan gesoek word na afwykings van Nederlands wat 'n aanduiding kan gee van hoe goed die skrywer se kennis van Nederlands was en of dit sy spreektaal ook was of net skryftaal. Afwykings kan volgens Raidt (1980:102) toegeskryf word aan spreektaalinvloed maar dit kan ook hiperkorrekte of bloot foutiewe vorme wees as gevolg van skryfonwennigheid of 'n gebrekkige kennis van Neder-

lands. Hoewel alle afwykings dus nie aan spreektaalinvloed toegeskryf kan word nie, is die afwyking volgens Conradie (1986:89) minstens 'n aanduiding dat die norm nie gerealiseer word nie.

Om afwykings in die tekste op te spoor, moet die taalgebruik in die tekste met Nederlands vergelyk word. Gerieflikheidshalwe kan moderne standaard-Nederlands as vergelykingsbasis gebruik word, maar voorsiening moet gemaak word vir verskille tussen die 19de- en 20ste-eeuse Nederlandse skryftaal. Afwykings moet dan weer vergelyk word met Afrikaans, ook vroeë en nie-standaardvorme van Afrikaans wat moontlik kan verskil van die hedendaagse standaard-Afrikaans (op. cit.).

Dit is belangrik om te let op die frekwensie van 'n verskynsel (op. cit.). As dit slegs een keer of net in een teks voorkom, is dit moontlik net 'n skryffout en nie so 'n betroubare aanduiding van die spreektaalvorm soos 'n verskynsel wat in verskeie tekste voorkom nie. By die lae frekwensie van 'n afwyking wat ooreenslem met 'n Afrikaanse vorm moet egter ook rekening gehou word met die skryftaalradisie. Vorme met 'n lae status of wat kenmerkend is van die spreektaal, is doelbewus en konsekwent vermy (Raidt, 1980:102). Die hoë frekwensie van sekere vorme en die lae frekwensie van ander vorme verskaf dus nie sonder meer genoeg inligting om tot 'n gevolgtrekking oor die spreektaal te kom nie.

Dit is laastens ook belangrik om vas te stel presies wie die skrywer van 'n teks was, want as Nederlands nie die moedertaal van die skrywer was nie, kan sommige afwykings moontlik aan moedertaalinvloed toegeskryf word. By so 'n anderstellige skrywer kan afwykings egter ook juis dui op spreektaalinvloed omdat hy/sy moontlik nie die verskil tussen die spreek- en skryftaalvorme ken nie (op. cit.:110). Juis uit hierdie geskrifte kan dan betroubare afleidings gemaak word oor die taalgebruik van die taalgemeenskap. Uit al bogenoemde is dit duidelik dat bronne uiters versigtig hanteer moet word om betroubaarheid van data-interpretasie te verseker.

3.3.3 Vergelykingsbasis

As vergelykingsbasis om variante op te spoor, is na die voorstel van Conradie (1986:89; vgl. 3.3.2) moderne standaard-Nederlands gebruik. Voorsiening vir verskillende tussen 19de- en 20ste-eeuse Nederlands is gemaak deur afwykings wat nie ooreenstem met 'n vorm van Afrikaans nie te vergelyk met ouer vorme van Nederlands.

Soos reeds genoem, is die grootste deel van die Ryksboek van die Bethaniërs uit 'n Nederlandse Bybel oorgeneem. Hierdie deel van die data moes dus met die Bybel self vergelyk word om vas te stel of dit presies net so oorgeskryf is en indien nie wat die aard van die verskille is. 'n Groot probleem was om vas te stel watter Bybelvertaling gebruik is. Aanvanklik is vermoed dat dit die Statenbybel was wat algemeen in Suid-Afrika gebruik is. 'n Spellingverskil het egter twyfel laat ontstaan - waar die gewone ij in die Statenbybel gebruik is, word in die Ryksboek deurgaans y geskryf. Gegewens in Darlow en Moule (1963:297-331) toon duidelik dat 'n Bybelleser nie alleen uit 'n groot aantal verskillende vertalings kon kies nie, maar boonop ook uit verskeie uitgawes van elke vertaling.

Volgens mevrou M.E. Turley (1988), bibliotekaresse by die Bybelgenootskap in Kaapstad wat die Ryksboek met verskeie Nederlandse vertalings vergelyk het, het Knudsen beslis die Statenvertaling gebruik. In sekere uitgawes van die Statenbybel word wel die y gebruik, hoewel nie deurgaans nie; vergelyk byvoorbeeld die meegaande afskrifte uit 'n Statenbybel.

Hierdie spellingeenaardigheid is dus nie heeltemal vreemd nie en is beslis geen bewys dat Knudsen nie die Statenvertaling gebruik het nie. Watter uitgawe hy gebruik het, kon nie vasgestel word nie. Dit wil egter voorkom of dit nie so belangrik is nie, omdat die verskillende uitgawes waarskynlik nie veel van mekaar verskil wat taalgebruik betref nie. Volgens Darlow en Moule (1963:311) is die 1656-uitgawe gesuiwer van drukfout. In 1842 is die spelling gemoderniseer en in 1943 is die Bybel "ingerigt overeenkomstig de thans meest gebruikelijke taal en spelling." (op. cit.:322) Van die ouer uitgawes is egter steeds herdruk sodat die publikasiedatum nie werklik 'n aanduiding gee

DE STATEN GENERAEL

der Vereenigde Nederlanden.

Allen den genen die desen sullen sien ofte hooren lesen, Saluyt,
DOEN TE WETEN: dat wy van den aenbeginne der reformation af in dese Landen ter herten genomen, ende met alle vlijt ende forghvuldigheyt getracht hebben te besorgen alles wat tot goeden welstant ende voortplantinge van de Oprechte, Ware, Christelicke Gereformeerde Religie, ende den suyveren Godtsdienst heeft mogen strecken ende noodigh was: ende onder anderen mede dat Gods Heyligh Woort, na den rechten sin, ooghmerck ende verstant van den gront-text ende sprake, daer inne Godt de Heere Almachtigh genadelick gelieft heeft sijne Leere ende Godtsdienst door ingeven des Heyligen Geests te openbaren, mochte worden uytgeleyt, geleert, ende gepredickt, op dat daer door de saligheyt der zielen, ende het eeuwich welvaren meer ende meer gevoordert soude worden. Doch aengemerckt zijnde dat noyt eenige oversettinge van de Heylige Schrifture uyt den originelen Text in de Nederlantsehe sprake en was gedaen, hadden wy al overlange verfocht ende gecommittcert eenige voorname geleerde Mannen, Theologanten ende Dienaren van de Gereformeerde Kercken, om een nieuwe Nederlantsehe Oversettinge der Heylige Schrifture uyt de oorspronckelicke talen te voorschijn te brengen, by dewelcke dit werck van tijt tot tijt loffelicken begonnen wesende, is de voortgangh daervan nochtans door haerlieder ontijdigh alsterven tot noch toe verhindert geworden. Waeromme, op dat dit soo noodigh ende Goddelick werck eyndelick eens ten effeete gebracht, ende dese onse Christelicke yver ende voornemen voldoen mochte worden, hebben wy volgens het exempel der eerster Kercken by de tijden der Oudtvaderen, als oock op het exempel der nabuerige ende andere Gereformeerde Rijcken, Furstendommen, ende Republijcken, goet gevonden gehadt, die van de Synode Nationael in den jare 1618 en 1619, tot Dordrecht vergadert, te versoecken, autoriseren ende lasten, de voorsyde oversettinge by der hant te nemen, ende daer toe, als oock tot de Revisie van dien, eenige geleerde ende ervarene Theologanten te deputeeren. Ende de oversettinge door den genadigen zegen van Godt Almachtigh by de voorsz. voortreffelicke Mannen in de Hebreusehe ende Grieccksehe talen ervaren, ten eynde gebracht, ende door andere geleerde Theologanten naerder oversien.

* 2

zijn-

van hoe die taalgebruik in 'n sekere uitgawe lyk nie. Die Ryksboek is uiteindelik vergelyk met 'n 1864-uitgawe van die Statebybel, omdat dit, van al die beskikbare uitgawes op Potchefstroom, die meeste met die Ryksboek ooreenstem.

Nadat afwykings van Nederlands opgespoor is, is dit met Afrikaans vergelyk. Die Oorlams se taalgebruik kan volgens Van Rensburg (1989:438, 454-455) se indeling as 'n vorm van Oranjerivier-Afrikaans beskou word. Daar is dus gepoog om vas te stel of variante wat verskil van standaard-Afrikaans nie dalk ooreenstem met variante van Oranjerivier-Afrikaans nie. Ongelukkig is geen beskrywing van 19de-eeuse variëteite van Oranjerivier-Afrikaans beskikbaar nie en moes inligting oor 20ste-eeuse variëteite, byvoorbeeld Griekwa-Afrikaans, noodgedwonge gebruik word.

3.3.4 Die skrywers van die tekste

Soos reeds genoem, moet moonlike invloede van ander tale in ag geneem word as die skrywer se moedertaal nie Nederlands was nie (vgl. 3.3.2). Daarom is dit belangrik om te kyk wie die skrywers van die verskillende tekste is.

3.3.4.1 Die Ryksboek

Die Ryksboek is geskryf deur Hans Christian Knudsen.

Knudsen, 'n Noorweër, is op 18 Maart 1816 te Bergen gebore en is op 26 Mei 1864 te Halfjelddalen in Noorweë oorlede (Trümpelmann, 1972:422). Op 3 November 1842 kom hy as sendeling van die Rynse Sendinggenootskap op Bethanië in SWA/Namibië aan (Heese, s.j.:80).

Die tradisionele mondelinge oorgelewerde regstelsel was onvoldoende en regsloepassing en administrasie kon nie meer aan die kaptein alleen oorge laat word nie (Trümpelmann, 1972:422). Daarom is Knudsen op 'n Raadsvergadering, gehou op 22 November 1842, gevra om 'n wetboek vir Bethanië op te stel (Heese, s.j.:80). Hierdie Ryksboek is op 17/18 Oktober 1848 in gebruik

geneem. Nadat sekere aanpassings gemaak is, is die wetboek ook op Berseba en Rehoboth in gebruik geneem (Trümpelmann, 1972:422).

By Knudsen as Noorweër moet rekening gehou word met die moontlike invloed van Noors. Duitse invloed is egter ook moontlik, omdat die Rynse sendelinge meestal Duitssprekend was. Sommige Rynse sendelinge het eers aan die Kaap die spreektaal aangeleer voordat hulle met sendingwerk begin het (Strassberger, 1969:11). Knudsen het 'n tyd lank op Tulbagh gewerk (op. cit.:30). Dit is dus moontlik dat hy reeds met die spreektaal kennis gemaak het voordat hy in SWA/Namibië aangekom het. Knudsen het Nama so goed bemeester dat hy 'n grammatika- en 'n spelboek vir Nama kon skryf en ook dele van die Bybel in Nama kon vertaal (Trümpelmann, 1972:423). As 'n mens Knudsen se vermoë om vreemde tale te bemeester in ag neem, is dit te betwyfel of daar sterk Noorse of Duitse invloed in sy Nederlandse geskrifte vermag kan word. Die enigste wat aangetref is, is dan ook die gebruik van "Christo Jesu" in plaas van Christus Jezus en "Christi" in plaas van Christus.

3.3.4.2 Die Vredestraktaat van !Hoaxalnas

In Januarie 1858 vergader al die kaptene van Groot-Namaland op !Hoaxalnas in die Rynse sendeling F.H. Vollmer se huis om vrede te sluit. Die voorsitter van die vergadering en skrywer van die traktaat is die Griekwa Andries van Rooi, 'n gewese kommandant van Waterboer (Goldblatt, 1971:27).

Omdat die Griekwas ook 'n vorm van Oranjerivier-Afrikaans gepraat het (en nog praal), het Van Rooi se spreektaal waarskynlik nie veel van die Oorlams s'n verskil nie (vgl. Du Plessis, 1987c:9). Daar is in elk geval nie sprake van vreemdetaalinvloed by Van Rooi nie.

Dit is moontlik dat Vollmer Van Rooi kon gehelp het met die skryf van die traktaat. In so 'n geval kan Duitse invloed moontlik voorkom. Daar is egter geen beduidende Duitse invloed in die traktaat te bespeur nie. Die enigste moontlike aanduidings van Duitse invloed is 'n paar spelvorme, naamlik die onnodige gebruik van hoofletters by sommige selfstandige naamwoorde en die dubbele ff in **gestrafft** (artikel 5). Dit kan egter ook beskou word as blote skryffoute en buite rekening gelaat word.

3.3.4.3 Afrikanerbrief

Aan de Heeren
alle die God lief het
Vroome menschen
aan de Caab.

Myne Waarde Heere alle die God lief het

Gehoort hebbende Van Een Leraar die van de andere Leraars de Groot revier is af gekomen om naa Kammiss te gaan; dat de vroome mensche aan de Cab Leraars rond uit stuuere, Zoo verzoeke ik alschoon dat ik de Groote Kwaad doender ben evenwel ootmoedig om een Leraar want ik kan niet zonder Leraar meer blyven en ik zal van nu af aan van alle kwaad af laate en zoeke hulpe voor myne ziele die ander verfooren moet gaan, ag help mij Schielik eer ik sterfs en bij de andere Leraars boven In de Revier zou ik wel gaan, maar die menschen zoude mij niet verdraagen ten minste al zouden de kinders die dag stout zyn kwaad spreekken en hier is ook nog veel volk die gaan Leeren wiel.

Ziet myn kwaad doen niet aan maar hebt meelye met mij en helpt my zoo gy God Lief het dat dit my opregte wille is

onderteekende ik met myne hand

Dit is de handteekening van

Africander

Jager

Tidis

Bijna aan de onderkant

Van de Groot Rivier

de 9 Februarij

1803

Dit was nie moontlik om vas te stel wie die skrywer van hierdie brief is nie. Dit is wel onderteken "met myne hand", maar die kruisies na die name toon duidelik dat dit nie regtig deur die ondertekenaar self geskryf is nie.

In hierdie brief kom geen verskynsels voor wat op moontlike vreemde invloede dul nie.

3.3.4.4 Briewe uit die Quellen

Soos gesien by die oorspronklike Afrikanerbrief beteken die name onderaan briewe nie veel nie. Die brief is dikwels deur iemand anders geskryf en die persoon wat die brief laat skryf het, het dan net 'n kruisie agter sy naam getrek.

Ten spyte van die feit dat dit nie moontlik was om met sekerheid vas te stel wie die skrywer van elke brief was nie, is die briewe gefynkam vir vreemde-taalinvloede. Die volgende is gevind.

Brief aan Kolbe, 1851

Aan de **Reverend** Heer Kolbe.

Ik groep om te **say** mein groot jammer en hartseer oor de oorlocht die ik aan u **gethan hap** om che cheren de arme Damaras huise, die derchte by u huis um, en **wohn** unter U **trusten**, en de is end in U werft vestroyet.

Ik wiet, dat U under die Engelse **Government** hier **wohn**, und ik groep, dat U de Engelse **Government** mak fragt dat wat ik **gethan hap**, meen vergief sall worte. Ik belooft U dat nicht van dieser dinge vier sall angaan.

gez. Jonker Afrikaner, kaptien.

Witnesses to the above signature

Francis Galton Timotheus Snems (?)

In hierdie brief kom duidelike Engelse en Duitse invloede voor (vgl. vetgedrukte gedeeltes).

Engels:	Reverend	Duits:	gethan hap
	say		wohn
	Government		und
	trusten		

Brief aan die "Rheinlandsche Genootschap", 1853

den 29den July 1853

Aan de hoogwaardige

Rheinlandsche Genootschap.

Geliefde Heeren,

Ik heb **einen** brief van de Wesleyansche Genootschap gekregen, en in die brief word my gezegd, dat ik niet meer van die Genootschap eenen Leeraar zal krygen, maar dat ik van de Rheinlandsche Genootschap eenen Leeraar krygen zal.

Nu is het al over de twee jaar geheeden, dat myn Leeraar, de heer Tindall van my weg is. Ik heb altyd gewacht, dat mynheer Tindall zou weer terug komen, maar nu zie ik, dat hy niet weer achteruit zal komen. Daarom versoek ik de Rheinlandsche Genootschap, dat zy my toch ook moge eenen Leeraar toesturen; die my en myn Volk in het woord Gods onderwyzen moge.

Ik hoop, dat de hoogwaardige Genootschap myne bede verhoren zal, en in deze blyde verwachting groet ik al de Heeren.

Ik ben Kapitein

Amraal Lamberts.

(getekend met drie) + + +

In hierdie brief dui die gebruik van **einen** moontlik op geringe Duitse invloed.

Brief aan David Christian, 1860

Beseba de 29 November 1860

Myn Lieve broeder

ik Schryf U deze paar regels om U daar mede bekend te maaken dat de eerwardig Heer Knauer is op de 28 dag gekomen en heb ons geverhal dat de Namaqus is in //Hoteb met hun komando en van daar hebben zy beesten genomen in het veld van

Gebeon, en daar op is de Kaptien Wiltbooi opgestaan en op de spor gegaan en zoals ik verstaan door de verhal is onzen broeder Kaptien Wiltbooi is nog niet terug gekomen, hy is daar en zyn Volk is hem achen na gegaan nu wet ik niet wat **ich** U zal verders verhalen ik heb gemoen dat ik zal zoek om vrede te maaken maar de ding kom nu werom anders en nu wat denk U my lieve broeder zal ons maar nog stil zillen en geen werk van maken, wel broeder dan nog niet bykomen om zaak reg te verstaan, ik verzoek U om my toch hastiglyk eene antwoord te Stuuren.

hartelyk groetenis

ik ben Uwe Liefhebbende broeder

Paul Goliatha

Kapitien van Beseba

Die woordjie **ich** in hierdie brief kan of 'n spelfout wees of dui op Duitse invloed.

In die ander briewe is geen vreemde invloed opgemerk nie.

3.3.4.5 Gevolgtrekking

Vreemdetaalinvloed in die data is ignoreerbaar min. Uit 'n volledige analise blyk dit duidelik dat afwykings van Nederlands in die meeste gevalle dui op invloed van die Afrikaanse spreektaal van die taalgemeenskap (vgl. 3.4) en nie op die skrywer se moedertaalinvloed nie.

Bogenoemde bevinding is ondersteuning vir Halliday se teorie dat die individuele taalgebruik kenmerke van die taalgemeenskap se omgangstaal sal toon (vgl. 3.1).

3.4 Data-Interpretasie

3.4.1 Inleiding

By die interpretasie van data is die FI (frekwensie-Indeks) van variante gewoonlik baie belangrik, omdat dit kan aantoon of 'n sekere variant kenmerkend is van 'n taalgemeenskap en of dit bloot 'n verspreking is of dalk 'n verskynsel

wat net by een spreker voorkom. Weens die aard van die databasis in hierdie ondersoek kan egter nie te veel betekenis aan 'n FI geheg word nie. Hier word naamlik gewerk met 'n poging om Nederlands te skryf. Die FI van afwykings van Nederlands sal dus in 'n groot mate bepaal word deur die skrywers se kennis van Nederlands en nie 'n werklike weergawe wees van hul taalgebruik nie. Veral afwykings van die Statebybel in die Ryksboek kan 'n aanduiding van spreektaalvorme wees al is die FI baie klein. Dit kan aanvaar word dat die FI van vorme wat "per ongeluk" in die skryftaal gebruik is, in die werklike taalgebruik baie hoër sou wees.

Volgens Antilla (1972:84) is een van die beperkings op die historiese taalkunde dat dit dikwels suiwer deskriptief is. Die taalveranderinge wat waargeneem word, kan beskryf maar nie altyd verklaar word nie. Die data-interpretasie in hierdie studie is dan ook meer deskriptief as verklarend.

3.4.2 Leksikale variante

Leksikale verandering is 'n aanduiding van sosiale verandering (Verhoef, 1988:167). Volgens Conradie (1986:15) toon die woordeskat 'n beeld van die sprekers se woonplek, bedrywighede en van die aard van hul kontakte met ander groepe. Die woordeskat is die veranderlikste komponent van die taal (Raidt, 1980:155). Indien die Oorlams se spreektaal Afrikaans was en nie meer Nederlands nie, behoort die woordeskat dit dus aan te toon.

Ongelukkig bied die beperkte databasis nie die geleentheid om veel te wete te kom oor die woordeskat nie. Die geskrifte is formeel en handel nie oor die alledaagse lewe nie. Leksikale variante is dan ook beperk tot die onderwerpe waaroor geskryf is.

Nòg in die Vredestraktaat van !Hoaxa!nas nòg in die Afrikanerbrief kom enige leksikale variante voor wat aandui dat die skrywers se spreektaal nie Nederlands was nie. Dis egter nie so vreemd nie as in ag geneem word dat meer as 90% van Afrikaans se woordeskat in elk geval ooreenstem met dié van Nederlands (De Villiers, 1983:29). In die Ryksboek kom egter wel 'n aantal

leksikale variante voor wat daarop dui dat die Nederlandse Bybel nie so maklik verstaanbaar was vir die Oorlams nie.

Hier volg nou 'n Inventaris van leksikale variante in die Ryksboek met daarnaas die variant wat in die Statebybel gebruik is.

Ryksboek	Statebybel
getuigenis	gerucht
verordend	geordineerd
bestraft	gekastijd
gedood	gesteenigd
dooden	met steenen steenigen, dat zij sterven
gedood worden	sterven
zoo zal hy dienen voor zyne dievery	verkocht worden
vee	ezel
os	ezel
geenen overlast doen	niet onderdrukken
by u bewaren	binnen in uw huis vergaderen, dat zij bij u zijn
het pad	den weg
werft	leger
onregtvaardigen	ongeregtigen
geen valsch maat of gewigt	geen tweederlei weegsteenen geene tweederlei Epha
onderdanig wezen	cijnsbaar zijn en u dienen
ze kloppen	haar belegeren
om des gewetens wil	om der consciencie wil
broeders	broederschap
dienskneden	huisknechten
om Gods wil	om de consciencie voor God
kralen	paarten
schoft, schoffen	mijl, mijlen
heidene	tollenaars
de groot Engel Michael	Michaël, de Archangel

Gij zult den Naam des Heeren niet ontheligen	Gij zult den Naam des Heeren niet ijdellik gebruiken
niet liegen	geene valsche getuigenis spreken
afgod	gesneden of gegoten beeld
indien	als
indien	wanneer
omdat	voor dat
omdat	ter oorzake dat
dat	opdat
als	wanneer
toen	als
want	opdat
dan	zoo
het	hetzij
jegens	tegen
over al	van al
er	daar
na	naar
zijne ouders	zijn vader of zijne moeder
aannemen	antwoorden
straffe	bestrafte
uitschulmende	opschuimende
Gy zult niet vreemde Goden hebben	Gy zult geene andere goden hebben
2 of 3 getuigen moeten er zyn	op den mond van twee getuigen, of op den mond van drie getuigen zal de zaak bestaan
Als iemand eenigen mensch zal gedood hebben	Als eenige ziel des menschen zal verlagen hebben
Maar wie eenig vee zal gedood hebben	Maar wie de ziel van eenig vee zal verlagen hebben

Sommige van die variante toon duidelik dat Knudsen probeer het om die Bybelse gegewens aan te pas by die Oorlams se lewenswyse, byvoorbeeld:

kralen	in plaas van	paarlen
heidene	in plaas van	tollenaars
werft	in plaas van	leger
gedood	In plaas van	gesteenigd
schoff	in plaas van	mijl

Ander variante is waarskynlik gebruik omdat dit inder bekend was as die Bybelse, byvoorbeeld:

bestraft	in plaas van	gekastijd
onderdanig wezen	in plaas van	cijnsbaar zijn en u dienen
om Gods wil	in plaas van	om de consciencie voor God

In byna alle gevalle staan die Ryksboek se variante nader aan Afrikaans as dié in die Bybel. **pad** in plaas van **weg** is dan ook tipies Afrikaans. Wat vreemd is, is die konsekwente gebruik van **er** in plaas van **daar**. Afrikaans toon 'n opvallende voorkeur vir nadruklike vorme en ken net die vorm **daar**. In Nederlands word byna altyd die verkorte, onnadruklike **er** gebruik (Raidt, 1980:179). Die gebruik van **er** is nie alleen opvallend omdat dit so frekwent voorkom waar die Statebybel **daar** het nie, maar ook omdat dit die enigste leksikale variant is wat nie dui op spreektaalinvloed en normverskuiwing in die rigting van Afrikaans nie. Knudsen se gebruik van **er** is "meer Nederlands" as selfs die Statebybel se Nederlands en kan dalk toegeskryf word aan hiperkorreksie. Dit kan moontlik wees omdat aanpassing by die Oorlams se spreektaal hier nie werklik nodig is om die Ryksboek vir hulle meer verstaanbaar te maak nie.

Die aanduidings dat die Oorlams se spreektaal op leksikale vlak nader aan Afrikaans as aan Nederlands gestaan het, word bevestig deur enkele variante in die briewe uit die Quellen:

banje	in plaas van	veel
plaas, plaast	in plaas van	plaats

Weens die uiteenlopende aard van die geskrifte en die onderwerpe waaroor geskryf is, is 'n vergelyking van geskrifte op leksikale vlak nie moontlik nie.

Die leksikale variante wat bespreek is, toon duidelik dat Knudsen die Statebybel op leksikale vlak moes aanpas om dit vir die Oorlams meer verstaanbaar te maak. Die feit dat hierdie aanpassings nader aan Afrikaans staan as die oorspronklike Statebybelvorme, dui op 'n normverskuiwing in die rigting van Afrikaans.

Antilla (1972:89) stel dit dat waar klankverandering intree, die ou uitspraakvorm nie onmiddellik in onbruik verval nie: "For a time they occur side by side, until one is assigned to a clear social or stylistic context, or until one variant is lost." Dieselfde geld vir leksikale variante. As in ag geneem word dat die skryftaal baie konserwatief, en in die geval van die Statebybel en Ryksboek ook nog formeel is, kan dit aanvaar word dat die Oorlams se spreektaal op leksikale vlak nog nader aan Afrikaans gestaan het as wat blyk uit die aanpassings in die Ryksboek.

3.4.3 Fonologiese variante

Omdat die geskrewe woord nie 'n getroue weergawe is van 'n taal se uitspraakvorme nie, is afleidings oor fonologiese variante nie altyd betroubaar nie. Tog kan spelvorme wat reëlmatig voorkom dui op uitspraakvorme.

Die fonologiese variante in die data kan in twee groepe verdeel word:

- variante wat ooreenstem met standaard-Afrikaans;
- variante wat ooreenstem met Oranjerivier-Afrikaans.

3.4.3.1 Fonologiese variante wat ooreenstem met standaard-Afrikaans

3.4.3.1.1 Stemlooswording van [z]

Die Nederlandse [z] het in Afrikaans stemloos geword (Conradie, 1986:98). In die Ryksboek kom **Jesus** twee keer voor en **besweerder** een keer. In dié gedeelte wat deur Knudsen self geskryf is, kom ook een keer **salving** in plaas van **zalving** voor.

Dit is moontlik dat die [s] algemeen gebruik is in plaas van [z] in die spreektaal. Dit lyk egter of Knudsen bewus was daarvan dat dit nie die korrekte Nederlandse vorm was nie en daarom het hy dit probeer vermy. Sy gebruik van [z] waar Nederlands in werklikheid 'n [s] het, kan dan toegeskryf word aan hiperkorreksie; vergelyk byvoorbeeld:

verzierden,	in plaas van	versierden,
verzieren,		versieren,
verziersel		versiersel
zommige,	in plaas van	sommige,
zommigen		sommigen
kruizes	in plaas van	kruises
zuurdezem	in plaas van	zuurdesem

In die Vredestraktaat en die Afrikanerbrief is nie voorbeelde van [s] in plaas van [z] gevind nie. Dat dit meer dikwels voorgekom het as wat uit hierdie twee geskrifte en die Ryksboek blyk, word bevestig deur die volgende voorbeelde uit die Quellenbriewe (die aantal voorkomste van elke variant word tussen hakles gegee):

soon (1)	in plaas van	zoon (5)
saak (2)	in plaas van	zaak (0)
besoek (1)	in plaas van	bezoek (1)

3.4.3.1.2 Nederlandse [v]

"Die Nederlandse klank voorgestel deur v is in Afrikaans onbekend." (De Villiers, 1983:13) Aan die woordbegin het Nederlands twee onderskeibare klanke, naamlik [f] en [v], wat in Afrikaans albei ooreenstem met [f] (Scholtz, 1970:44). Die intervokalisiese v het in Afrikaans in sommige gevalle oorgegaan in 'n w en in ander gevalle heeltemal verdwyn (Raidt, 1980:175).

Uit die Statebybel skryf Knudsen verkeerdlik:

onverdervelyk	in plaas van	onverderfelijk
ontvermer	in plaas van	ontfermer
veesthouden	in plaas van	feesthouden

Knudsen self skryf ook:

de zelvde in plaas van de zelfde

Dit is moontlik dat ons hier te doen het met hiperkorrekte vorme, dat Knudsen die **v** gebruik juis omdat hy bewus is van die Nederlandse klank wat in die spreektaal nie meer gehoor is nie.

Dat daar in die spreektaal waarskynlik nie meer 'n **v** gehoor is nie, word bevestig deur die gebruik van

fragt in plaas van vraagt en
geblyfen in plaas van geblijven

in die Quellenbriewe.

3.4.3.1.3 Apokopee en paragoge

Die Nederlandse slotklanke van sekere woorde in die Bybelse gedeelte van die Ryksboek is weggelaat:

Heer in plaas van Heere
insgelyk in plaas van insgelijks
desgelyk in plaas van desgelyks

Knudsen self skryf verder:

ongeregt in plaas van ongerechtigd

Waarom Knudsen in bogenoemde gevalle die slotklanke weglaat, is nie duidelik nie.

In die brief aan die Heer Connelen word **ja** in plaas van **jagen** aangetref. Dit is 'n Afrikaanse variant. Die enigste ander geval van apokopee in die databasis is

ander in plaas van anders

In die Afrikanerbrief. Dit is moontlik net 'n skryffout.

Voorbeelde van paragoge kan moontlik toegeskryf word aan hiperkorreksie, byvoorbeeld by Knudsen:

werft	in plaas van	werf
verstandiglyk	In plaas van	verstandig

en in die Quellenbriewe:

nogt	in plaas van	noch
bezigt	in plaas van	bezig
plaast	in plaas van	plaats
werft	in plaas van	werf
brieft	in plaas van	brief
verders	in plaas van	verder
zells	in plaas van	zelf
zendelings	in plaas van	zendeling
Edeler	in plaas van	Edele
gegroeede	in plaas van	gegroet

Paragoge is waarskynlik die gevolg daarvan dat die skrywers bewus is van apokopee en dit probeer regstel.

3.4.3.1.4 Aksentverskil

In Afrikaans word 'n samestelling gekenmerk deur eenheidsaksent (Van der Merwe, 1982:117). Dit is opvallend dat Knudsen in die Ryksboek vyf keer **kleinvee** skryf en slegs een keer **klein vee** terwyl die Statebybel deurgaans **klein vee** het. Omdat dit hier blout net oor 'n spelreël gaan, kan dit afgemaak word as 'n skryffout. Die hoë F1 van hierdie "skryffout" laat egter die vermoede ontstaan dat ons hier te doen het met 'n samestelling wat met eenheidsaksent uitgespreek is soos in Afrikaans. Knudsen het dit waarskynlik as een woord geskryf omdat hy dit gebruik het as een woord met eenheidsaksent en ook betekeniseenheid.

3.4.3.1.5 Sinkopee en epentese

In die Bybelse gedeelte van die Ryksboek kom enkele woorde voor waarin sekere klanke ontbreek:

nedrigen	in plaas van	nederigen
doodlyk	in plaas van	doodelyk
volkomelyk	in plaas van	volkomenlyk
opregtheid	in plaas van	opregtigheid

Knudsen self skryf ook:

ewigheid	in plaas van	eeuwigheid
----------	--------------	------------

en in die Afrikanerbrief staan:

meelye	in plaas van	medelijden
--------	--------------	------------

In al die gevalle, behalwe **volkomelyk**, het ons hier Afrikaanse variante. Selfs **volkomelyk** staan nader aan Afrikaans as die Statebybelvariant met die **n**. Ook die Quellenbriewe toon aan dat baie woorde waarskynlik reeds 'n Afrikaanse klankvorm gehad het en nie meer uitgespreek is met die tussenklanke wat kenmerkend is van Nederlands nie. Vergelyk byvoorbeeld:

trug	in plaas van	terug
naamlyk	in plaas van	namelyk
vriendlyk,	in plaas van	vriendelyk,
vriendlyke		vriendelyke
Kaplien, Kaptyn	in plaas van	Capitijn

Hoewel ons in Afrikaans steeds skryf **nederig**, **dodelik**, **terug**, ensovoorts, kom die variante met sinkopee dikwels in die spreektaal voor. Daarom lyk dit of ons hier tog wel te doen het met spreektaalinvloed.

'n Eg Afrikaanse woord wat in die Quellenbriewe voorkom, is **plaas**. Die hiperkorrekte **plaast** dui aan dat die skrywers wel deeglik bewus was daarvan dat hulle spreektaal verskil van die Nederlandse skryftaal.

Dat Knudsen en die skrywer van die Afrikanerbrief waarskynlik ook besef het dat hulle sekere klanke in party woorde weglaat, word bevestig deur gevalle van epentese wat aan hiperkorreksie toegeskryf kan word. Vergelyk byvoorbeeld in die Bybelse gedeelte van die Ryksboek:

vrouwenkleed in plaas van vrouwekleed
kwaaddoenders in plaas van kwaaddoeners

in die gedeelte deur Knudsen self geskryf:

ten mindste, in plaas van ten minste
mindsten

en in die Afrikanerbrief:

doender in plaas van doener

'n Enkele voorbeeld van epentese kom voor wat nie toegeskryf kan word aan hiperkorreksie nie. In albei die gevalle waar daar in die Bybelse gedeelte van die Ryksboek sprake is van koring skryf Knudsen **koren** in plaas van **koorn**. Die [ə] is waarskynlik die gevolg van Afrikaanse spreektaalinvloed terwyl die [n] steeds gebruik is in plaas van [ŋ] onder invloed van die Nederlandse skryftradisie. Dit is egter ook moontlik dat Knudsen die Afrikaanse [ŋ] doelbewus probeer vermy het; vandaar dan sy hiperkorrekte

het verkiezen in plaas van het verkiezing.

3.4.3.1.6 Vokaalwisseling

Die opvallendste vokaalvariant kom voor in die Ryksboek waar Knudsen **deurgaans**

rigter in plaas van regter

soos in die Statebybel gebruik, asook:

gerigtzaken in plaas van geregtzaken

Albei variante is bekend in sowel Nederlands as Afrikaans. Hierdie verskil tussen die Statebybel en die Ryksboek sê dus niks meer nie as net dat Knudsen nie alles presies soos in die Bybel oorgeskryf het nie.

Die enigste ander vokaalvariant wat ooreenslem met standaard-Afrikaans kom ook in die Ryksboek voor:

diegene in plaas van degene

Dit is in ooreenstemming met die Afrikaanse voorkeur vir sterk beklemtoonde vokale (Raidt, 1980:179).

3.4.3.2 Fonologiese variante wat ooreenslem met Oranjerivier-Afrikaans

3.4.3.2.1 Vokaallengte

Die onbepaalde lengte van vokale is kenmerkend van Griekwa-Afrikaans (Van Rensburg, 1984:277, 315-317).

In die Bybelse gedeelte van die Ryksboek kom die volgende voorbeelde van vokaalverkorting voor:

nasten in plaas van naasten
mogl in plaas van moogl

Knudsen self skryf:

elken in plaas van elkeen

In die Afrikanerbrief staan:

Cab (een keer) in plaas van Caab (ook een keer)

In die Vredestraktaat van !Hoaxa!nas kom 'n hele aantal voorbeelde voor:

tractat (4 keer)	in plaas van	tractaat (2 keer)
gevragt	in plaas van	gevraagd
oordeel	in plaas van	oordeel
gered	in plaas van	gereed
bestaanbaarheid	in plaas van	bestaanbaarheid
By en Komst	in plaas van	bijeenkomst

Die neiging tot vokaalverkorting word bevestig deur 'n hele aantal voorbeelde in die Quellenbriewe:

gemakt	in plaas van	gemaakt
an, ann	in plaas van	aan
kwallyk	in plaas van	kwalyk
vrag, fragt	in plaas van	vraag
Wesleyansche	in plaas van	Wesleyaansche
daroom	in plaas van	daarom
mak	in plaas van	maak
angaan	in plaas van	aangaan
klar	in plaas van	klaar
liegelaat	in plaas van	toegelaat
dartse	in plaas van	daartoe
betamt	in plaas van	betaamd
eerwardig	in plaas van	eerwaarde
verhal, geverhal	in plaas van	verhaaf
hastiglyk	in plaas van	haastig
spor	in plaas van	spoor
nottig	in plaas van	nodig
genodschap	in plaas van	genootschap
twe	in plaas van	twee
wet	in plaas van	weet
voorerst	in plaas van	vooreerst
velle	in plaas van	vele
heft	in plaas van	heeft
werom	in plaas van	wederoin

Ook vokaalverlenging kom voor, byvoorbeeld in die Bybelse gedeelte van die Ryksboek:

noglaans	in plaas van	nochtans
weegs	in plaas van	wegs

en in die Vredestraklaat:

oorder	in plaas van	order
oorloog	in plaas van	oorlog

In die Quellenbriewe kom ook 'n aantal voorbeelde voor:

zaal	in plaas van	zal
vaan	in plaas van	van
genootschaap	in plaas van	genootschap
oom	in plaas van	om
daroom	in plaas van	daarom
zegen	in plaas van	zeggen
looskomen	in plaas van	loskomen

Dis moontlik dat ons hier in sommige gevalle te doen het met skryffoute, byvoorbeeld:

zegen	in plaas van	zeggen
velle	in plaas van	vele
daroom	in plaas van	daarom, ensovoorts.

Die groot aantal voorbeelde met verkorte [a] laat egter die vermoede ontstaan dat ten minste hierdie variante kenmerkend was van die skrywers se spreektaal.

3.4.3.2.2 Ander vokaalvariante

'n Aantal vokaalvariante kom so min in die korpus voor dat dit as betekenisloos beskou en daarom geïgnoreer kan word. Dis egter interessant dat hierdie variante ooreenstem met variante in Griekwa-Afrikaans. Ten spyte van die lae frekwensie kan hierdie variante dus gebruik word ter versterking van die argument dat die Oorlams se spreektaal kenmerke van Oranjerivier-Afrikaans getoon het.

Die volgende variante kom voor:

In die Afrikanerbrief:

wiel in plaas van wil

(vgl. Van Rensburg, 1984:318,321);

In die Vredestraklaal:

een stimig in plaas van eenstemmig

(op. cit.:325);

een in plaas van in

(op. cit.:318,320);

vergadering in plaas van vergadering

(op. cit.:318,321).

In die Vredestraklaal kom ook nog voor:

dankt in plaas van denkt
verdiegen in plaas van verdedigen

Laasgenoemde is waarskynlik 'n skryffout.

Die volgende vokaalvariante in die Quellenbriewe stem ook ooreen met
Griekwa-Afrikaanse variante:

Wetbooy in plaas van Witbooi
wel in plaas van wil
een in plaas van in
wief in plaas van woel

vergief in plaas van vergeef
wier in plaas van weer

(vgl. Van Rensburg, 1984:318,320,322);

toen in plaas van tot
toeg in plaas van tocht

(op. clt.:326);

klien in plaas van klein
Kapitien in plaas van Kapitein

(op. clt.:345).

Die volgende vokaalpatrone in die korpus kan dan beskou word as kenmerkend van Oranjerivier-Afrikaans:

[ɪ x i]
[ə x e]
[ə x ɛ]

(Van Rensburg, 1984:318-321);

[ɛ x ə]

(op. clt.:325);

[e x i]

(op. clt.:322);

[ɔ x u]

(op. clt.:326);

ǃə x ij

(op.cit.:345).

3.4.3.2.3 Stemvariante

In Griekwa-Afrikaans kom dikwels 'n stemhebbende klank voor waar ons in standaard-Afrikaans, en ook in Nederlands, 'n stemlose klank sou verwag (Van Rensburg, 1984:277). Hierdie verskynsel kom in enkele gevalle voor in die Quellenbriewe:

groedenis	in plaas van	groetenis
gegroede	in plaas van	gegroet
doe	in plaas van	toe

Omdat die Quellen nie betroubaar is nie kan daar nie veel waarde aan hierdie variante geheg word nie.

3.4.3.2.4 Sinkopee

In die Ryksboek kom die volgende voorbeelde van sinkopee voor:

onwetenheid	in plaas van	onwelendheid
geregtē	in plaas van	geregtigen
eenigten	in plaas van	eenigsten
Konngryk	in plaas van	Koninkrijk
afhangelyk	in plaas van	afhankelyk

Die fonologiese variante toon duidelike ooreenkoms met Afrikaans en in sekere gevalle spesifiek met Oranjerivier-Afrikaans.

3.4.3.3 Samevatting

Uit die bespreking van fonologiese variante blyk dit duidelik dat die Ooriams se klankstelsel nie meer Nederlands was nie.

Antilla (1972:34) noem tereg dat elke spellingverandering nie noodwendig dui op 'n verandering in uitspraak nie, maar spellingverandering word dikwels moontlik gemaak deur uitspraakverandering. Veranderinge in geskrewe bronne "provides us with clear evidence of linguistic change." (op.cit.:35) Die sistematiese voorkoms van fonologiese variante in die data kan onmoontlik nie afgemaak word as blote spelfoute nie. Dit dui beslis daarop dat die Oorlams se klankstelsel ooreenkomste getoon het met Afrikaans.

Dit moet in ag geneem word dat klankveranderinge nie skielik plaasvind nie maar geleidelik versprei en dat die verspreiding verskil by verskillende sosiale groepe, individue en leksikale items (op.cit.:86). Veranderinge sou waarskynlik by 'n skrywer met goeie skryfkennis van Nederlands, soos byvoorbeeld Knudsen, heelwat minder waarneembaar wees as by die res van die taalgemeenskap. As nou ook nog in ag geneem word die sterk invloed van die Nederlandse spellingtradisie, die feit dat die skryftaal baie konserwatief is en dus nie alle klankveranderinge aantoon nie (op.cit.:42) en die feit dat klankveranderinge as variasie beskou word (op.cit.:85) en daarom doelbewus in die skryftaal vermy kan word, behoort dit duidelik te wees dat die Oorlams se taalgebruik op klankvlak nog heelwat nader aan Afrikaans gestaan het as wat uit die data blyk.

3.4.4 Grammatiese variante

In die moderne variasietaalkunde word onderskei tussen morfologiese en sintaktiese variante (vgl. bv. Du Plessis, 1987a:38). Waar die ontwikkeling van Afrikaans beskryf word, is dit egter nie moontlik om hierdie twee variasievlakke so absoluut te skei nie. Taalhistorici onderskei daarom liever tussen die ontwikkeling van die vormleer of woordstruktuur en dié van die sinsbou of sintaksis; vergelyk byvoorbeeld Raidt (1980), Scholtz (1982) en Conradie (1986). Die vormleer is dan nie suiwer òf morfologies òf sintakties nie maar het raakpunte met albei. So byvoorbeeld word die ontwikkeling van die werkwoordelike vormstelsel beskryf waar 'n sintaktiese kwessie, naamlik tyd en tempus, van belang is (vgl. bv. Ponelis, 1979:259-272; Raidt, 1980:187-191 en Wybenga, 1983) maar ook die morfologiese, dit wil sê die woordstruktuur van byvoorbeeld voltooides deelwoorde. Omdat die

morfologiese en sintaktiese in die ontwikkelingsgeskiedenis van Afrikaans nie uitmekaargehou kan word nie, word dit alles saam hier beskryf as grammatiese variante.

’n Aantal grammatiese verskille tussen die Ryksboek en die Statebybel kom nie ter sprake nie, omdat vergelykbare variante nie in die res van die data gevind is nie en geen gevolgtrekking daarvoor gemaak kan word nie.

3.4.4.1 *Verbale vorme*

“In Afrikaans het die volgende Nederlandse onderskeidings verlore gegaan: **persoons- en getalsverskille, sterk en swak werkwoorde** met hul kenmerkende **Imperfektum- en voltooide deelwoordsvorme**, en die **Infinitief**.” (Raidt, 1980:187) Daar moes dus vasgestel word hoeveel hiervan nog in die data te sien is, omdat dit ’n aanduiding kan gee of die Oorlams se taal nader aan Afrikaans of aan Nederlands gestaan het.

3.4.4.1.1 **Persoon en getal**

In die Ryksboek kom ’n hele aantal variante voor wat toon dat Knudsen nie altyd die kongruensie tussen die onderwerp en die persoonsvorm in gedagte hou as hy skryf nie. In die volgende gevalle is die enkelvoudsuitgang byvoorbeeld weggelaat:

Verblyd u ...

.. maar **behoud** anderen door vreeze ...

.. **vergeld** nie kwaad voor kwaad ...

Eer uwen vader en uwe moeder ...

.. en **waak** in hetzelve ...

Gedenk den Sabbatdag ...

.. en **stel** Uwe hand niet by den goddeloozen ...

Zy verre van valsche zaken ...

.. en gy ze hem **wedergeef** ...

In een geval is ’n enkelvoudsvorm in plaas van ’n meervoudsvorm gebruik:

.. dengenem, die hem lief **heeft** ...

Twee keer word **zy** in plaas van **is** gebruik:

- .. dat haar de vrucht afgaal, doch geen dodelyk verderf **zy**
- .. dat hy gestorven **zy** ...

Dit is moontlik dat Knudsen bewus was daarvan dat sy spreektaal van sy skryftaal verskil het wat betref die werkwoordvorme en dat hierdie dan eintlik hiperkorrekte gebruik van **zijn** is.

Ook in die Vredestraktaat kom 'n aantal variante voor waar die enkelvoudsvorm uitgang ontbreek en waar enkelvoudsvorme in plaas van meervoudsvorme gebruik is of andersom:

- .. in welkes wijk hij gevonden **word** ...
- Het **word** ook bepaald ...
- .. wanneer hij voor zijn Hoofd gesteld **word** ...
- .. hoofde **zal** bevinden ...
- Wanneer een hoofd of hoofden een burger **zal** mishandel hebben of onregt **doet** ...
- .. dat een onderhoofd of Koprail ... zaken **ultmaak** en

Sommige van die enkelvoudsvorme wat in plaas van meervoudsvorme in die Afrikanerbrief gebruik is, toon duidelike ooreenkoms met Afrikaans:

- Aan de Heeren alle die God lief **het** (2 keer)
- .. hier **is** ook nog veel volk die gaan leeren **wiel**

In ander gevalle is onnodige (moontlik hiperkorrekte) uitgange gebruik:

- Zoo **versoeke** ik ...
- .. ik ... **zoeken** hulpe ...
- .. eer ik **sterfs** ...

Die opheffing van getelsverskille kom ook in die Quellenbriewe voor; vergelyk byvoorbeeld:

- .. dat ons nu so ver **is** ...

.. dat gy een zendeling **het** ...
 .. dien ik U te voor gevraag **hebben** ...
 .. welke ik op uwe troon op **dragen** ...
 .. behalve 5 die vry geraakt **heeft** ...
 .. dat zy (d.l. die Bondelzwartz) my **zou** kom skieten ...
 .. ik heben klieen toegedoen ...
 .. dat ik tot nu nog niet klar zyn ...
 .. dat myn Edeler Broeder in die stryd **staan** ...
 .. maar God **heben** niet toegelaat ...

In die Quellenbriewe kom ook 'n paar voorbeelde voor waar die persoonsverskil opgehef is; vergelyk byvoorbeeld:

.. dat ons nu so ver **is** ...
 .. wat ons eerst gehad **heft** ...
 .. **gy heb** de plaast al gebewerk ...
 .. **gy moet** zoo lang Blyft ...
 .. toen ik de plaast zal notig **heeft** ...
 .. wat ik u geschryf **heeft** ...
 Zoo **verwacht** ik van die zyde wal
 .. dat de eerwaardig Heer Knauer is ... gekomen
 en **heb** ons geverhal ...

Dit kan aanvaar word dat persoons- en getalsverskille in die skrywers se spreektaal nie meer gerealiseer het soos in Nederlands nie en dat die spreektaal wat dié aspek betref reeds in 'n mate met Afrikaans ooreengestem het.

3.4.4.1.2 Sterk en swak werkwoorde

In die Ryksboek is daar geen afwyking wat betref die vervoeging van sterk en swak werkwoorde nie.

In die Vredestraktaat is **leggen** swak in plaas van sterk vervoeg:

gelegd in plaas van gelegen

Die uitgang van een voltooide deelwoord ontbreek:

mishandel in plaas van mishandeld

In die Afrikanerbrief kom geen afwykings voor nie.

In die Quellenbriewe is twee voltooide deelwoorde sonder uitgang gebruik:

gevraag in plaas van gevraagd
gewach in plaas van gewacht

Een sterk voltooide deelwoord is "verkeerd" vervoeg:

gedoen in plaas van gedaan

Buiten in die Ryksboek kom byna geen Imperfektumvorme voor nie behalwe dié van die modale hulpwerkwoorde wat ooreenstem met Afrikaans. Byna geen sterk voltooide deelwoorde is gebruik nie. Dit kan verklaar waarom so min afwykings gevind is wat betref dié aspek. Die paar variante wat wel voorkom, is dus tog wel belangrik as in ag geneem word dat baie min sterk werkwoorde vervoeg is.

3.4.4.1.3 Die Infinities

In die Vredestraktaat is infinities 'n paar keer sonder uitgang of met die verkeerde uitgang gebruik:

... de schuldige zal **moet bestraft** worden
Het word ook **bepaald** ...
... dan zal hij **moet** te vrede zijn
... zijne zaak zal moet **onderzoek** worden

In die Ryksboek kom een infinitief voor wat verskil van die Statebybel en ooreenstem met Afrikaans:

... een jaar lang zal hy vry **wezen** in plaas van **zijn** .

Ook in die Quellenbriewe kom uitganglose infinitiewe en infinitiewe met verkeerde uitgange voor; vergelyk byvoorbeeld:

... zonder myn het te **wet** ...
... dat is met te **zeg** ...
... zonder my te het **weet** ...
... om u weg te **ja** ...
... gy moet zoo lang **Blyft** ...
... ik zeg dat gy moet **blyfde** ...
... om my te **kom bezoek** ...
... om my te **Besoek** ...
... gy kan voorerst **Blyfde** ...
U moet myn ... een antwoord **stuur** ...
Ik heb de Leeraaren **laat** halen ...
... om hier te **kom**

Dit word algemeen aanvaar dat die FI van variante in die spreektaal heelwat hoër is as in die skryftaal. As hierdie feit in ag geneem word, kan met redelike sekerheid gesê word dat die Oorlams se taalgebruik wat betref die verbale vorme nie meer Nederlands was nie.

3.4.4.2 *Nominale vorme*

In Nederlands word twee klasse selfstandige naamwoorde onderskei, naamlik **de-** en **het-**woorde. "Hierdie klasse of genera bepaal in Nederlands die gebruik van die aanwysende en betreklike voornaamwoorde, en die verbuiging van die byvoeglike naamwoorde." (Raidt, 1980:180)

Nadat aandag gegee is aan bogenoemde verdeling word ook nog gekyk na persoonlike voornaamwoorde, meervoudsvorme en lidwoordweglating.

In die Ryksboek is geen aanduiding gevind van die opheffing van die nominale tweeklassesisteem nie. Daarom word in die volgende vier onderafdelings nie verder aandag gegee aan die Ryksboek nie.

3.4.4.2.1 Bepaalde lidwoord

In die Vredestraklaar word deurgaans **de** in plaas van **het** saam met **hoofd** gebruik. Die enigste kere wat **het** gebruik is, is saam met die **het**-woord **regt**. In alle ander gevalle is **de** gebruik in ooreenstemming met Nederlands.

In die Afrikanerbrief is **het** nooit as bepaalde lidwoord gebruik nie, maar daar kom ook geen **het**-woorde in die brief voor nie.

In die Quellenbriewe is **de** twee keer "verkeerdelik" gebruik:

de	in plaas van	het ding
de	in plaas van	het verhaal

Het is drie keer gebruik in plaas van **de**, naamlik twee keer saam met **plaas** en een keer saam met **zendeling**; dit is waarskynlik hiperkorrekte vorme. Slegs vier **het**-woorde kom voor:

- het woord
- het binen land
- het veld
- het beste groedenis

Gesien in die lig van die klein getal **het**-woorde in die data is dit te verstane dat so min bepaalde lidwoorde afwyk van Nederlands. Dit maak die paar afwykings dan ook betekenisvol, want as meer **het**-woorde gebruik is, sou daar waarskynlik ook meer afwykings gewees het.

3.4.4.2.2 Aanwysende voornaamwoorde

In die Vredestraklaar kom net drie aanwysende voornaamwoorde voor:

- die schuldige (Artikel 2)
- die hoofd (Artikel 3)
- dien hoofd (moontlik 'n skryffout vir **die**) (Artikel 7)

2 Artikel: En waneer de zaak zal uit gehoord zijn van de onpartijdige Hoofden dan zal de schuldige moet bestraft worden of boete op hem gelegd ge-

worden. En als hij onwillig is zulks te voldoen en zich te zoeken verdedigen met eenen strijd van wapenen dan zullen alle tractats hoofden verplicht zijn eenstemig hunne wapenen op te nemen tegen **die schuldige** en hem bestraffen.

3 Artikel: Geen Hoofd word toegelaten Comando te doen of te laten doen naar de Damras zonder wettelijke oorzaak van de Damras wanneer hij hun dan daarover bestraffen wil en hun straffen oplegd en zij dan onwillig zijn zich daar onder te buigen en de hoofd onmachtig is hem te bestraffen dan zal de naaste hoofd verplicht zijn om **die Hoofd** tot hulp te komen om de zaak te bestraffen.

7 Artikel: Wij ondergeteekende hoofden besluiten ook waneer een man uit Griqualand als vlugteling naar hier komt zich te verbergen en waneer zijn hoofd em aanvraagt doet dan zal hij algegeven worden door **dien hoofd** in welkes wyk hij gevonden word alzoo ook des zelfve verplichting van de griqualand hoofd.

Die eerste is in ooreenstemming met Nederlands. Omdat **hoofd** egter 'n **het**-woord is, is die laaste twee afwykend.

In die Afrikanerbrief kom slegs twee aanwysende voornaamwoorde voor, albei in ooreenstemming met Nederlands:

die menschen
die dag

Van die agtien aanwysende voornaamwoorde in die Quellenbriewe wyk slegs drie af van Nederlands:

die Engelse Government
die Genootschap
die winige getal

Deze is sewe keer gebruik, **dieser** een keer (waarskynlik onder Duitse invloed in plaas van **deze**), **dit** een keer en in alle ander gevalle, soos ook in die Vredestraktaat en die Afrikanerbrief, is **die** gebruik. In sommige van die ge-

valle is **die** moontlik in plaas van **de** as lidwoord gebruik; dis egter nie moontlik om te bepaal of dit wel so is nie. Omdat **die** die aanwysende voornaamwoord by **de**-woorde is, sal dit geen verskil aan die getal afwykings maak as **die** ook as lidwoord gebruik is nie.

3.4.4.2.3 Betrekklike voornaamwoorde

In die Vredestraktaat is ag betrekklike voornaamwoorde gebruik waarvan twee van Nederlands afwyk:

.. stryd ... **wat** groot is ...
.. een hoofd **die** zal gestraft worden ...

In die Afrikanerbrief is deurgaans **die** gebruik, elke keer in ooreenstemming met Nederlands.

Van die twaalf betrekklike voornaamwoorde in die Quellenbriewe wyk die volgende af van Nederlands:

De Damras **de** (waarskynlik 'n skryffout vir **die**)
de eerste coers **wat** in plaas van **die**
de dingen **wat** in plaas van **die** (2 keer)

Die gebruik van **wat** in ooreenstemming met die Afrikaanse betrekklike voornaamwoord is opvallend.

3.4.4.2.4 Byvoeglike naamwoorde

Slegs een van die twintig byvoeglike naamwoorde in die Vredestraktaat is nie soos in Nederlands verbulg nie:

de **ander** hoofde

Een van die sewe byvoeglike naamwoorde in die Afrikanerbrief wyk af van Nederlands:

de **Groot** revier

In die Quellenbriewe kom ook 'n paar byvoeglike naamwoorde voor wat nie soos in Nederlands verbuig is nie; vergelyk byvoorbeeld:

myn **Vriendlyke** verzoek
waar **zaak**
kllen loeg
goede oogenmerk

Om 'n FI van gegewens oor die nominale klassesisteem te bereken, kan misleidend wees omdat baie min gegewens beskikbaar is. Daarom is liever net 'n paar getalle en voorbeelde gegee. Hieruit blyk dit in elk geval dat die skrywers die Nederlandse nominale klasseverdeling nie ten volle beheers het nie en dat sekere variante ooreenkoms toon met Afrikaans.

3.4.4.2.5 Meervoudsvorme

Enkele Afrikaanse meervoudsvorme is in die data aangetref. Die volgende variante verskil in die Ryksboek en die Statebybel (die aantal voorkomste word tussen hakies gegee):

Ryksboek		Statebybel	
volkeren	(2)	volken	(0)
rigteren	(1)	rigters	(2)
kinders	(1)	kinderen	(18)
		kinderkens	(2)
wagenen	(1)	wagens	(0)
beenderen	(1)	beenen	(1)

Die gebruik van **volkeren** en **beenderen** in plaas van **volken** en **beenen** kan moontlik toegeskryf word aan betekenisvariasie soos in Afrikaans. Die neiging om **-en** as meervoudsmorfeem te gebruik is vreemd in Afrikaans. **Rigteren** en **wagenen** is moontlik hiperkorrekte vorme. Die enkele variant **kinders** is op sigself nie betekenisvol nie, omdat so 'n enkele voorkoms van 'n variant afge- maak kan word as skryffout. Omdat die variant **kinders** egter meermale in die dalabasis voorkom, is dit wel van belang.

In dié deel van die Ryksboek wat deur Knudsen self geskryf is, kom die variant **kinders** twee keer voor; geen Nederlandse variant van hierdie meervoudsvorm kom voor nie. Dit is dus moontlik dat dit die spreektaalvorm was wat Knudsen gebruik het. 'n Enkele keer gebruik Knudsen die Afrikaanse **Raadsmanne** teenoor die Nederlandse **Raadslieden** wat 9 keer voorkom. Knudsen gebruik verder die meervoudsvorm **Assistens** wat nóg Nederlands nóg Afrikaans is. Dit kan moontlik net 'n skryffout wees.

In die Afrikanerbrief word die variant **kinders** ook gebruik. Dit versterk die vermoede dat kinders die spreektaalvariant was en dat die spreektaal 'n vroeë vorm van Afrikaans was en nie meer Nederlands nie. Die variante **Heere** en **mensche** kan moontlik spreektaalvorme wees. Dit word egter nie bevestig deur die gebruik van dieselfde variante in die res van die data nie en is dus nie betekenisvol nie.

In die Vredestraktaat word die variant **Capittijne** aangehaal. Dit kan 'n hiperkorreksie of 'n skryffout wees.

3.4.4.2.6 Persoonlike voornaamwoorde

'n Paar persoonlike voornaamwoorde in die Ryksboek verskil van dié in die Statebybel:

u	in plaas van	ulieden
gy	in plaas van	gijlieden (2 keer)
zy	in plaas van	ze
men	in plaas van	gijlieden

In die Vredestraktaat kom net een onbepaalde persoonlike voornaamwoord voor, naamlik **ze**; in die Afrikanerbrief en die Quellenbriefe is daar geen.

Die afwesigheid van gereduseerde vorme is nie werklik betekenisvol nie, want dit kom selde in die Nederlandse skryftaal voor en dan ook net in informele geskrifte (De Villiers, 1983:27), terwyl die databasis uit formele, amptelike geskrifte bestaan.

Al wat opvallend is aan die persoonlike voornaamwoorde in die korpus is die konstante gebruik van **ons** in plaas van **wij** in onderwerpsposisie in een van die Quellenbriewe. Omdat dit net in een onbetroubare geskrif voorkom, kan daar nie te veel waarde aan geheg word nie.

3.4.4.3 Lidwoordweglating

In die Ryksboek is twee gevalle gevind waar die lidwoord wat in die Statebybel gebruik is, ontbreek:

- .. zyt met (**de**) ootmoedigheid bekleed
- .. schatting dien gy (**de**) schatting schuldig zyt

Albei bogenoemde variante is aanvaarbaar in Afrikaans.

In die Vredestraktaat ontbreek die lidwoord ook in 'n paar sinne; vergelyk byvoorbeeld:

- (-) Hoofd zal alleenlijk uithooren van geruchte ...
- De burgers heef (-) regt wanneer hij voor zijn Hoofd gesteld word ...
- .. dan heeft zulke een burger (-) regt om zijne zaaken aan te klagen ...
- .. zal (-) Hoofd moeten gestraft worden ...

Dieselfde tipe variant kom ook in die Afrikanerbriewe voor:

- .. want ik kan niet zonder (-) Leeraar meer blyven ...

In die Quellenbriewe kom ook net een so 'n variant voor:

- .. wel broeder dan nog niet bykomen om (-) zaak reg te verstaan ...

Lidwoordweglating is 'n kenmerk van Griekwa-Afrikaans (Du Plessis, 1984a:122). Lidwoordweglating in die data kan moontlik toegeskryf word aan die feit dat dit, net soos Griekwa-Afrikaans, 'n Oranjeriviervariëteit is.

3.4.4.4 *Besitkonstruksies*

In dié deel van die Ryksboek wat met die Bybel vergelyk is, is die FI van variante wat verskil van die Statebybel meer as 11. Dit sluit die volgende in:

Des in plaas van **der**,
der in plaas van **des**:

de woning **des** regvaardigen
de barmhartigheden **des** goddelozen
geen aanneming **der** persoon

Verskil in die verbuiging van die besitlike voornaamwoord, byvoorbeeld:

zyne beenderen	in plaas van	zijn
de stem zynes vaders	in plaas van	zijns
met zynes naasten vrouw	in plaas van	zijns
de Heer uwe God	in plaas van	uw
aan zynen naasten	in plaas van	zijn
voor myn altaar	in plaas van	mijnen
zyn ezel	in plaas van	zijnen
zyns naasten geld of vaaten	in plaas van	zijnen
zyne dienstknecht	in plaas van	zijnen (2 keer)
onder zyne last	in plaas van	zijnen
uwe eiegene mannen	in plaas van	uwen

Verskil in die naamwoorduitgang:

den oogst uws landes	in plaas van	lands
met eens ander doen	in plaas van	anders
het kleed der weduwe	in plaas van	weduwen
zyns wyngaard	in plaas van	zyns wyngaards
dat Godes is	in plaas van	dat Gods is

In nege gevalle is 'n omskrywing met **van** gebruik in plaas van die genitief:

Ryksboek	Statebybel
de barmhartigheid van onzen Heer Jezus	... onzes Heeren Jezus
in den Naam van den Heer Jezus	in den Naam des Heeren Jezus
in den Naam van den Heer Jezus	... des Heeren Jezus
het regt van den vreemdeling	het regt des vreemdelings
leden van Christus ligchaam	leden zijns ligchaams
de deugden van hem	de deugden desgeenen
de Geest van God	de Geest Gods
de zonen van Israel	de zonen Israëls
de dochteren van Israel	de dochteren Israëls

Volgens Hermkens en Van de Ketterij (1980:97) het daar reeds in die 17de-eeuse Nederlandse omgangstaal nie meer naamvalle in die genittief bestaan nie. Die kunsmatige fleksiesisteem is nêrens gebruik presies soos dit deur die grammatici voorgeskryf is nie. Dit is dus nie so eienaardig dat Knudsen se 19de-eeuse skryftaal soms afwyk van die Statebybel wat 'n 17de-eeuse geskrif is nie. Flexievorme in die 19de-eeuse omgangstaal sou wel al baie minder voorgekom het as in die 17de-eeuse Nederlands. Hierdie tipe afwykings kan dus nie beskou word as 'n aanduiding dat Knudsen onder invloed van Afrikaans as spreektaal was nie, omdat vermindering van flexievorme ook in Nederlands voorgekom het.

Ook die gebruik van 'n omskrywingskonstruksie met **van** in plaas van die genittief is nie betekenisvol nie. Volgens Conradie (1986:36) is in Nederlands en Afrikaans al meer gebruik gemaak van omskrywings en relasiewoorde soos voorsetsels, byvoorbeeld **Gods** word **God se** of **van God**. Die hoë FI van laasgenoemde konstruksie is bloot net 'n aanduiding dat Knudsen se taal verskil het van die Statebybel se 17de-eeuse Nederlands. Dis egter steeds geen bewys dat sy spreektaal 'n vroeë vorm van Afrikaans was nie.

Ook dié deel van die Ryksboek wat deur Knudsen self geskryf is, lewer geen bewyse dat sy spreektaal Afrikaans was nie. Hy maak steeds gebruik van naamvalsforme, verbuigde en onverbuigde voornaamwoorde net soos in die Bybelgedeelte, byvoorbeeld:

Kleinzoon des ouden Kobus

Gods	wil
myne	Familie
myn	Ryk

In die Afrikanerbrief is sewe besitvorme gebruik - vyf besittlike voornaamwoorde eerste persoon enkelvoud en twee van-konstruksies. Slegs een van die besittlike voornaamwoorde lyk soos in Afrikaans, naamlik "my opregte wille". Hierdie is heeltemal te min gegewens om 'n afleiding oor die skrywer se spreektaal te maak.

Ook besitvorme in die Vredestraklaar lewer geen bewyse dat die skrywer se spreektaal nie Nederlands was nie. Slegs een keer in een van die briewe uit die Quellen word 'n Afrikaanse besittlike voornaamwoord gebruik wat ooreensstem met dié in die Afrikanerbrief: "my lieve broeder". Die gebruik van u as besittlike voornaamwoord is niksseggend, omdat die uitspraak nie verskil van dié van uw nie en die spelling dus toegeskryf kan word aan óf 'n skryffout óf swak skryfvermoë van die skrywer.

3.4.4.5 *Afleidingsmorfeme*

Die gebruik van die afleidingsmorfeem **-lik(e)** is kenmerkend van Oranjerivier-Afrikaans (vgl. Van Rensburg, 1989:460). In die Bybelse gedeelte van die Ryksboek is die **-lijk** wat in die Statebybel gebruik is, weggelaat:

moedwillig	in plaas van	moedwilliglijk
volkomen	in plaas van	volkomenlijk
alleen	in plaas van	alleenlijk
partydig	in plaas van	partijdiglijk
gelyk	in plaas van	gelijkerwijs

Moontlik het Knudsen in bogenoemde gevalle die **-lijk** weggelaat omdat dit kenmerkend was van die Oorlams se taalgebruik en hy dit daarom as gestigmatiseerd aangevoel het. Dit kan dan as hiperkorreksie beskou word.

In al bogenoemde gevalle staan die Ryksboek se variante nader aan Afrikaans as die Statebybel se variante. Dit kan dus ook wees dat die -lijk nie kenmerkend was van die Oorlams se taalgebruik nie en dat dit onder invloed van die spreektaal weggelaat is.

3.4.4.6 Samevatting

Verbale vorme in die data toon duidelik dat die Nederlandse norm nie meer gerealiseer het nie (vgl. 3.4.4.1.3). Knudsen het blykbaar nog die nominale tweeklassesstelsel beheers (vgl. 3.4.4.2), maar nie die ander skrywers nie; hulle het dan ook variante gebruik wat ooreenslem met Afrikaans (vgl. 3.4.4.2.4). Lidwoordweglating dui op ooreenkoms met Griekwa-Afrikaans (vgl. 3.4.4.3). 'n Baie sterk aanduiding van normverskuiwing in die rigting van Afrikaans is die gebruik van die variant *klinders* (vgl. 3.4.4.2.5). Ook die weglating van die affeldingsmorfeem -lijk dui op ooreenkoms met Afrikaans (vgl. 3.4.4.5).

Ook op grammatiese vlak was die Oorlams se taalgebruik dus nie meer Nederlands nie en het dit ooreenkoms met Afrikaans getoon.

3.5 Samevatting

Die aard en beperkte omvang van die data maak dit baie moeilik om tot 'n definitiewe gevolgtrekking te kom oor die kenmerke van die Oorlams se taalgebruik.

Die Ryksboek vorm die grootste deel van die korpus. Dit is geskryf deur die sendeling Knudsen. Hy is beïnvloed deur die lede van sy taalgemeenskap onder wie hy gewerk het. Dit is egter nie moontlik om vas te stel presies hoe groot hierdie invloed was nie. Knudsen het die spreektaal boonop waarskynlik reeds op Tulbagh aangeleer (vgl. 3.3.4.1). Daar kan dus nie met sekerheid gesê word dat alle variante in die Ryksboek toegeskryf moet word aan spreektaalinvloed van die Oorlamtaalgemeenskap nie.

Wat sake verder bemoelik, is die feit dat die teikentaal waarna Knudsen in die Ryksboek streef die 17de-eeuse Statebybeltaal is - 'n teikentaal wat

waarskynlik sowat 150 jaar ouer is as die teikentaal in die ander geskrifte. Hoewel die skrywers van die ander geskrifte ook die Bybel moes geken het, is daar nie genoeg argaïese verbuigings soos in die Ryksboek om op so 'n ou teikentaal te dui nie.

Die Vredestraktaat is geskryf deur 'n Griekwa (vgl. 3.3.4.2). Wie die ander geskrifte geskryf het, kon nie vasgestel word nie; daar is geen bewyse dat dit deur Oorlams geskryf is nie. Ook hierdie skrywers se geskrifte sou die invloed van die taalgemeenskap moes weerspieël. Die vraag is ook hier hoe sterk dié invloed was. Die Namavertalings in die Ryksboek laat ook nog die vermoede ontstaan dat ten minste 'n deel van die taalgemeenskap nie Nederlands of Afrikaans magtig was nie.

Nie net die verskillende teikentale en skrywers bemoeilik die vergelyking van geskrifte nie, maar ook die verskil in die skrywers se skryfvermoë. Uit die aantal skryffoute is dit duidelik dat Knudsen die beste kon skryf. Dit lyk of die skrywer van die Afrikanerbrief nie gewoon was om te skryf nie, want hy maak lang sinne wat ineenloop en "korrekte" taalgebruik bemoeilik. Dieselfde kan by sekere artikels in die Vredestraktaat opgemerk word (vgl. bv. Artikel 8). Die Quellenbriewe verskil baie van mekaar wat betref die taalgebruik. Bantam se brief (1845) toon byvoorbeeld duidelike Afrikaanse kenmerke, terwyl die brief aan Kolbe (1851) so baie vreemdeaalinvloed toon dat dit byna nie na Nederlands of Afrikaans lyk nie.

Die omvang van die korpus is so klein dat dit beswaarlik beskou kan word as 'n verteenwoordigende monster van die taalgemeenskap se taalgebruik. Sekere variante moes heeltemal buite rekening gelaat word omdat dit net in een geskrif voorkom en dus nie kontroleerbaar is nie. Die berekening van 'n FI vir variante in so 'n klein korpus kan misleidend wees, daarom is in baie gevalle liever getalle gegee. Dit skep byvoorbeeld 'n duideliker beeld as gesê word dat 2 van die 4 variante 'n sekere vorm het as wanneer gesê sou word dat die spesifieke variant 'n FI van 50 het.

Ten spyte van die feit dat dit nie moontlik is om vas te stel presies hoe sterk die invloed van die taalgemeenskap op 'n individu is nie, bly dit 'n feit dat 'n

spreker se taalgebruik deur die taalgemeenskap bepaal word. Hoewel die omvang van die korpus klein is en individuele kenmerke van die paar skrywers moontlik voorkom, bestaan die data uit geskrifte wat uit die Oorlamgemeenskap afkomstig is en dus kenmerke van die taalgemeenskap se taalgebruik sal hê. Die skrywer sou sy taalgebruik waarskynlik ook nog by dié van die taalgemeenskap aanpas ter wille van beter kommunikasie as hy bewus was daarvan dat dit van mekaar verskil. Verskille waarvan die skrywer nie bewus was nie, kan as ignoreerbaar klein beskou word. Volgens Bernstein (1971:26-27) is die laer sosiale groepe se taalvorme beperk. Dat 'n skrywer uit 'n hoër sosiale klas soos Knudsen hom by hierdie beperkinge probeer aanpas het, blyk duidelik uit die leksikale variasie in die Ryksboek.

Daar kan dus met sekerheid gesê word dat die data wel kenmerke toon van die Oorlams se taalgebruik en dat dit op alle analisevlakke nader aan Afrikaans as aan Nederlands gestaan het (vgl. 3.4.2, 3.4.3 en 3.4.4). Op grond hiervan word daar na hierdie vroeë variëteit van Afrikaans in SWA/Namibië verwys as **Oorlam-Afrikaans** wat na alle waarskynlikheid as sub-variëteit van Oranjerivier-Afrikaans geïnterpreteer moet word.

4.0 Hoofstuk 4

Die stand van Afrikaans in SWA/Namibië

SENTRALE TEORETIESE STELLING

Afrikaans staan vandag sterker as ooit tevore en sterker as enige ander taal in SwA/Namibië, maar dit kan agteruitgaan as gevolg van veral politieke stigmatisering.

DOELSTELLING

Om vas te stel

1. wat die stand van Afrikaans in SWA/Namibië is in die laat 20ste eeu;
2. of die stand van Afrikaans verander het in die afgelope anderhalfeeu en, indien wel,
3. in watter opsig dit verander het.

INHOUD

- 4.1 Inleiding
- 4.2 Die stand van 'n taal
- 4.3 Die stand van Afrikaans in SWA/Namibië
- 4.4 Die groei/agteruitgang van Afrikaans in SWA/Namibië

4.1 Inleiding

In die voorafgaande twee hoofstukke is reeds aangetoon dat Afrikaans deur die Oorlams na SWA/Namibië geneem is en dat dit teen die middel van die 19de eeu reeds die lingua franca was en hoë status gehad het (vgl. 2.6 en 3.5).

In hierdie hoofstuk sal gekyk word na wat die stand van Afrikaans in SWA/Namibië is in die laat 20ste eeu en hoe dit vergelyk met die 19de-eeuse posisie - het die stand van Afrikaans verander in die afgelope anderhalfeeu en, indien wel, in watter opsig?

Dit is nodig om vas te stel wat die stand van Afrikaans is en hoe dit met verloop van tyd verander, omdat dit sal help in die bepaling van hoe daar vir die toekoms van die taal beplan behoort te word (vgl. 5.3.2.2.2).

4.2 Die stand van 'n taal

Fishman (1975:1-2) onderskei twee afdelings van taalbeplanning, naamlik taalkorpus- en taalstatusbeplanning. In albei gevalle is dit belangrik om te let op taalkennis, taalgebruik en taalvoorkeur. Die stand van 'n taal in 'n sekere taalgemeenskap kan dan ook bepaal word deur vas te stel wat die sprekers se taalkennis, -gebruik en -voorkeur is en deur die gegewens van een taal te vergelyk met dié van ander tale in dieselfde taalgemeenskap (vgl. bv. RGN, 1978; RGN, 1982; Steyn, 1980:22; Prinsloo, 1984b:126).

Omdat 'n spreker nie altyd dieselfde taal gebruik vir alle funksies nie en nie noodwendig voorkeur gee aan sy eie taal of die een wat hy die beste ken nie (vgl. 4.2.2 en 4.2.3), moet **alle** sprekers in 'n meertalige taalgemeenskap betrek word by 'n ondersoek na die stand van 'n taal en nie net die eerstetaalsprekers nie.

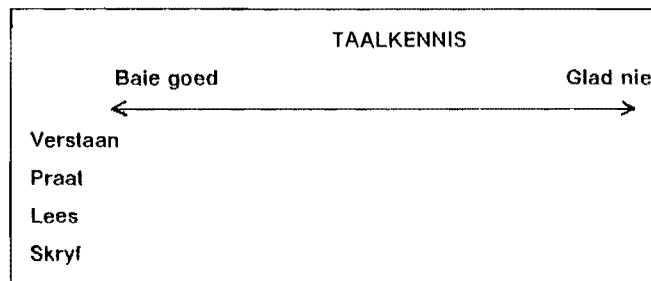
4.2.1 Taalkennis

Waar 'n taalgemeenskap bestaan uit sprekers van verskillende tale, moet in ag geneem word dat nie almal wat 'n taal ken moedertaalsprekers is nie. Die

gevolg van taalkontak in 'n meertalige gemeenskap is dikwels dat sprekers verskeie tale leer ken, maar nie almal ewe goed nie; 'n spreker se kennis van sy moedertaal/huistaal/eerste taal is gewoonlik beter as sy kennis van ander tale.

In 'n empiriese ondersoek na 'n taalgemeenskap se kennis van 'n sekere taal kan dus nie sonder meer net aan sprekers gevra word of hulle die spesifieke taal ken nie. Sprekers se kennis van 'n taal kan wissel van baie goed tot baie swak of glad nie.

Die feit dat 'n spreker 'n taal goed genoeg ken om dit te verstaan, beteken ook nie noodwendig dat hy daardie taal kan praat of lees nie. Vraelyste om vas te stel wat sprekers se taalkennis is, sal vrae moet beval om die volgende inligting te bekom:

4.2.2 Taalgebruik

Omdat taal in so baie verskillende situasies gebruik word, onderskei taalsosioloë volgens Steyn (1980:15) tussen hoë en lae funksies. In 'n meertalige gemeenskap kan sprekers hul eie taal gebruik vir hoë sowel as lae funksies, of hulle kan een taal vir lae en 'n ander vir hoë funksies gebruik, of hulle kan een of verskeie tale gebruik vir lae funksies, een vir sekere hoë funksies en 'n ander vir ander hoë funksies (op. cit.:17). Hierdie toestand waar verskillende variëteite vir verskillende funksies gebruik word, staan bekend as diglossie (Fasold, 1984:53).

In 'n ondersoek na taalgebruik kan dan nie net vir 'n spreker gevra word watter taal hy dink hy die meeste gebruik nie. Daar sal vasgestel moet word watter taal in watter situasies gebruik word; so kan bepaal word of 'n taal vir hoë of lae of vir hoë en lae funksies geruik word.

'n Taal met hoë funksies het gewoonlik hoër status as 'n taal met net lae funksies. As 'n taal net in sekere hoë funksies gebruik word, is dit moontlik dat hy linguisties nie heeltemal funksioneel is nie. Taalkorpusbeplanners kan hieruit 'n aanduiding kry van wat in die spesifieke taal nodig is en dit linguisties uitbou. Die gebruik van 'n ander taal/tale in sekere hoë funksies kan egter ook toegeskryf word aan die spreker se taalvoorkeur of aan praktiese oorwegings, soos byvoorbeeld dat sy hoorders sy taal nie ken nie. In so 'n geval gee dit vir die taalstatusbeplanner 'n aanduiding van waaraan hy moet aandag gee.

'n Taal met slegs hoë funksies het min kans op oorlewing, soos bewys is deur byvoorbeeld Nederlands in Suid-Afrika in die 19de en 20ste eeu. In 1908 is naamlik besluit dat "beide de Hollandsche en Engelsche taal" amptelike tale van die Unie van Suid-Afrika sou wees (Steyn, 1980:188). Die meeste Afrikaanssprekendes was Nederlands egter nie meer magtig nie en dit was vir hulle makliker om Engels te gebruik (op. cit.:192). Daarom het voorstanders van Afrikaans vir hulle taal bly stry totdat dit in 1925 amptelik erken is. Nederlands kon nie bly voortbestaan nie, omdat dit geen spreektaal meer was nie. Een van die voorwaardes vir die sukses van 'n taalbeweging is volgens Steyn (1980:75) dan ook dat die taal nog sprekers moet hê, dat dit huistaal en omgangstaal moet wees. Steyn (op. cit.:18) het verder bevind dat "hoe minder funksies 'n taal het, hoe kleiner is sy oorlewingskans" en 'n "verlies van hoë funksies lei dikwels tot 'n verlies van lae funksies."

Taalbeplanning moet dus nie net daarop gemik wees om of te probeer sorg dat 'n taal sy lae funksies behou of hoë funksies te bekom of beskerm en behou nie; beide hoë en lae funksies is belangrik.

Die toe- of afname van funksies en gebruik van 'n taal gee 'n aanduiding van die taal se groei of agteruitgang (op. cit.). Die stand van 'n taal behoort dus

met gereelde tussenpose bepaal te word. Sodoende kan taalbeplanners vasstel of 'n taal voortdurend agteruitgaan en of hulle taalbeplanningsstrategieë doeltreffend en effektief genoeg is om die taal te laat groei. Dit kan ook vir hulle 'n aanduiding gee van waar meer aandag of ander strategieë nodig is.

4.2.3 Taalvoorkeur

Onder taalvoorkeur word verstaan die spreker se keuse van dié taal waarvan hy die meeste hou en wat hy die graagste sal wil gebruik of wat hy dink die beste is om te gebruik.

Net soos by taalgebruik is hier verskillende moontlikhede. 'n Spreker kan byvoorbeeld verkies om sy hulstaal in alle situasies te gebruik, of hy kan verkies om een taal vir lae en 'n ander vir hoë funksies te gebruik. Dit is selfs moontlik dat hy kan verkies om 'n heeltemal onbekende taal aan te leer en te gebruik en nie sy eie of 'n reeds bekende ander taal nie, soos byvoorbeeld dikwels in SWA/Namibië die geval is (vgl. 4.3.1.3). 'n Spreker kan ook verskillende tale vir verskillende lae of hoë funksies verkies. Taalvoorkeur is dus nie noodwendig beperk tot een of die eie of 'n bekende taal nie.

Taalvoorkeur word bepaal deur die spreker se houding teenoor verskillende tale en nie slegs deur sy taalkennis en -gebruik nie. Taalstatusbeplanners sal dus, wanneer hulle die stand van 'n taal bepaal, ook moet vasstel watter faktore 'n spreker positief of negatief beïnvloed, dit wil sê waarom gee hulle voorkeur aan 'n sekere taal. 'n Spreker se houding teenoor 'n taal weerspieël dikwels sy houding teenoor die sprekers van daardie taal (Fasold, 1984:148).

Almal wat Afrikaans ken, sal dit dus nie noodwendig praat nie. Slegs dié sprekers wat hulle met ander Afrikaanssprekendes wil identifiseer of wat nie sal omgee om met ander Afrikaanssprekendes geïdentifiseer te word nie, sal Afrikaans praat. Deur 'n taal te gebruik, gee jy dus nie altyd net te kenne dat jy daardie taal ken nie; jy kan ook daardeur te kenne gee dat jy graag geïdentifiseer wil word met ander sprekers van die taal.

Die primêre funksie van taal is kommunikasie. Dit sou verwag kon word dat 'n spreker daarom sal voorkeur gee aan sy eie taal of 'n taal wat hy goed genoeg ken om doeltreffend te kommunikeer. Dit is egter nie altyd die geval nie. Sprekers gee dikwels voorkeur aan 'n ander, selfs vreemde, taal, omdat hulle glo dat daardie taal in meer funksies bruikbaar is as hul eie of 'n ander bekende taal - dus linguisties 'n beter kommunikasiemiddel.

Taal is egter nie nêr 'n kommunikasiemiddel nie. Dit is ook 'n middel wat die spreker self of sy hoorders kan gebruik om hom te identifiseer met ander mense (Fasold, 1984:208; Ponelis, 1987:12). 'n Spreker sal dus graag die taal wil praat van mense met wie hy hom wil identifiseer en die taal wil vermy van sprekers wat gestigmatiseer is of van wie hy nie hou nie. Leach (soos aangehaal deur Haugen, 1966:1) stel dit soos volg: "For a man to speak one language rather than another is a ritual act, it is a statement about one's personal status; to speak the same language as one's neighbours expresses solidarity with those neighbours, to speak a different language from one's neighbours expresses social distance or even hostility."

Mense vind dit dikwels moeilik om te onderskei tussen 'n taal en sy sprekers, en tussen verskillende groepe sprekers van die taal. Dit kan ongelukkig daartoe lei dat 'n taal gestigmatiseer word en agteruitgaan as selfs net 'n klein groepie sprekers onaanvaarbaar is of aanstoot gee.

Taalvoorkeur word dus bepaal deur beide die linguistiese hoedanighede (of vermeende hoedanighede) van 'n taal en die status of stigmalisering van sy sprekers.

4.3 Die stand van Afrikaans in SWA/Namibië

Soos in 4.1 genoem, is dit nodig om vas te stel hoe die stand van 'n taal met verloop van tyd verander. Daarom word in hierdie afdeling 'n vergelyking getref tussen die stand van Afrikaans in SWA/Namibië in die 20ste eeu en in die 19de eeu. Hieruit kan afgelei word of die stand van die taal verander het, indien wel, in watter opsig dit verander het.

Verskeie ondersoeke na die stand van Afrikaans in SWA/Namibië is in die sewentiger- en tagtigerjare van hierdie eeu gedoen, onder andere deur die RGN en die VVO se Instituut vir Namibië (UNIN). Die afdeling oor die stand van Afrikaans in die laat 20ste eeu is hoofsaaklik gebaseer op gegewens uit die RGN-verslae en die UNIN-verslag.

Aangesien daar vroeër geen empiriese navorsing gedoen is oor die stand van Afrikaans in SWA/Namibië nie, sal gepoog word om met die nodige versigtigheid uit gegewens in Hoofstuk 2 'n afleiding te maak oor die stand van Afrikaans in SWA/Namibië teen die middel van die 19de eeu.

Vervolgens word die stand van Afrikaans in SWA/Namibië in die 20ste eeu beskryf. Daarna word die stand van Afrikaans in SWA/Namibië in die 19de eeu beskryf, waarna 'n vergelyking getref word tussen die twee tydperke en 'n beskrywing gegee word van hoe die stand van Afrikaans in SWA/Namibië verander het.

4.3.1 Die stand van Afrikaans in die 20ste eeu

In albei die RGN-verslae (1978 en 1982) word inligting verskaf oor taalkennis, -gebruik en -voorkeur. Hierdie drie aspekte word bespreek aan die hand van inligting uit bogenoemde twee verslae en die UNIN-verslag.

Dit is moeilik om inligting uit die twee RGN-verslae en die UNIN-verslag met mekaar te vergelyk en ook om tot 'n gevolgtrekking te kom oor hoe die gegewens oor Afrikaans vergelyk met dié oor ander tale, omdat daar in SWA/Namibië tien tale/taalgroepe is volgens die RGN (1978:1) en die UNIN (1981:3) en 31 tale en dialekte volgens die RGN (1982:1).

Omdat die data persentasiegewys of op 'n puntestelsel verwerk is, is die gevolgtrekkings oor die stand van Afrikaans in alle gevalle in wese dieselfde en bestaan daar nie twyfel hieroor nie.

4.3.1.1 Taalkennis

Volgens die RGN (1978:141-142) en die UNIN (1981:5) is Afrikaans op een na die bekendste taal in SWA/Namibië; net Wambo is aan meer mense bekend. Wambo is byna uitsluitend aan Wambo-eerstetaalsprekers bekend en is ook die huistaal van die grootste groep mense; as tweede taal is dit byna heeltemal onbekend. Afrikaans daarenleen is die bekendste tweede taal en tweede grootste huistaal; vergelyk die onderstaande tabel (RGN, 1978:142):

	As 2de taal	As huistaal	Totaal
Afrikaans	31	14	45
Engels	19	1	20
Herero	6	7	13
Duits	4	2	6
Dam./Nama	2	13	15
Wambo	1	56	57

(L.W. In die RGN se 1978-verslag word met 'n puntstelsel gewerk en nie met persentasies soos in die 1982-verslag nie (RGN, 1978:2).)

Uit bogenoemde gegewens is dit duidelik dat Afrikaans die beste bekend is onder die meeste bevolkingsgroepe. Hoewel Wambo meer bekend is, is dit net aan een bevolkingsgroep bekend. Engels is die tweede bekendste tweede taal, maar dit is 'n baie klein huistaal; net Tswana het minder eerstetaalsprekers (op. cit.:141). As tweede taal is Engels net meer as halfpad so bekend as Afrikaans.

In die geheel gesien is Afrikaans dus die wydste versprei onder verskillende bevolkingsgroepe en net Wambo is bekender as Afrikaans.

Onder Wambo word verstaan die verskillende dialekte wat in Owambo gepraat word, naamlik Kwanyama, Ndonga, Kwaluudi, Kwambi, Mbalantu, Ngandjera en Nkolonkadhi, waarvan Kwanyama, Kwambi en Ndonga skryftale is (RGN, 1978:2; UNIN, 1981:3). Die feit dat die sogenaamde Wambo-dialekte drie skryftale insluit, laat twyfel ontstaan of daar werklik met Wambo as 'n eenheid

gewerk kan word. Is hier nie dalk werklik verskillende tale saamgegroeper eenvoudig omdat hulle deur een bevolkingsgroep in een geografiese gebied gepraat word nie? Indien wel, is dit moontlik dat Afrikaans die bekendste taal is en nie een van of al die Wambo-tale saam nie.

Dat Afrikaans die bekendste taal is, is dan ook inderdaad bevind in die RGN-verslag (1982:18-19 en 46) waar al bogenoemde "dialekte" as aparte tale beskou is; vergelyk byvoorbeeld die gegewens oor watter persentasie van die bevolking elke taal as huistaal gebruik.

Afrikaans		31,8%
Engels		4,8%
Kwanyama	} Wambo-tale	17,9%
Ndonga		13,4%

Dit is dus duidelik dat Afrikaans die bekendste taal onder die meeste bevolkingsgroepe is. Die Wambotale is bekend aan die grootste enkele bevolkingsgroep, maar dit is nie aan ander bevolkingsgroepe bekend nie. Laasgenoemde is 'n belangrike feit wat in ag geneem behoort te word waar 'n groot aantal minderheidsgroepe ter sprake is. Dit is ook belangrik om te onthou dat **Wambo** 'n groot verskeidenheid sogenaamde dialekte insluit, waarvan drie skryftale is - dit is dus nie een taal met een standaardvorm soos Afrikaans nie. Engels is byna heeltemal onbekend (vgl. ook UNIN, 1981:5).

4.3.1.2 Taalgebruik

Volgens die RGN (1978:143) is die posisie wat Afrikaans en Wambo betref hier omgekeer - Afrikaans word baie meer as die Wambotale gebruik. Dit kan toegeskryf word daaraan dat Afrikaans die lingua franca en 'n amptelike taal in SWA/Namibië is en Wambo net deur Wambosprekendes gebruik word. Engels is ook wel 'n amptelike taal, maar dit is so onbekend dat dit baie min gebruik word; vergelyk die tabel met gegewens oor taalgebruik in die RGN-verslag (op. cit.:145):

	As 2de taal	As huistaal	Totaal
Afrikaans	21	14	35
Engels	5	1	6
Duits	1	1	3
Herero	1	3	3
Wambo	0	26	26

Ook volgens die RGN (1982:35 en 46-47) is Afrikaans die mees gebruikte taal, Engels word baie min gebruik omdat dit so onbekend is en die Wambotale is slegs vir die Wambo's self van belang.

Daar word ongelukkig nie in die RGN-verslae of in die UNIN-verslag onderskei tussen lae en hoë funksies nie, maar dit kan aanvaar word dat Afrikaans as amptelike taal en lingua franca baie meer in hoë funksies gebruik word as Wambo wat nie 'n amptelike taal is nie. Die enigste hoë funksies waarin die ander lokale tale in SWA/Namibië gebruik word, is as voertaal vir die eerste paar jaar op skool, radio- en koeranttaal. Vir ander hoë funksies word die amptelike tale, naamlik Afrikaans en Engels, gebruik. Sprekers van verskillende tale verkies ook Afrikaans eerder as 'n moedertaal vir kommunikasie (UNIN, 1981:5).

4.3.1.3 *Taalvoorkeur*

Anders as taalgebruik word taalvoorkeur nie deur taalkennis beperk nie (vgl. 4.2.3). Dit blyk duidelik uit die sterk voorkeur vir Engels onder sekere bevolkingsgroepe in SWA/Namibië, ten spyte van 'n baie geringe taalkennis.

Volgens die RGN (1978:145-146) gee elke taalgroep in SWA/Namibië voorkeur aan die eie taal. Die gewildste tweede taal is Engels en die tweede gewildste Afrikaans ten spyte daarvan dat Afrikaans baie bekender is (vgl. 4.3.1.1). Omdat Afrikaans die huistaal van 'n baie groter deel van die bevolking is, is dit in die geheel gesien die taal wat die grootste voorkeur kry; vergelyk onderstaande gegewens (RGN, 1978:145):

	As 2de taal	As huistaal	Totaal
Afrikaans	49	14	63
Engels	51	1	52
Wambo	2	50	52
Duits	13	2	15
Dam./Nama	2	9	11
Herero	3	6	9
Kavango	0	6	6
Caprivi	0	5	5
Boesman	0	3	3
Tswana	0	0	1

Wat interessant is, is dat die voorkeur vir Engels as voertaal op skool toeneem en voorkeur vir die eie huistaal afneem namate die skoolvlak styg. Daarteenoor neem die voorkeur vir Afrikaans toe tot in standerd 3 en daarna neem dit af, sodat Engels as voertaal in die hoërskool baie groter voorkeur kry as Afrikaans. Dit is egter uit jongste uitsprake duidelik dat daar 'n swaai terug na moedertaalonderwys is (vgl. Taylor, 1989:v).

Engels kry dus die grootste voorkeur as tweede taal én as medium van onderrig ten spyte daarvan dat dit 'n feitlik onbekende taal in SWA/Namibië is, maar in die geheel gesien kry dit minder voorkeur as Afrikaans.

Volgens die RGN (1982:49) kry Afrikaans deurgaans baie groter voorkeur as Engels in kontaksituasies met verskillende mense. Afrikaans is ook die taal wat die meeste mense die graagste praat en dit word beskou as die belangrikste taal (op. cit.:56-57); vergelyk onderstaande gegewens uit die verslag:

Taal	Graagste gepraat	Belangrikste taal
Afrikaans	19,2%	28,3%
Engels	3,5%	20,4%
Duits	3,9%	3,1%
Kwanyama	13,9%	10,5%
Ndonga	10,6%	9,9%
Nama-Damara	11,8%	5,7%
Herero	6,8%	4,5%
Kwangali	4,5%	4,6%

Dit is opvallend dat Engels as 'n baie belangrike taal beskou word, maar dat min mense dit graag praat. Baie min van die mense wat Engels as belangrikste taal beskou, kan dit goed praat, terwyl die meeste mense wat Afrikaans as die belangrikste taal beskou dit goed kan praat; vergelyk:

	BELANGRIKSTE TAAL	PRAATKENNIS		
		Goed	Swak	Glad nie
Afrikaans	28,3%	23,0%	3,4%	1,4%
Engels	20,4%	9,1%	5,1%	6,0%

In metropolitaanse gebiede kry Engels as belangrikste taal groter voorkeur as wat die geval is onder die totale bevolking (op. clt.:59); vergelyk die gegewens vir metropolitaanse gebiede:

	Belangrikste taal
Engels	40%
Afrikaans	39%
Duits	5%
Ndonga	5%
Kwanyama	4%
Nama-Damara	3%

Ten spyte daarvan dat Afrikaans die taal is wat die meeste mense die graagste praat en dat dit beskou word as die belangrikste taal, daal die voorkeur vir Afrikaans as onderrigmedium en dié vir Engels slyg namate die skoolvlak styg (op. cit.:63); vergelyk:

	SKOOLVLAK		
	Laer Primêr %	Hoër Primêr %	Sekondêr %
Afrikaans	40,7	39,9	38
Engels	30,2	46,4	53,9

Afrikaans word as voertaal verkies hoofsaaklik omdat dit 'n omgewingstaal is, terwyl die voorkeur vir Engels daaraan toe te skryf is dat dit beskou word as toekomstaal (op. cit.:64-66).

Die grootste persentasie leesbedrewenheid word ten opsigte van Afrikaans aangetref. Afrikaans is ook die taal wat die meeste mense die graagste lees en die gewildste koerante en tydskrifte is Afrikaans. In metropolitaanse gebiede word koerante en tydskrifte in hoër persentasies gelees as in nie-metropolitaanse gebiede (op. cit.:88). Wat betref radioluisterpatrone is die Afrikaanse diens van die SWAUK die gewildste (op. cit.:92).

Dit is uit albei die RGN-verslae duidelik dat Afrikaans die grootste voorkeur kry in SWA/Namibië waar dit gaan om taalgebruik; dit kan daaraan toegeskryf word dat Afrikaans die bekendste taal is. Ouers verkies egter Engels as voertaal op skool omdat hulle dit beskou as toekomstaal.

Die voorkeur vir Engels as medium van onderrig is só sterk dat die Akademie raad, op aandrang van die Rektoraat, Senaat, Studieraad en VSR, besluit het dat Engels die enigste onderrigmedium van die Akademie sal word sodra dit deur wetswysiging toelaatbaar word (Akademie vir Tersiêre Onderrig, 1988a:4).

Die vraag ontstaan nou waaraan die sterk voorkeur vir Engels as onderrigmedium toegeskryf kan word; dit is immers so dat studente en

skoliere akademies baie beter kan presteer indien 'n bekende taal soos Afrikaans as onderrigmedium gebruik word.

Uit die RGN-verslag (1982:64-66) blyk duidelik dat ouers Engels verkies as onderrigmedium omdat hulle dit beskou as toekomstig. Hierdie beskouing kan toegeskryf word aan positiewe propaganda vir Engels en negatiewe propaganda teen Afrikaans in die pers. In koerantberigte van die laaste tien jaar wat van die INEG-stelsel bekom is, word telkens erken dat Afrikaans die lingua franca is, maar daarby word gesê dat Engels in 'n onafhanklike SWA/Namibië die enigste amptelike taal sal wees (vgl. bv. Anon., 1988:9; Combrink, 1981:6). Ouers sal dus ter wille van hulle kinders se toekomst Engels verkies. As die kind Engels nie op skool aanleer nie, sal hy nie kan oorleef in 'n onafhanklike SWA/Namibië met Engels as enigste amptelike taal nie.

Uit die dokument oor die onderrigmedium aan die Akademie vir Tersiêre Onderrig (1988b:4-5,8,12) blyk duidelik dat bogenoemde ook geld vir studente se voorkeur vir Engels as medium van onderrig aan die Akademie. Die studente se voorkeur vir Engels word baie versterk deur die stigmalisering van Afrikaans as taal van die onderdrukker en van apartheid (op. cit.:9,11,13). Ook hierdie stigmalisering is die gevolg van negatiewe propaganda; dit blyk duidelik uit die INEG-koerantknipsels (vgl. bv. Anon, 1982a:11; Louw, 1982:10; Oberholzer, 1982:3).

Swapo-aanhangers wat in baie van die koerantberigte aangehaal word, besef egter dat die grootste deel van die bevolking steeds voorkeur gee aan Afrikaans (vgl. bv. Anon., 1982b:39; Anon., 1982a:11). Ook by die Akademie verkies die meeste studente steeds Afrikaans (Akademie vir Tersiêre Onderrig, 1988b:7).

Ander redes wat aangevoer word vir die keuse van Engels as onderrigmedium aan die Akademie is dat Afrikaans linguistiese beperkings en tekortkominge het wat Engels nie het nie en dat Engels internasionaal bruikbaar is as kommunikasie-middel en Afrikaans nie (Akademie vir Tersiêre Onderrig, 1988b:11; vgl. ook Du Plessis, 1987c:12-13).

Hoewel Afrikaans tans nog die grootste voorkeur kry in SWA/Namibië, kan die taal geleidelik agteruitgaan as gevolg van propaganda oor Afrikaans se linguïstiese beperkings en oor die stigmatisering van Afrikaans en sy blanke Suid-Afrikaanse sprekers. Dat die moontlike agteruitgang van Afrikaans en die gelyktydige vooruitgang van Engels toegeskryf kan word aan propaganda, blyk uit die groter voorkeur vir Engels in metropolitaanse gebiede waar koerante in hoër persentasies gelees word as in nie-metropolitaanse gebiede (vgl. 4.3.1.3.).

4.3.1.4 Samevatting

Afrikaans is tans die bekendste taal onder die meeste bevolkingsgroepe (vgl. 4.3.1.1), dit word die meeste in alle funksies gebruik deur die meeste sprekers (vgl. 4.3.1.2) en dit kry die grootste voorkeur, maar voorkeur vir Engels neem toe (vgl. 4.3.1.3).

4.3.2 Die stand van Afrikaans teen die middel van die 19de eeu

Soos reeds in 4.3 genoem, bestaan daar geen verifieerbare feite oor die stand van Afrikaans in die 19de eeu nie. Afdelings sal gemaak word hoofsaaklik op grond van gegewens uit Hoofstuk 2.

4.3.2.1 Taalkennis

Die Oorlams wat aan die begin van die 19de eeu in SWA/Namibië gekom het, was Afrikaanssprekend (vgl. 2.2, 2.3 en 3.5). Die ander Afrikaanssprekende bevolkingsgroepe, naamlik die Basters en blankes, kom eers na die middel van die 19de eeu in SWA/Namibië aan (vgl. 2.4).

Die feit dat die Oorlams Afrikaans gepraat het, het egter nie meegebring dat alle ander bevolkingsgroepe wat voor hulle reeds in SWA/Namibië gewoon het meteens ook leer Afrikaans praat het nie. Uit die sendelinge se geskrifte is dit baie duidelik dat 'n groot deel van die bevolking geen Afrikaans verstaan het nie (vgl. 2.5).

Afrikaans was dus nie in die 19de eeu so bekend as in die 20ste eeu nie. Slegs die Oorlams het Afrikaans goed geken; ander bevolkingsgroepe het dit geleidelik aangeleer.

4.3.2.2 Taalgebruik

Dit kan aanvaar word dat elke bevolkingsgroep sy eie taal as omgangstaal gebruik het, dit wil sê vir die meeste lae funksies (vgl. 2.5). Waar persone van verskillende taalgroepe met mekaar wou kommunikeer, is Afrikaans gebruik as lingua franca (vgl. 2.5). Op grond hiervan kan gesê word dat Afrikaans bekender was en meer gebruik is in lae funksies as die ander lokale tale.

Vir hoë funksies, dit wil sê vir die skryf van wetboeke, as kerktaal en onderrigmedium, is Afrikaans gebruik (vgl. 2.5) deur die Oorlams en die Namas.

Afrikaans was dus reeds in die 19de eeu die mees gebruikte taal in alle funksies in SWA/Namibië.

4.3.2.3 Taalvoorkeur

Die feit dat Afrikaans gebruik is vir alle hoë funksies ten spyte daarvan dat 'n groot deel van die bevolking dit nie geken het nie, gee 'n aanduiding van Afrikaans se hoë status. Dit blyk dan ook duidelik uit die sendelinge se geskrifte dat die Namas hul eie taal verag het en Afrikaans verkies het (vgl. 2.5).

Blanke Suid-Afrikaners was reeds in die 19de eeu in 'n mate gestigmatiseer, soos blyk uit Heese (s.j.:14) se aanhaling van Jager Afrikaner: "As you are sent by the English, I welcome you to the country; for though I hate the Dutch, my former oppressors, I love the English; for I have always heard that they are the friends of the poor black man." Du Plessis (1987c:11) merk op dat dit hoogs onwaarskynlik is dat bogenoemde uittaling oorspronklik in Engels gemaak sou wees. Net soos die Oorlams se trek oor die Oranjerivier (vgl. 2.2), dui bogenoemde aanhaling op die sosiale skeiding, onaanpasbaarheid en nie-aanvaarding tussen blanke en nie-blanke Afrikaanssprekendes. Ten spyte

van hierdie stigmatisering het die Oorlams Afrikaans gepraat en die kultuur aangehang van hulle sogenaamde onderdrukkers. Dit was moontlik omdat die stigmatisering van blanke Suid-Afrikaners 'n eeu gelede nog nie so ver gevorder was nie.

Afrikaans was dus reeds in die 19de eeu die taal wat die grootste voorkeur in SWA/Namibië gekry het.

4.3.2.4 Samevatting

Afrikaans was teen die middel van die 19de eeu nog nie so bekend soos tans die geval is nie, maar dit was toe reeds die mees gebruikte taal en die taal wat die grootste voorkeur gekry het (vgl. 4.3.2).

4.4 Die groeiagteruitgang van Afrikaans in SWA/Namibië

Uit 'n vergelyking van gegewens in 4.3.1 en 4.3.2 blyk dit duidelik dat Afrikaans sedert die begin van die 19de eeu geweldig gegroei het in SWA/Namibië. Dit is vandag die eerste taal van 17,5% van die bevolking, te wete die Basters, Kleurlinge en die meeste van die blankes en dit word deur 31,8% van die bevolking as huistaal gebruik (RGN, 1982:18). Afrikaans is tans die bekendste taal onder die meeste bevolkingsgroepe (vgl. 4.3.1.1) en nie meer net onder een groep (vgl. 4.3.2.1) nie. Die bevolking van SWA/Namibië se kennis van Afrikaans het dus baie toegeneem.

Wat betref taalgebruik was Afrikaans reeds in die 19de eeu die lingua franca en as gevolg van die feit dat dit as prestigetaal beskou is, is dit ook vir alle hoë funksies gebruik (vgl. 4.3.2.2). Dit is vandag steeds die lingua franca en die amptelike taal wat die meeste in hoë funksies gebruik word, aangesien die ander amptelike taal, Engels, byna heeltemal onbekend is (vgl. 4.3.1.2).

As gevolg van die prestigewaarde van Afrikaans het dit in die 19de eeu reeds die grootste voorkeur gekry (vgl. 4.3.2.3). Later het dit 'n bruikbare taal geword as gevolg van amptelike erkenning en omdat dit die bekendste amptelike taal is en die taal van die meeste werkgewers in SWA/Namibië, kry dit steeds die grootste voorkeur (vgl. 4.3.1.3).

Dit is duidelik dat Afrikaans gegroei het as gevolg van 'n toename in lae funksies en dat die taal se reeds hoë status verder verhoog is deur amptelike erkenning. Hierdie hoë status kan egter geleidelik afneem. Dit kan dan lei tot die verlies van hoë funksies (byvoorbeeld die funksie van onderrigmedium) en hou dus die gevaar van 'n verlies aan lae funksies in. Die statusverlies van Afrikaans kan toegeskryf word aan 'n toenemende stigmatisering van blanke Afrikaanssprekende Suid-Afrikaners as gevolg van negatiewe propaganda. Nog in 1980 is Afrikaans "die taal van vrywording" in SWA/Namibië genoem (Anon., 1980:6). Daarna het negatiewe propaganda al meer toegeneem en word Afrikaans voortdurend die taal van die onderdrukker en Engels die taal van vrywording genoem.

Hoewel Afrikaans op die oomblik nog baie sterk staan in SWA/Namibië, moet taalbeplanners werk aan 'n taalbeplanningsprogram om te voorkom dat Afrikaans agteruitgaan en om te verseker dat die taal bly groei.

5.0 Hoofstuk 5

Taalbeplanning

DOELSTELLING

Om

1. 'n definisie van taalbeplanning te gee;
2. die anatomie van taalbeplanning te bespreek;
3. 'n aanduiding te gee van wie vir taalbeplanning verantwoordelik behoort te wees;
4. 'n aanduiding te gee van wat gedoen kan word om te verseker dat taalbeplanning suksesvol sal wees.

INHOUD

- 5.1 Inleiding
- 5.2 'n Definisie van taalbeplanning
- 5.3 Die anatomie van taalbeplanning
- 5.4 Taalbeplanners
- 5.5 Voorwaardes vir die sukses van taalbeplanning

5.1 Inleiding

Taalbeplanning is vir enige meertalige land van die uiterste belang. Besluite rakende taalaangeleenthede raak elke spreker se daaglikse lewe, omdat dit bepaal of hy 'n bekende taal en 'n taal van sy keuse kan gebruik in alle funksies of nie. Daarom kan dit nie ligtelik geneem word nie.

Taalbeplanning word dikwels deur die regering van 'n land gedoen. Die regering stel dan 'n taalbeleid op wat bepaal watter tale watter funksies sal hê in die bepaalde land. Hierdie besluite van regeringskant berus dikwels op 'n bepaalde ideologie en hou nie altyd rekening met sprekers se kennis en gebruik van en voorkeur vir tale nie. Taalbeplanning is daarom nie altyd tot voordeel van alle sprekers nie.

Om te verseker dat taalbeplanning vir alle sprekers die grootste moontlike voordeel inhou, moet dit deur kundiges op die gebied gedoen word op so 'n wyse dat dit rekening hou met die taalwerklikheid.

Met die oog op voorstelle vir die nodige beplanning van Afrikaans in SWA/Namibië (vgl. 4.4 en Hoofstuk 6), word in hierdie hoofstuk meer lig gewerp op wat presies onder taalbeplanning verstaan word, op die anatomie van taalbeplanning, op wie vir taalbeplanning verantwoordelik behoort te wees en op wat gedoen kan word om te verseker dat taalbeplanning suksesvol sal wees.

Eerstens word 'n definisie van taalbeplanning gegee. Daarna word die anatomie van taalbeplanning bespreek, waarna gekyk word na die persone wat vir taalbeplanning verantwoordelik behoort te wees. Laastens word die voorwaardes vir die sukses van taalbeplanning bespreek.

5.2 'n Definisie van taalbeplanning

Elke taalbeplanner en taalbeplanningstudent moet kan rekenskap gee van wat presies onder taalbeplanning verstaan word. 'n Groot aantal definisies en omskrywings van taalbeplanning word dan ook aangetref in literatuur oor die

onderwerp. Om duidelikheid oor die aard en omvang van taalbeplanning te kry, word vervolgens kortliks aandag gegee aan enkele van hierdie definisies.

Uit Haugen (1972a:422) se definisie van taalbeplanning kan afgelei word dat hy taalbeplanning lank beskou het as bestudering van en besluitneming oor die taalstruktuur. In 1983 haal hy egter ook nog die funksies van taal by (Haugen, 1983:286), dit wil sê die gebruik van taal binne 'n sekere konteks in hoë of lae funksies. Ook ander taalbeplanners beskou taalbeplanning as beplanning van sowel die struktuur (vorm) as funksies van taal (vgl. onder andere Du Plessis, 1989:4; Rubin & Jernudd, 1971b:xvi).

Die meeste taalbeplanners is dit eens dat taalbeplanning verandering in die rigting van die beplanner se keuse tot gevolg behoort te hê (vgl. onder andere Ferguson, 1983:32; Rubin & Jernudd, 1971b:xvi). Ander is egter van mening dat taalbeplanning juis ook daarop gemik kan wees om verandering teen te werk (vgl. Du Plessis, 1989:9 - hoewel hy in sy definisie van taalbeplanning (op. cit.:9-10) nie hiervoor voorsiening maak nie).

Die doel met taalbeplanning is om taalprobleme op te los. 'n Taalprobleem kan die oorsaak of gevolg wees van sosiale, politiese, ekonomiese, kulturele of godsdiensprobleme. Daarom moet alle fasette van 'n gemeenskap by taalbeplanning in berekening gebring word (Cobarrubias, 1983a:25; Du Plessis & Du Plessis, 1987b:xlii; Haugen, 1966:16; Kelman, 1971:46; Lewis, 1983:309; Paulston, 1984:55; Prinsloo, 1984a:137-138; Rubin, 1971:218-219; Rubin, 1984:5,9; Rubin & Jernudd, 1971b:xiv,xvi).

Uit bogenoemde gegewens blyk dit duidelik dat taalbeplanning beskou kan word as **die doelbewuste manipulasie van 'n variëtel/variëtelte se vorm (struktuur) en/of funksie(s) met die doel om taalprobleme op te los.**

5.3 Die anatomie van taalbeplanning

5.3.1 Inleiding

Op grond van die onderskeid wat alle taalbeplanners tref tussen die beplanning van variëteite se **vorm** en **funksies**, dit wil sê op grond van die tipe taalverandering wat beplanners wil teweegbring of probeer teenwerk, kan taalbeplanning verdeel word in respektiewelik **korpusbeplanning** en **statusbeplanning**.

Volgens Cobarrubias (1983b:42) was Kloss die eerste om hierdie onderskeid te tref. Jernudd se "language development" is min of meer dieselfde as korpusontwikkeling, terwyl sy "language determination" (Fasold, 1984:246-247) ooreenkom met statusbeplanning. Volgens Fasold (op. cit.:250) kan taalbeplanning op twee maniere benader word, naamlik instrumenteel of sosiolingulsties. Die instrumentele benaderingswyse gaan uit van die standpunt dat taal 'n instrument is wat deur middel van taalbeplanning verbeter kan word ter wille van beter kommunikasie. Die uitgangspunt van die sosiolingulstiese benaderingswyse is dat taal 'n hulpbron is wat gebruik kan word ter verbetering van 'n gemeenskap se sosiale lewe; die beginpunt van taalbeplanning is dan 'n taalverwante sosiale probleem. By die instrumentele benadering gaan dit blykbaar om die beplanning van 'n beter taalvorm, terwyl die sosiolingulstiese benadering meer ingestel is op beplanning van taalfunksies. Ook Neustupny se onderskeid tussen "cultivation approach" en "policy approach" (Fasold, 1984:246) hou verband met die beplanning van variëteite se vorm en funksie.

Ten spyte van terminologiese verskille is dit duidelik dat taalbeplanners saamstem dat daar ten opsigte van die vorm én die funksies van variëteite beplan kan en moet word. Om praktiese redes en ter wille van 'n sistematiese werkswyse kan op grond van die onderskeid tussen die vorm en funksie van taal onderskei word tussen korpus- en statusbeplanning. Met die tref van hierdie onderskeid word geensins bedoel dat korpus- en statusbeplanning onafhanklik van mekaar gedoen kan word nie. Bestuie oor 'n variëteit se status kan die korpusbeplanning daarvan beïnvloed, terwyl veranderinge in

die korpus wat die resultaat is van korpusbeplanning weer kan lei tot statusverandering. Korpus- en statusbeplanning is interafhanklik van en in interaksie met mekaar. Besluite op een gebied raak ook die ander gebied (Kozelka, 1984:5). Die aanwys van taalfunksies, dus statusbeplanning, word gewoonlik bepaal deur buitetalige faktore en kan korpusverandering tot gevolg hê (Cobarrubias, 1983b:42). Dit is ook onmoontlik om korpusbeplanning te doen sonder om die status in ag te neem en vice versa. 'n Ondersoek na die graad van standaardisasie en modernisering sal byvoorbeeld nodig wees om te bepaal of 'n variëteit geskik is om in sekere funksies gebruik te word alvorens daardie funksies deur wetgewing aan die variëteit toegeken word. 'n Korpusondersoek moet dus soms statusbeplanning voorafgaan. As funksies egter reeds deur wetgewing aan 'n variëteit toegeken is, dit wil sê as statusbeplanning gedoen is, moet deur middel van korpusbeplanning gesorg word dat die variëteit linguisties voldoende is vir gebruik in daardie funksie(s). Statusbeplanning moet dus ook weer gevolg word deur korpusbeplanning. Die onderskeid tussen korpus- en statusbeplanning hou bloot die voordeel in dat dit taalbeplanning in die praktyk vergemaklik, omdat meer aandag, tyd en geld in sekere gevalle aan òf die een òf die ander gegee kan word.

5.3.1.1 Korpusbeplanning

Korpusbeplanning behels beplanning ten opsigte van die vorm of struktuur van elke aspek van die gesproke en geskrewe taal: die fonologie, morfologie, sintaksis, leksikologie en ortografie (Cobarrubias, 1983b:42; Du Plessis, 1989:3; Fasold, 1984:246; Kozelka, 1984:4).

Korpusbeplanning sal nie vir alle tale dieselfde wees nie. Dit sal verskil afhangende van die ontwikkelingspeil van elke taal. Vir onontwikkelde tale moet eerstens 'n ortografie ontwikkel word. Die volgende stap is standaardisasie en bevordering van onder andere die letterkunde, sodat die taal kan ontwikkel tot 'n volwaardige kultuurtaal. Selfs vir gevestigde kultuurtale moet voortdurend korpusbeplanning gedoen word, naamlik in die vorm van modernisering sodat die taal altyd in pas bly met die snel ontwikkelende wetenskap en tegnologie en die veranderende lewenswyse van sprekers. As

laasgenoemde nie gedoen word nie, kan 'n taal gevaar loop om sekere van sy funksies te verloor omdat hy nie geskik bly vir gebruik in daardie funksies nie.

5.3.1.2 Statusbeplanning

Statusbeplanning behels beplanning van die funksiegebruik van variëteite. Dit is beplanning vir 'n hoë of lae status wat onder andere verkry kan word deur regeringsbesuite oor die funksies waarvoor elke taal gebruik mag/moet word asook deur standaardisasie van 'n sekere variëteit van 'n taal. Statusbeplanning sal dus die stand van 'n variëteit met betrekking tot ander variëteite beïnvloed (Cobarrubias, 1983b:42; Du Plessis, 1989:12; Fasold, 1984:246-247; Haugen, 1983:275; Prinsloo, 1984b:126; Rubln, 1983:275).

5.3.1.3 Hulpbronbeplanning

Sommige taalbeplanners onderskei ook nog 'n derde tipe taalbeplanning naas korpus- en statusbeplanning, naamlik hulpbronbeplanning (vgl. Du Plessis, 1989:12; Kozelka, 1984:6). Dit is beplanning om te verseker dat mense niet genoeg kennis en tyd om taalbeplanning te doen beskikbaar sal wees asook geld om hulle te betaal en hulle werk te finansier.

Hulpbronbeplanning is beslis noodsaaklik, omdat sowel korpus- as statusbeplanning daarsonder onmoontlik is. Taalbeplanning verg immers, soos enige ander onderneming, mense om die werk te doen (die beplanners), tyd en geld. Hulpbronne hou egter nie direk verband met die aard van taalverandering nie, en dis juis "(o)p grond van 'n mens se beskouing van die aard van taalverandering" wat taalbeplanning volgens Du Plessis (1989:10) en ander taalkundiges (vgl. 5.3.1) geklassifiseer kan word. Om hierdie rede, en ook omdat taalbeplanning beplanning vir taal is, word hulpbronbeplanning nie in hierdie studie as 'n derde tipe taalbeplanning beskou nie.

Voordat met korpus- of statusbeplanning begin kan word, moet die beplanner eers vasstel watter hulpbronne beskikbaar is. Dit kan wel beskou word as inligtingversameling oor hulpbronne. Sodra hy egter besluit watter hulpbronne waar, wanneer en hoe aangewend moet word om inligting te verkry oor die taal se korpus of status, of om die korpus of status te probeer beïn-

vloed, is hy reeds weer besig met korpus- of statusbeplanning. Hulpbronbeplanning kan daarom eerder beskou word as die eerste stap by taalbeplanning - 'n noodsaaklike voorvereiste vir die res van die taalbeplanningsproses. Dit moet ook by elke ander stap in die taalbeplanningsproses in berekening gebring word, omdat **geen** deel van taalbeplanning moontlik is sonder die nodige hulpbronne nie.

5.3.2 Die taalbeplanningsproses

Die taalbeplanningsproses vir korpus- en statusbeplanning is dieselfde. Dit behels die volgende:

1. hulpbronbeplanning;
2. inligtingversameling;
3. doelwitbepaling;
4. implementering;
5. evaluasie.

Laasgenoemde vier slappe word algemeen deur taalbeplanners aanvaar (vgl. onder andere Rubin, 1984:6; Du Plessis, 1989:20). Eersgenoemde is waarskynlik so vanselfsprekend dat dit tot dusver baie min aandag gekry het in taalbeplanningsteorie en nie beskryf is as deel van die taalbeplanningsproses nie.

Fishman (1984:40-43) onderskei tussen mikrotaalbeplanning vir 'n beperkte variëteitsgemeenskap en makrotaalbeplanning vir die omvattende taalgemeenskap. Taalbeplanning kan gedoen word op streeksgrondslag (mikrotaalbeplanning) of op nasionale vlak vir die hele land (makrotaalbeplanning). Die omvang van taalbeplanning sal dan wel verskil, maar die metode bly dieselfde (Du Plessis, 1989:9).

Vervolgens word die verskillende slappe van die taalbeplanningsproses bespreek.

5.3.2.1 Hulpbronbeplanning

Taalbeplanning moet nou saamhang met ekonomiese beplanning (Kelman, 1971:46). Taalbeplanningsdoelwitte word dikwels geformuleer in terme van behoeftes eerder as met inagneming van beskikbare hulpbronne (Fishman, 1984:52). Die onkoste verbonde aan taalbeplanning in terme van tyd, geld en energie is 'n beperkende faktor (Rubin & Jernudd, 1971b:xvii). As daar nie beplan word vir die sinvolle en korrekte aanwending van hulpbronne nie en die beperkte hoeveelheid tyd, geld en energie nie in gedagte gehou word nie, kan taalbeplanning dikwels neerkom op bloot idealistiese doelwitbepaling. By gebrek aan hulpbronne sal die nodige inligtingversameling, implementering en evaluasie nie moontlik wees nie.

Omdat taalbeplanning sonder die nodige hulpbronne nie moontlik is nie, is hulpbronbeplanning die eerste stap in die taalbeplanningsproses. Mensse met genoeg kennis en tyd moet gevind word om die werk te doen, asook geld om hulle te betaal en hulle werk te finansier. Hulpbronbeplanning kan egter nie beperk word tot die eerste fase van taalbeplanning nie - dit moet by elke fase in berekening gebring word.

5.3.2.2 Inligtingversameling

Die doel met taalbeplanning is om probleme op te los (vgl. 5.2). Om dit te kan doen, moet die probleme eers geïdentifiseer word (Thorburn, 1971:254). Probleemidentifisering en wetenskaplike taalbeplanning is nie moontlik sonder deeglike kennis van bestaande toestande nie. Om rekening te kan hou met die taalwerklikheid, moet die beplanner dus deeglike navorsing en 'n situasieanalise doen voordat hy begin beplan. Soos reeds genoem, moet inligting verkry word oor alle aspekte rakende die taalgemeenskap, omdat die gebruik van taal 'n sosiale aktiwiteit is - ook sosiale, politiese, ekonomiese en ander faktore moet in ag geneem word (vgl. 5.2).

5.3.2.2.1 Inligtingversameling vir korpusbeplanning

Inligting oor alle fasette van die gesproke en geskrewe taal moet ingewin word. Die hele taal is ter sprake, daarom moet alle variante en variëteite (of

dan soveel as moontlik) bestudeer word. In werklikheid kan gesê word dat elke taalkundige wat navorsing doen oor 'n aspek van 'n taal besig is met die tweede stap van korpusbeplanning, omdat hy inligting versamel oor die taal se vorm. Nadat probleme geïdentifiseer en doelwitte vir die oplossing daarvan opgestel is, kan meer inligting oor elke spesifieke probleemarea ingesamel word om sodoende probleemoplossing moontlik te maak.

5.3.2.2 Inligtingversameling vir statusbeplanning

Om inligting te bekom met die oog op statusbeplanning, moet 'n ondersoek geloods word na die stand van alle tale in die geografiese gebied waarvoor beplan moet word, dit wil sê inligting aangaande die taalkennis, taalgebruik en taalvoorkeur van alle sprekers in die gebied moet ingewin word (vgl. Hoofstuk 4 waar 'n ondersoek na die stand van 'n taal bespreek word).

Om doelwitte vir korpus en status op te stel wat met die werklikheid verband hou en alle realiteite in berekening bring, moet nie alleen 'n verteenwoordigende databasis versamel word nie; data moet ook behoorlik verwerk en geïnterpreteer word.

5.3.2.3 Doelwitbepaling

Die doel met taalbeplanning is om taalprobleme op te los. Taal het twee funksies: dit is 'n kommunikasiemiddel en 'n identifikasie-middel (Fishman, 1968:6; Ponelis, 1987:12). Die algemene doelstelling van taalbeplanning moet dus wees om probleme uit die weg te ruim sodat

(a) kommunikasie kan verbeter en

(b) dit vir sprekers moontlik sal wees om taal te gebruik as identifikasie-middel.

By die bepaling van spesifieke doelwitte vir korpus- en statusbeplanning moet deurgaans met bogenoemde doelstelling rekening gehou word.

Kozelka (1984:19) wys daarop dat die kliënte van taalbeplanning (dit is die lede van die taalgemeenskap vir wie beplan word) in ag geneem moet word

Indien taalbeplanning suksesvol wil wees. Dit gaan by taalbeplanning inmers om die werklike gebruik van taal wat beplan word (Du Plessis, 1984b:166), daarom kan die gebruiker en sy behoeftes, voorkeure en afkeure nie buite rekening gelaat word by die bepaling van doelwitte nie. Taalbeplanning is gemik op die oplossing van probleme (Rubin & Jernudd, 1971b:xvi; Rubin, 1984:4) wat hul oorsprong het in die sosiale opset (Rubin, 1984:5) en as die taalbeplanningsdoelwitte nie die gebruiker in ag neem nie, sal dit probleme eerder vererger as oplos. Nahir (1984:298) en Rubin (1984:5-6) stel dit dan ook baie duidelik dat taalbeplanningsdoelwitte saam met die taalgemeenskap se behoeftes en aspirasies moet verander.

Taalbeplanners moet nie taalbeplanningsdoelwitte een-een te probeer bereik nie - taalbeplanningsorganisasies kan verskeie doelwitte gelyktydig nastreef. Beplanners moet egter ook 'n prioriteitslys opstel om te bepaal watter doelwitte voorkeur moet kry by die implementeringsfase (Nahir, 1984:298; Rubin, 1984:6). Hier is hulpbronbeplanning en Interpretasie van inligting oor probleme van die allergrootste belang, omdat die beskikbaarheid van fondse en die erns van probleme sal bepaal watter doelwitte moet voorkeur kry.

Volgens Rubin (1984:8) kan taalbeplanningsdoelwitte linguisties, semi-linguisties of buite-linguisties van aard wees. Hier kry ons dus weer die verdeling tussen korpus (linguisties) en status (buite-linguisties) asook die wisselwerking en interafhanklikheid tussen korpus en status (semi-linguisties).

Vervolgens word spesifieke doelwitte vir korpus- en statusbeplanning bespreek.

5.3.2.3.1 Doelwitbepaling vir korpusbeplanning

Fishman (1984:37) noem drie gevolge van taalbeplanning:

- ortografisering;
- standaardisasie;
- modernisering.

Bogenoemde kan ook beskou word as die doelwitte vir korpusbeplanning, afhangende van die ontwikkelingsvlak van die taal waarvoor beplan moet word. Volgens Prinsloo (1984a:143) moet daar by taalbeplanning rekening gehou word met ontwikkeldes én onontwikkeldes. Vir die onontwikkelde tale moet begin word met die ontwikkeling van 'n skryftaalvorm. Daarna kom standaardisasie aan die beurt. By ontwikkelde tale bly modernisasie voortdurend van belang.

Omdat taal voortdurend verander, moet die doelwitte vir korpusbeplanning voortdurend aangepas word. Taalstruktuurverandering vind nie oornag plaas nie, daarom is doelwitte vir korpusbeplanning gewoonlik langtermyn doelwitte.

Korpusbeplanning word gewoonlik vir 'n taalgemeenskap as geheel gedoen. Dit raak meestal net die standaardtaal en skryftaal direk, terwyl spreektaalvariëteite sonder doelbewuste inmenging kan bly ontwikkel. Korpusbeplanning is dus makrotaalbeplanning en doelwitte moet altyd rekening hou met die probleme, behoeftes, aspirasies, voorkeure en afkeure van alle sprekers.

5.3.2.3.2 Doelwitbepaling vir statusbeplanning

Statusbeplanning behels beplanning van die funksiegebruik van variëteite (vgl. 5.3.1.2). Taalstatus is direk verwant aan taalfunksies (Cobarrubias, 1983b:48). 'n Variëteit met hoë en lae funksies het gewoonlik hoër status as 'n variëteit met net lae funksies. Deur die funksiegebruik te beplan, word dus eintlik beplan vir 'n hoë en/of lae status vir die variëteit.

'n Taal kan funksies verkry deur middel van wetgewing - die owerheid kan byvoorbeeld bepaal watter taal/tale gebruik moet word as onderrigmedium, administratiewe taal, ensovoorts. Waar wetgewing 'n keuse tussen tale toelaat, byvoorbeeld as 'n gebied twee amptelike tale het, sal taalvoorkeur bepaal word deur die sprekers se kennis van en houding teenoor die tale. Sprekers wat net een van die amptelike tale ken, sal noodwendig daardie taal moet gebruik. Dit beteken egter nie dat hulle voorkeur sal gee aan die taal wat hulle ken nie (vgl. 4.2.3). Sprekers se houding teenoor 'n taal word bepaal deur

daardie taal se kommunikatiewe en identifikasiewaarde (Fasold, 1984:186, 188, 208; vgl. ook 4.2.3). Positiewe of negatiewe propaganda oor 'n sekere taal of lede van die taalgemeenskap wat die taal gebruik, kan sprekers se houding teenoor daardie taal beïnvloed. 'n Taal kan byvoorbeeld gestigmatiseer word deur 'n politieke ideologie (Paulston, 1984:61). Sprekers sal dan verkies om die gestigmatiseerde taal te vermy al word gebruik van die taal nie deur wetgewing verbied nie. Taalgebruik en taalvoorkeur weerspieël ideologiese en kulturele waardes (Schjerve, 1981:214). Deur middel van positiewe of negatiewe propaganda kan 'n taal dus ook funksies, en sodoende status, wen of verloor.

Die doelwitte vir statusbeplanning kan soos volg opgesom word:

- om 'n sekere variëteit van 'n taal tot standaardtaal te verhef;
- om in 'n meermalige gebied te poog om funksiewinste of -verliese vir 'n sekere taal te verkry deur middel van wetgewing en/of propaganda.

Statusbeplanning kan gedoen word op nasionale en/of plaaslike vlak. Die plaaslike owerheid van elke streek kan byvoorbeeld bepaal watter taal in hulle streek as administratiewe taal gebruik moet word, terwyl die regering kan besluit watter taal die nasionale taal moet wees. 'n Taal kan dan amptelike status hê op munisipale of streeksvlak, maar nie op federale (of nasionale) vlak nie, soos byvoorbeeld Ibo in Oos-Nigerië (Cobarrubias, 1983b:73). Statusbeplanning kan dus mikro- en makrobeplanning insluit, maar by mikrobeplanning moet rekening gehou word met die doelwitte van makrobeplanning.

Statusbeplanning kan lang- en korttermyn doelwitte hê. Korttermynbesluite word volgens Jernudd & Das Gupta (1971:208) meestal geneem op laer administratiewe vlak, dit wil sê dit is mikrobeplanning, en dit word dikwels heroorweeg. Dit word veroorsaak en beperk deur minder frekwente hoëvlakbesluite (op. cit.), dit wil sê deur makrobeplanning. Makrotaalbeplanning kan dus verskeie mikrotaalbeplanningsprogramme insluit.

Die belangrikste langtermyn doelwit op makrovlak word deur die regering van 'n land geformuleer en staan bekend as die taalbeleid. Taalbeleid word in

hierdie studie nie beskou as 'n beskrywing van die huidige stand van sake en die gevolg van taalbeplanning soos wat Du Plessis (1989:14-15) dit sien nie, maar eerder as 'n beskrywing van hoe die regering graag die taalsituasie in die land sal wil hê - dus formulering van hulle langtermyn doelwit. Taalbeleid is volgens Kozelka (1984:31) dan ook besluitneming oor die politieke en/of sosio-kulturele doelwitte wat bereik moet word. Hierdie langtermyn doelwit op makrovlak kan bereik word deur middel van verskillende korttermyn doelwitte op mikrovlak. Die regering kan byvoorbeeld besluit op taal X as amptelike taal. As taal X onbekend is aan baie sprekers, kan dit nie onmiddellik die enigste taal met hoë funksies in die hele gebied word nie. Die langtermyn doelwit kan dan wees om te sorg dat genoeg sprekers taal X binne 'n sekere tydperk leer ken sodat dit die enigste hoëfunksietaal kan word. Elke streek kan hierdie doelwit deur middel van sy eie korttermyn doelwitte bereik. In die tussentyd kan verskillende tale dan op streeksvlak funksioneer as amptelike tale.

Taalbeleid is volgens Ansre nie permanent nie (Kozelka, 1984:345). Die langtermyn doelwitte vir statusbeplanning moet voortdurend aangepas word by sosiolinguïstiese veranderinge, want dit moet daarop gemik wees om te voorsien in die bevolking se instrumentele (dit is die kommunikatiewe) en sentimentele (dit is die identifikasie-) behoeftes (Kelman, 1971:48). Omdat taalbeleidsbesluite meestal gebaseer is op die ideologieë van die besluitnemmende owerhede (Cobarrubias, 1983b:41, 63), sal 'n regeringsverandering dikwels ook 'n taalbeleidsverandering meebring. Tipesse taalideologieë is volgens Cobarrubias (1983b:63) die volgende:

- taalassimilasie;
- taalpluralisme;
- vernakularisering;
- internasionallisering.

Hierdie ideologieë kan oorvleuel in een beleid (Reagan, 1987:134).

5.3.2.4 Implementering

Rubin (1984:7) stel dit baie duidelik dat "policymaking is not planning." Geen beleid gaan slaag en geen taalbeplanningsdoelwitte bereik word net omdat besluite daarvoor geneem is nie. Volgens Haugen (1983:272) bly taalbeplanning dan ook net 'n oefeninkie op papier as implementering nie deel is van die werklike taalbeplanningsproses nie.

Die Implementeringsfase behels volgens Rubin (1984:7) die mobilisering van fondse en personeel, die motivering van diegene wat betrokke is by die taalbeplanningsprogram en die koördinasie van verskillende aspekte van die taalbeplanningsprogram. Volgens Kozelka (1984:31) behels implementering die vestiging van strukture en Instansies om die beleid toe te pas, die aanwys van outoriteite wat verantwoordelik sal wees vir die beleidstoepassing en die wetting van die beleid.

Tydens die implementeringsfase moet die beplanners dus persone en/of Instansies aanwys/aanstel om hulle besluite uit te voer en die persone/Instansies voorsien van die nodige fondse en gesag om te kan optree. Waar nodig kan beleidsbesluite deur wetgewing afgedwing word; iemand moet dan loesien dat hierdie wette gehoorsaam word.

Implementering beteken dus dat iets daadwerklik **gedoen** word aan die taalsituasie in 'n bepaalde gebied sodat die taalbeplanningsdoelwitte bereik kan word.

5.3.2.4.1 Implementering van besluite vir korpusbeplanning

Doelwitte vir korpusbeplanning sluit in ortografisering, standaardisasie en modernisering (vgl. 5.3.2.3.1). Persone/instansies moet dus aangestel word om:

- vir die taal (waar nodig) 'n ortografie te ontwikkel;
- besluite te neem oor die vorm van die standaardtaal, om spelreëls op te stel en grammatikaboeke, woordeboeke, ensovoorts te skryf;

- die taal, veral die leksikon, voortdurend aan te pas by die ontwikkelende wetenskap en tegnologie en die veranderende lewenswyse van die sprekers.

Besluite rakende die korpus kan bekend gestel en versprei word deur gebruik in koerante, tydskrifte, boeke en alle ander vorme van geskrewe taal, en deur gesproke en geskrewe taal wat gebruik word in die geïnstitusioneerde organisasies, soos byvoorbeeld skole, geregsowerheid, ensovoorts asook oor die massamedia soos radio en televisie (Haugen, 1983:272). Die onderwys is volgens Fasold (1984:252) die hoofinstrument wat regeerings gebruik vir die implementering van taalbesluite. Dit is waarskynlik die beste manier om alle sprekers te bereik, omdat kinders dit wat hulle op skool leer weer verder versprei.

5.3.2.4.2 Implementering van besluite vir statusbeplanning

Die doelwitte vir statusbeplanning is om die funksie(s) van 'n variëteit/variëteite te beplan (vgl. 5.3.2.3.2). Dit kan onder andere gedoen word deur wetgewing - die regering of plaaslike owerheid kan byvoorbeeld bepaal watter taal gebruik moet word as medium van onderrig of as administratiewe taal, ensovoorts. Implementering van owerheidsbesluite sal beteken dat wette oor taalsake toegepas moet word.

Taalfunksies en dus taalstatus kan egter ook beplan word deur sprekers se houding teenoor tale te probeer manipuleer. Deur propaganda ofte wel beplande bewusmaking kan 'n taal of so gestigmatiseer word dat sprekers dit sal probeer vermy of dit kan bevoordeel word deur die positiewe gesindheid van sprekers. Hier gaan dit dus om die emosionele manipulasie van sprekers. As die beplanners se doelwit is om sprekers se houding teenoor 'n taal te verander, sal iemand moet sorg vir propaganda wat hierdie houdingsverandering kan teweegbring. Propaganda is nie altyd gegrond op die ware feite nie. Waar leuens en halwe waarhede verkondig word wat 'n taal skade kan berokken, moet iemand sorg dat die ware feite bekendgestel word.

Taalbeplanning is volgens Haugen (1981:114) 'n bemarkingsonderneming (vgl. ook Steyn, 1984:12-13 en Du Plessis, 1989:12). 'n Taal se prys is die moeite om dit aan te leer. Die taal se waarde is die voordele wat gebruik van die taal inhou (Haugen, 1983:114), naamlik beter kommunikasie met dié mense met wie die spreker wil/moet kommunikeer en identifikasie met ander gebruikers van die taal. Waar tale in kontak is met mekaar ding hulle mee om sprekers. Beplanners kan 'n sekere taal bemark deur daaraan funksies toe te ken deur wetgewing wat sprekers sal dwing om ter wille van oorlewing die taal te gebruik, of hulle kan dit bemark deur by sprekers 'n positiewe houding te kweek deur middel van propaganda, of hulle kan dit bemark deur middel van wetgewing én propaganda wat aan die taal kommunikatiewe (instrumentele) en identifikasie- (sentimentele) waarde gee.

Implementering van besluite rakende taalstatusbeplanning sluit dus in:

- die aanstel van persone en instansies om toe te sien dat wette toegepas word;
- die aanwys van persone en instansies om propaganda te maak vir of teen 'n taal.

In die USSR is die skole en massamedia volgens Lewis (1983:323) verantwoordelik vir die grootste mate van taalverandering. Skole en die massamedia kan in enige gebied gebruik word om suksesvolle implementering van taalstatusbesluite te verseker.

5.3.2.5 Evaluasie

Evaluasie is die gereelde analise en terugvoer van die verloop van die taalbeplanningsprogram (Rubin, 1984:7). Beplanners moet bepaal watter deel van die bevolking die gekose/voorgeskrewe vorme gebruik (Cooper, 1984:19). Dit help hulle om tred te hou met taalveranderinge (Rubin, 1971:229).

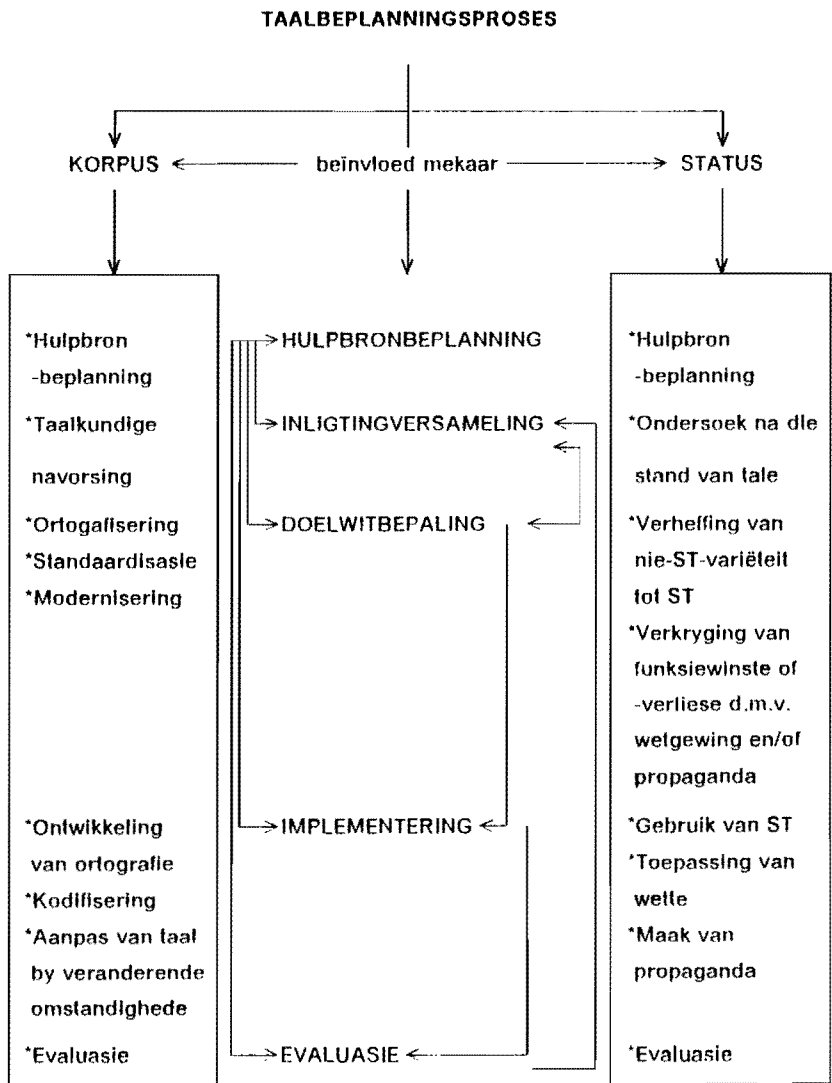
Evaluasie is 'n noodsaaklike deel van die taalbeplanningsprogram. Dit stel beplanners in staat om vas te stel of taalbeplanningsdoelwitte binne die be-

plande tyd bereik is. Indien nie, moet die metodes aangepas of verander word om meer doeltreffend te wees.

Die vyf taalbeplanning-stappe is interafhanklik van mekaar. Nadat doelwitte bepaal is, kan dit byvoorbeeld nodig wees om verdere inligting in te samel. 'n Doelwit vir statusbeplanning kan byvoorbeeld wees om 'n sekere taal die nasionale taal te maak. Voordat pogings aangewend word om hierdie doelwit te bereik, sal dit wenslik wees om eers met behulp van kwalitatiewe formules (Fasold, 1984:74 e.v.) vas te stel of die taal voldoen aan die vereistes vir 'n nasionale taal. Hulpbronbeplanning kan ook nie beperk word tot fase 1 nie - dit moet deel wees van elkeen van die ander fases, omdat tyd, geld en mannekrag vir elke fase benodig word en dus voortdurend beplan moet word.

Stappe 2 - 4 van die taalbeplanningsproses is siklies van aard: evaluasie van wat bereik is, verskaf reeds weer inligting vir 'n volgende taalbeplanningsproses.

5.3.2.6 Skematiese voorstelling van die taalbeplanningsproses

5.4 Taalbeplanners

Enigiemand kan volgens Fasold (1984:251) taalbeplanning doen. Dit beteken egter nie dat almal suksesvolle taalbeplanners sal wees nie.

Korpusbeplanning behoort deur taalkundiges gedoen te word (Cobarrubias, 1983b:58). Die taalbesluitnemingsproses is egter ook in die hande van taalstratege, maatskappye, regeringsinstansies, ensovoorts (Du Plessis & Du Plessis, 1987b:xiii).

Taalkundiges kan wel inligting oor taalaangeleenthede verskaf, maar hulle hulp word meestal nie ingeroep by die besluitnemingsproses nie (Whiteley, 1984:69). Statusbeplanning is in die verlede deur staalkundiges en politici gedoen (Cobarrubias, 1983b:58, 62). Besluite is dan ook geneem op grond van politieke ideologieë (Whiteley, 1984:69) en onder druk van die buiteland se dreigemente met sanksies en boikotte (Fishman, 1984:52).

Uit bogenoemde is dit reeds duidelik dat taalbeplanning nie die werk van net een mens is nie. Verskillende persone kan verantwoordelik wees vir korpus- en statusbeplanning en vir die verskillende fases van elke program onderskeidelik. Die persoon wat inligting versamel, het nog net aan een fase van die taalbeplanningsprogram gewerk en nie regtig taalbeplanning gedoen nie. Net so kan die owerheid op grond van inligting wat deur taalkundiges verskaf is besluite neem en wetgewing deurvoer, maar dit is weer net 'n deel van die taalbeplanningsproses wat ter sprake is en nie taalbeplanning in die geheel nie. Om die taalbeplanningsprogram in sy geheel deur te voer, is samewerking tussen 'n verskeidenheid persone en instansies nodig.

Volgens Haugen was daar by alle voorbeelde van suksesvolle taalbeplanning taalkundiges betrokke. Hy stel dit dan ook duidelik dat taalbeplanning gebaseer behoort te wees op die werk van professionele taalkundiges (Haugen, 1966:295-296). Taalbeplanningspersoneel moet volgens Fishman (1984:53) formeel opgelei word en nie by die politiek betrokke wees nie. Dit moet dus persone wees wat in staat sal wees om die nodige inligting te versamel, dit te verwerk en op grond daarvan doelwitte te bepaal en nie op grond van een of

ander politieke ideologie nie. Sodoende kan verseker word dat taalbeplanning tot voordeel van alle sprekers sal wees. Die persone wat die beste in staat sal wees om inligting oor tale te versamel, dit te verwerk en op grond daarvan besluite te neem, is taalkundiges wat opgelei is om navorsing te doen oor tale en om taalbeplanning te doen. Uit die aard van hulle opleiding behoort hulle in staat te wees om besluite te neem op grond van die inligting tot hulle beskikking en nie op grond van hulle persoonlike voor- en afkeure nie.

Dit is dikwels onduidelik wie verantwoordelik is vir die implementeringsfase en evaluasie. Sogenaamde beplanning kom daarom dikwels neer op bloot net die neerlê van regeringsbeleid (Fishman, 1984:52), dit wil sê doelwitbepaling, omdat taalkundiges nie altyd toegeerus is om taalbeplanningsbesluite deur te voer nie. Om 'n taal te verhef tot amptelike of nasionale taal is immers wetgewing nodig en daarvoor is samewerking van politici noodsaaklik.

Die ideaal sou wees dat elke fase van die taalbeplanningsproses gedoen word deur persone en/of instansies wat daardie fase die beste kan doen; samewerking tussen taalkundiges en onder andere politici sal dan noodsaaklik wees. Taalkundiges is die beste toegeerus om inligting te versamel; hulle is immers opgelei om taalnavorsing te doen. Hulle is vanweë hulle taalkundekennis ook die aangewese persone om doelwitte vir korpusbeplanning te formuleer, dit te implementeer en te evalueer. Hiervoor sal hulle egter finansiële bystand nodig hê asook samewerking van byvoorbeeld onderwysowerhede, joernaliste en ander gebruikers van die massamedia.

Statusbeplanning berus in 'n groot mate op politieke ideologieë en propaganda (vgl. 5.3.2.3.2) in plaas van inligting oor die stand van tale. Ook hier is taalkundiges uit die aard van hulle opleiding die beste in staat om inligting te versamel en doelwitte te formuleer wat berus op die korrekte inligting en nie op politieke voor- en afkeure nie. Volgens Whiteley (1984:71) het sosiolingvistiese ondersoeke géén invloed op die hedendaagse sosiopolitieke klimaat nie en soos reeds genoem is statusbeplanning in die verlede meestal deur politici en staatkundiges gedoen. Om besluite te kan neem wat sowel rasioneel as moreel is (Cobarrubias, 1983b:80), is dit egter nodig dat taalkundiges ook inspraak sal kry in die doelwitbepaling vir statusbeplanning.

By die implementering van besluite sal hulle, net soos by korpusbeplanning, ook finansiële steun en samewerking van byvoorbeeld die onderwysowerhede en massamedia nodig hê, maar daarby ook nog samewerking van owerheidskant.

Uit bogenoemde gegewens blyk dit duidelik dat Inligtingversameling, doelwitbepaling en evaluasie die beste deur taalkundiges gedoen kan word, maar dat hulle finansiële steun nodig het asook samewerking van ander persone en instansies vir implementering van besluite.

5.5 Voorwaardes vir die sukses van taalbeplanning

'n Voorvereiste vir suksesvolle taalbeplanning is volgens Fasold (1984:255) aanvaarding deur die taalgemeenskap. Daarom is dit volgens Rubin (1977:263 soos aangehaal deur Kozelka, 1984:17) vir die taalbeplanner nodig om te weet hoe mense oor 'n taal voel sodat hy die sprekers se samewerking kan kry.

Taal is 'n sosiale aktiwiteit, daarom moet taalbeplanning binne die sosiale konteks plaasvind. Taalbeplanners moet dan ook altyd die sosiale funksies van 'n taal (Rubin, 1984:9) en die sosiale lokaliteit waarvoor hulle beplan (Cooper, 1984:28) in ag neem. Samarin (1970:670) stel dit duidelik dat die sukses van 'n taalbeleid net gewaarborg kan word as sosiologiese en linguistiese navorsing mekaar aanvul. 'n Gepollliseerde taalbeleid wat nie rekening hou met die taalwerklikheid en nie-linguistiese faktore nie kan volgens Du Plessis (1989:19) nie aanspraak maak op sukses nie. Volgens Kozelka (1984:312) blyk dit duidelik uit gebeure in Togo, Indië, Mali en ander lande dat oorbeklemtoning van politieke doelwite en te min aandag aan die wense en behoeftes van die bevolking aanvaarding van die taalbeleid ernstig kan belemmer.

Uit bogenoemde blyk duidelik dat taalbeplanning net kan slaag as dit wetenskaplik aangepak word. Besluite wat politici op grond van sekere ideologieë neem, kan nie beskou word as wetenskaplike taalbeplanning nie en die sukses daarvan kan dus nie gewaarborg word nie.

Taalbeplanning kan net suksesvol wees as dit op die regte manier (vgl. 5.3) deur die regte persone (vgl. 5.4) gedoen word.

6.0 Hoofstuk 6

Slot

6.1 Samevatting en gevolgtrekking

Die doel van die studie was om vas te stel of die UNIN se bewering dat Afrikaans deur die Suid-Afrikaanse Regering op die mense van SWA/Namibië afgedwing is, waar is, om vas te stel of die stigmalisering van Afrikaans reeds enige invloed gehad het op die stand van die taal in SWA/Namibië en om vas te stel wat gedoen kan word om die moontlike agteruitgang van Afrikaans in SWA/Namibië te voorkom. Hierdie doelstelling is soos volg bereik.

Eerstens is die geskiedenis van die Afrikaanssprekendes in SWA/Namibië nagegaan om vas te stel of Afrikaans werklik deur die Suid-Afrikaanse Regering daar ingevoer en op die inwoners van die gebied afgedwing is. Die sentrale teoretiese stelling wat in Hoofstuk 2 beredeneer is, is dat Afrikaans deur die Oorlams na SWA/Namibië gebring is en prestigetaal was lank voor die koms van die blankes na die land. Uit aanmerkings oor die taal in onder andere geskrifte van sendelinge is vasgestel vir watter funksies die Oorlams Afrikaans gebruik het. Uit die geskiedenis blyk duidelik dat 'n vorm van Afrikaans deur die Oorlams na SWA/Namibië gebring is teen die begin van die 19de eeu en dat die taal in hoë funksies gebruik is lank voordat die Suid-Afrikaanse Regering in die 20ste eeu daar aan bewind gekom het (vgl. 2.6).

Omdat daar nie deur middel van historiese navorsing vasgestel kon word presies watter vorm van die taal deur die Oorlams gebruik is nie, is tweedens gepoog om deur middel van analyses van argivale bronne vas te stel of die Oorlams se taal inderdaad Afrikaans was. Die sentrale teoretiese stelling wat in Hoofstuk 3 beredeneer is, is dat die Oorlams se skryftaal wel nog Nederlands was, maar dat hulle spreektaal nader aan Afrikaans as aan Nederlands gestaan het. Kenmerke van die Oorlams se variëteit, soos wat dit neerslag vind in geskrifte, is beskryf. Hierdie beskrywing lewer 'n bydrae tot 'n vollediger beskrywing van Afrikaans se ontwikkeling, aangesien daar nog geen

beskrywing bestaan van die Afrikaans wat vroeër in SWA/Namibië gebruik is nie. Uit die ondersoek blyk dit duidelik dat die Oorlams se taal op alle analisevlakke nader aan Afrikaans as aan Nederlands gestaan het (vgl. 3.5). Om die rede kan na hierdie variëteit van Afrikaans verwys word as Oorlam-Afrikaans.

Uit bevindings in Hoofstukke 2 en 3 blyk dit duidelik dat die UNIN se bewering dat Afrikaans in SWA/Namibië ingevoer en op die mense daar afgedwing is, onwaar is. Hierdie bewering is 'n verdraaide weergawe van die geskiedenis. Die waarheid is dat Oorlam-Afrikaans reeds teen die middel van die 19de eeu die lingua franca en prestigetaal in SWA/Namibië was en dat dit deur die bevolking in die suide van die land self gekies is vir en verhef is tot lingua franca en prestigetaal.

Derdens is 'n poging aangewend om vas te stel of stigmatisering reeds enige invloed gehad het op die stand van Afrikaans in SWA/Namibië. Die sentrale teoretiese stelling wat in Hoofstuk 4 beredeneer is, is dat Afrikaans vandag sterker as ooit tevore en sterker as enige ander taal in SWA/Namibië staan, maar dit kan agteruitgaan as gevolg van veral politieke stigmatisering. Uit die ondersoek blyk duidelik dat Afrikaans tans nog die lingua franca in die gebied is en ook die taal wat die meeste deur die meeste sprekers in alle funksies gebruik word (vgl. 4.3.1.4). Die taal het geweldig baie gegroei sedert die 19de eeu. Negatiewe propaganda kan egter meebring dat die voorkeur vir Afrikaans kan afneem. Stigmatisering kan dus werklik tot gevolg hê dat Afrikaans in SWA/Namibië kan agteruitgaan en iets sal daadwerklik gedoen moet word om dit te probeer voorkom (vgl. 4.4). Dit kan net gedoen word deur middel van behoorlike taalbeplanning.

Taalbeplanning kan nie wetenskaplik aangepak word en suksesvol wees sonder 'n raamwerk waarbinne die betoog gevoer kan word nie. Tot dusver is gebruik gemaak van beskrywings en besprekings van verskillende aspekte van taalbeplanning. Daarom is dit nodig geag om 'n raamwerk vir taalbeplanning op te stel. Hierdie raamwerk is in Hoofstuk 5 gegee. Enkele aanbevelings kan nou aan die hand van bogenoemde raamwerk gemaak word

vir taalbeplanning, en meer spesifiek dan beplanning vir Afrikaans, in SWA/Namibië.

6.2 Aanbevelings

Taalbeplanning kan net suksesvol wees as dit op die regte manier en deur die regte persone gedoen word (vgl. 5.5). Die taalbeplanningsproses behels die volgende stappe (vgl. 5.3.2):

- a. hulpbronbeplanning;
- b. Inligtingversameling;
- c. doelwitbepaling;
- d. implementering;
- e. evaluasie.

Inligtingversameling vir korpusbeplanning word voortdurend gedoen deur elke taalkundige wat besig is met navorsing (vgl. 5.3.2.2.1). Inligting oor die stand van Afrikaans is reeds versamel (vgl. Hoofstuk 4). Daar kan dus nou voortgegaan word met doelwitbepaling vir sowel korpusbeplanning as statusbeplanning. Nadat die doelwite bepaal is, kan verder aandag gegee word aan hulpbronbeplanning deur die persone en instansies wat verantwoordelikheid sal aanvaar vir die implementering van besluite. Evaluasie kan ook eers gedoen word na implementering.

Vervolgens sal dus aanbevelings gemaak word net ten opsigte van taalbeplanningsdoelwite en die persone wat daarvoor verantwoordelik behoort te wees. By die formulering van spesifieke doelwite vir die beplanning van Afrikaans in SWA/Namibië sal die algemene doelstellings van taalbeplanning, naamlik om kommunikasie te verbeter en om dit vir sprekers moontlik te maak om taal te gebruik as identifikasie-middel, voortdurend in gedagte gehou word.

6.2.1 Aanbevelings vir korpusbeplanning

Die doelwitte vir korpusbeplanning is ortografisering en/of standaardisasie en/of modernisering, afhangende van die ontwikkelingsvlak van die taal waarvoor beplan word (vgl. 5.3.2.3.1).

Afrikaans het reeds 'n tradisie as skryftaal, daarom is ortografisering nie meer nodig nie. Die taal is ook reeds gestandaardiseer. Standaard-Afrikaans is volgens L.T. du Plessis (1986:13) gebaseer op die noordelike variëteite van Oosgrens-Afrikaans, ook genoem Transvaalse Afrikaans. Hierdie standaardvariëteit is volgens L.T. du Plessis (1985:59-60) op SWA/Namibië afgesmeer en die vorm daarvan verskil van dié van die spreektaalvorme in SWA/Namibië omdat dit nie gebaseer is op een van die spreektaalvorme in die gebied nie. Om dié rede stel hy (Du Plessis, 1985:61) voor dat 'n nuwe standaard-Afrikaans vir SWA/Namibië ontwikkel moet word, gebaseer op een van die variëteite wat daar gepraat word.

Du Plessis begaan egter twee foute as hy probeer motiveer waarom hy dink dat dit nodig is om weer voor te begin met die standaardisasie van Afrikaans in SWA/Namibië. Sy bewering dat Transvaalse Afrikaans, dié variëteit waarop standaard-Afrikaans gebaseer is, nie in SWA/Namibië 'n spreektaalvorm is nie, is verkeerd bewys deur prof. Hans du Plessis (1987b:18) se navorsing oor Suidwes-Afrikaans: "Uit die opnames wat in hierdie ondersoek op verskeie plekke in Suidwes gemaak is, blyk dit duidelik dat al drie die variëteite van Afrikaans, naamlik Transvaalse, Kaapse en Oranjerivier-Afrikaans wat Van Rensburg (1984:514) onderskei, vandag binne die geografiese gebied van SWA/Namibië gebruik word." Die spreektaalvariëteit waarop standaard-Afrikaans gebaseer is, is nie op SWA/Namibië afgesmeer nie: dit het saam met die Dorlandtrekkers en ander inwoners wat vroeër in Transvaal gewoon het na SWA/Namibië gekom (Du Plessis, 1987b:19).

Du Plessis se tweede fout is dat hy verwag dat standaard-Afrikaans se vorm moet ooreenstem met dié van een van die spreektaalvariëteite in SWA/Namibië. Die standaardisasieproses sluit volgens Hudson (1980:33) onder andere kodifikasie in, dit wil sê norme en voorskrifte vir die sogenaamde

“korrekte” gebruik van die taal word neergelê. Standaardisasie is dus baie meer as bloot die beskrywing van ’n variëteit van ’n taal. Hierdie direkte in-menging van taalkundiges in die vorm van die taal bring mee dat die standaardtaal ’n kunsmalige, abstrakte variëteit is wat sprekers kan probeer praal, maar dit is niemand se spreektaal nie. Ponelis (1987:9) stel dit dan ook baie duidelik dat ’n standaardtaal bodialekties moet wees en daarom sal verskil van alle spreektaalvariëteite.

’n Taalgemeenskap is volgens Ponelis (1984:31-32) die versameling gebruikers van ’n taal. Die begrip taalgemeenskap het te doen met taal en word nie bepaal in staatkundige of sosiale terme nie. Die politieke verdeling van ’n taalgemeenskap hoef volgens Ponelis (1987:4) nie die eenheid daarvan te bedreig nie. Die Afrikaanse taalgemeenskap sluit alle Afrikaanssprekendes in. Die staatkundige skelding tussen die RSA en SWA/Namibië hoef nie verdeeldheid tussen sprekers te veroorsaak nie. ’n Enkele taalgemeenskap met een taal het net een standaardtaal nodig. Om in SWA/Namibië nou weer opnuut te begin met ’n standaardisasieproses is nie net heeltemal onnodig in die lig van die feit dat Afrikaans reeds gestandaardiseer is nie; dit sal ook verkeerd wees om die taalgemeenskap te verdeel en kommunikasie só te bemoeilik.

Korpusbeplanning word vir ’n taalgemeenskap as geheel gedoen (vgl. 5.3.2.3.1). Die onafhanklikwording van SWA/Namibië kan geen invloed hê op die Afrikaanse taal se vorm nie en behoort daarom ook nie korpusbeplanning vir Afrikaans te beïnvloed nie. Aangesien Afrikaans reeds geortografiseer en gestandaardiseer is, behoort die doelwit vir Afrikaanse korpusbeplanning modernisering te wees.

Die beste persone om korpusbeplanning te doen, is taalkundiges (vgl. 5.4). Hulle beskik immers oor die nodige kennis om navorsing te doen oor die gesproke en geskrewe taal en om die nodige veranderinge aan te bring om kommunikasie te verbeter deur byvoorbeeld spelreëls te verbeter, woordeboeke en grammatikaboeke te skryf en te sorg vir die nodige terminologie.

Die eerste aanbeveling kan dan soos volg geformuleer word:

Taalkundiges moet voortgaan met die modernisering van Afrikaans.

6.2.2 Aanbevelings vir statusbeplanning

Statusbeplanning sluit onder andere in die beplanning van watter tale vir watter funksies gebruik moet word, met ander woorde die formulering van 'n taalbeleid. Die formulering van 'n taalbeleid vir SWA/Namibië is een van die belangrikste dinge wat na die onafhanklikwording van die land gedoen moet word. Die beste persone om dit te doen sal taalkundiges wees wat nie by die politiek betrokke is nie en wat opgetel is om navorsing te doen oor die stand van tale en om op grond van die beskikbare inligting reëlstelise besluite te neem. Sodoende kan voorkom word dat taalbeplanning misluk en/of sommige sprekers benadeel word omdat die taalbeleid gebaseer is op sekere politieke ideologieë en die voor- en afkeure van politici.

Die tweede aanbeveling lui dus soos volg:

Taalbeplanners met opleiding as taalkundiges moet aangestel word om taalbeplanning vir SWA/Namibië te doen en spesifiek om 'n taalbeleid te formuleer.

Die doelwitte vir statusbeplanning is

- om 'n sekere variëteit van 'n taal tot standaardtaal te verhef, en/of
- om in 'n meertalige gebied te poog om funksiewinste of -verliese vir 'n sekere taal te verkry deur middel van wetgewing en/of propaganda (vgl. 5.3.1.4).

Afrikaans is reeds gestandaardiseer en as amptelike taal word dit tans in SWA/Namibië gebruik in alle hoë funksies (vgl. 4.3.1.4).

Met die onafhanklikwording van SWA/Namibië kan Afrikaans moontlik sy amptelike status in die gebied verloor, want die grootste politieke partye in die land maak voorsiening vir slegs Engels as amptelike taal (Webb et al, 1989). Alle inligting dui daarop dat dit onprakties en verkeerd sal wees om Engels die enigste amptelike taal in SWA/Namibië te maak, aangesien dit baie onbekend is en deur baie min mense gebruik (kan) word (vgl. 4.3.1.1 en

4.3.1.2). Só 'n stap sal nie bydra tot beter kommunikasie nie, maar sal eerder kommunikasieprobleme veroorsaak en/of vererger, aangesien sprekers dan op 'n vreemde taal aangewys sal wees vir gebruik vir hoë funksies. Hierteenoor is Afrikaans die bekendste en mees gebruikte taal in die land. Dit sal dus tot voordeel van 'n groot aantal sprekers wees as die taal sy amptelike status behou, omdat hulle dan steeds 'n bekende taal in hoë funksies kan gebruik en nie sal nodig hê om spesiaal 'n vreemde taal hiervoor aan te leer nie. Net sprekers in die noorde van SWA/Namibië ken Afrikaans swak en gebruik dit min (vgl. 2.1; RGN, 1982:27). Indien Afrikaans dan om een of ander rede nie volle amptelike status kan behou nie, behoort dit ten minste op streeksvlak in die suide vir hoë funksies gebruik word (vgl. Taylor, 1989:v).

Die derde aanbeveling lui soos volg:

Dit word ten sterkste aanbeveel dat Afrikaans sy amptelike status in SWA/Namibië behou, ten minste op streeksvlak in die suide van die land.

Indien Afrikaans wel sy amptelike status verloor, sal hy daarmee saam baie prestige en hoë funksies verloor. Die taal kan dus agteruitgaan. Alles sal dan egter nog nie verlore wees vir Afrikaans nie, want as inheemse taal behoort dit saam met die ander inheemse tale op nie-amptelike vlak bevorder te word (Webb et al, 1989). Die doelwit vir statusbeplanners behoort in daardie geval te wees om na die onafhanklikwording van SWA/Namibië weer vir Afrikaans funksiewinsle te probeer verkry om sodoende die agteruitgang te probeer stuit.

'n Taal kan funksies verkry deur middel van wetgewing en/of beplande bewusmaking (vgl. 5.3.2.3.2 en 5.3.2.4.2). As Afrikaans sy funksies as gevolg van wetgewing verloor, sal daar deur middel van beplande bewusmaking gepoog moet word om dit terug te wen. Dit beteken dat positiewe feite oor die taal en sy sprekers baie sterk onder die aandag van alle inwoners van die land gebring moet word. Afrikaanse taalleiers moet toesien dat die media voortdurend onder die inwoners van die land se aandag bring dat Afrikaans die bekendste taal in die land is en dat dit die meeste in alle funksies gebruik word deur die meeste sprekers (vgl. 4.3.1.4). Die sprekers moet dus bewus

gemaak word van Afrikaans se praktiese waarde. Terselfdertyd moet die stigma van onderdrukkerstaal beveg word deur daarop te wys dat Afrikaans werklik nie op SWA/Namibië se mense afgedwing is nie en dat dit beslis nie net die taal van 'n klein groepie blankes is nie. 'n Positiewe houding teenoor Afrikaans moet by sprekers gekweek word deur middel van beplande bewusmaking. Dit kan die taal se toekoms verseker en selfs meebring dat die taal op grond van sy praktiese waarde later weer kan aanspraak maak op amp telike erkenning.

Die vierde aanbeveling word soos volg geformuleer:

Indien Afrikaans sy amp telike status en hoë funksies in SWA/Namibië as gevolg van wetgewing verloor, moet daar gepoog word om dit deur middel van beplande bewusmaking terug te wen.

Deur middel van beplande bewusmaking moet stigmatisering in so 'n mate teengewerk word dat sprekers die taal ook as identifikasie-middel sal kan gebruik. Sprekers moet bewus gemaak word van wie almal medesprekers van Afrikaans is. Sodoende kan dit onder hulle aandag kom dat Afrikaans nie net die taal van die sogenaamde "onderdrukkers" en Suid-Afrikaanse ondersteuners van apartheid is nie. As Afrikaans kan ontslae raak van die stigma van onderdrukkerstaal, sal sprekers dit ook moontlik vind om hulle te identifiseer met ander Afrikaanssprekendes.

Die vyfde aanbeveling lui daarom soos volg:

Die stigmatisering van Afrikaans moet deur middel van beplande bewusmaking teengewerk word.

Die aanbevelings vir die beplanning van Afrikaans in SWA/Namibië kan soos volg saamgevat word:

1. Taalkundiges moet voortgaan met die modernisering van Afrikaans.
2. Taalbeplanners met opleiding as taalkundiges moet aangestel word om taalbeplanning vir SWA/Namibië te doen en spesifiek om 'n taalbeleid te formuleer.

3. Dit word ten sterkste aanbeveel dat Afrikaans sy amptelike status in SWA/Namibië behou, ten minste op streeksvlak in die suide van die land.
4. Indien Afrikaans sy amptelike status en hoë funksies in SWA/Namibië as gevolg van welgewing verloor, moet daar gepoog word om dit deur middel van beplande bewusmaking terug te wen.
5. Die stigmalisering van Afrikaans moet deur middel van beplande bewusmaking teengewerk word.

7.0 Bylae A

Die Ryksboek van die Bethaniërs

Abschrift

RYKSBOEK,

bevattende alle wetten en regten van het Kapiteinschap te Bethanië, bestaande uit drie Boeken:

1. Het Boek der Ryks-Geschiedenis,
2. Het Boek der Wetten, en
3. Het Boek van Aanmerkingen

oOo

1 S T E B O E K

het Boek der Ryks-Geschiedenissen.

J O S E P H.

Josephs Zoon, is, als Groot Kleinzoon des ouden Kobus, de reglmatige Kapitein van Bethanië.

oOo

DAVID CHRISTIAN,

gehuuwd met des ouden Josephs (zyns broeders) vrouw (naar het heidensch gebruik, nu verboden) werd dus de pleegvader van Joseph, en is lhans de naaste voor het Kapiteinschap.

(Zie verder Kerkboek van Bethanië).

Den 22d November 1842 werd de eerste chrislelyke Raadsvergadering te Bethanië gehouden. In deeze vergadering werd besloten, dat Petrus en David Christian interemistisch het Kapiteinschap waarnemen zouden, en 4 Raadslieden werden tot hunne Assistens verkoren. Maar als het volk later eenen bepaalden Kapitein wenschte, zoo werd de 1ste January van het jaar 1847 daartoe uitgezondert, om David Christian als

DAVID CHRISTIAN I,

Kapitein van Bethanië, te bevestigen,

hetwelk in de Kerk te Bethanië (waar de Gemeente vergaderd was) geschiede, den 1 sten January 1847, door Salving met Olie (1 Sam. 10,1) en overgaaf des Zwaards en des Kapiteinshoeds enz., door dienst van H.C. Knudsen, Zendeling.

De **Kapitein** belooft als voor Gods Tegenwoordigheid, als een Christ, en naar de wetten van Gods Woord, te heerschen; het **Volk** belooft gewilligheid en onderdanigheid.

Ik DAVID CHRISTIAN I, door Gods genade Kapitein te Bethanië, ondertekene dit, en betulge, dat myn eerste Navolger zal zyn myn Stiefzoon Joseph, of, als hy zoude voor my sterven, dan de naaste in myne Familie. Maar het Kapiteinschap zal nooit op eene vrouw overgaan, dat zy heersche, maar tot in Ewigheid blyven in de naaste mannelijke lijn van myn geslacht. Ook zal geen ander zoon, dan de oudste, eenig Regt tot het Kapiteinschap hebben, en het zal ook niet mogen onder twee of meerdere Broeders verdeeld worden, maar alleen onder den eenigten, regmatigen blyven.

De Heer helpe my en myne Nakomelingen aldus te heerschen, dat Gods Koningryk in myn Ryk blyven moge tot in Ewigheid.

Wat de wetten verder angaat, die tot op dezen dag bekend gemaakt, en hier
In dit Ryksboek tot op dezen dag, d.1.January 1847, geschreven zyn, heb ik
gehoord en aangenomen.

David Christian (se teken +).

oOo

(Copy van het Ambtgetuigenis van Kapitein David Christian I.)

"Getuigenis.

Geliefde Broeder en Kapitein

David Christian I.

Gy zyt nu naar Gods wil, en naar den wensch van het volk, in dit Ambt door myne dienst ingesleid; en ik wensch U, dat Gy het oog in alle eenvoudigheid op den Heer houden mogt, die U tot deeze dienst beroepen heeft, opdat hy U zegenen mogt, gelyk hy Koning David, dien hy den man naar zyn hart noemde, gezegend heeft. Want als de Koningen van Israel opregt met den Heer waren, zoo maakte hy het geheele volk onderdanig, maar indien de Koning zich van den Heer afkeerde, zoo keerde de Heer het volk af van den Koning.

Er is geene Magt dan van God, en de Magten die er zyn, die zyn van God verordend. Rom. 13,1.

Doch zie Gy om, onder al het volk, naar **kloeke mannen, God vreezende**, waarachtige mannen, de **glorigheid hatende**; stel ze over hen, dat zy dit volk ten allen tyde rigten; doch het geschiede, dat zy alle groote zaken aan U brengen, maar dat zy alle kleine zaken rigten. Verligt alzoo Uzelven, en laat hen met U dragen. Exod. 18,21.22.

Gy zult het aangezigt in het gerigt niet kennen; Gy zult den kleinen, zoowel als den grooten, hooren; Gy zult niet vreezen voor iemands aangezigt, want het gerigt is Godes; Doch de zaak, die voor U te zwaar zal zyn, zult Gy tot my doen komen, en ik zal ze hooren. Deut. 1,17. C.17, 8-11.

God zegt: Gy zult geen valsch getuigenis opneemen, en stel Uwe hand niet by den goddeloozen, om een getuige tot geweld te zyn. Gy zult de menigte tot booze zaken niet volgen, en Gy zult niet spreken in eene twistige zaak, dat Gy U neigt naar de menigte, om het regt te buigen. Ook zult Gy den geringen niet voortrekken in zyne twistige zaak.

Wanneer Gy Uws vyands os, of zynen dwalenden ezel ontmoet, Gy zult hem denzelven ganschelyk wederbrengen. Wanneer Gy Uws haters ezel onder zynen last ziet liggen, zult Gy dan nalatig zyn, om het uwe te verlaten voor hem? Gy zult het in alle manier met hem verlaten.

Gy zult het regt Uwe armen niet buigen in zyne twistige zaak. Zy verre van valsche zaken; en den onschuldigen en den geregten zult Gy niet dooden: want ik zal den goddeloozen niet regtvaardigen. Ook zult Gy geen geschenk nemen, want het geschenk verblindt de zienden, en het verkeert de zaak der regtvaardigen.

Gy zult ook den vreemdeling niet onderdrukken: want Gy kent het gemoed des vreemdelings. Exod. 23,1-9.

En de godvreezende Koning Josaphat zeide tot zyne Rigters: Ziet wat gy doet, want gy houdt het gerigt niet den mensche, maar den Heere; en hy is by u in de zaak van het gerigt. Nu dan, de verschrikking des Heeren zy op ulieden; neemt waar, en doet het: want by den Heere, onzen God, is geen onregt, nog aanneming van personen, nog ontvanging van geschenken. 2.Kron.19,6.7

De Heer zegene U en behoede U!

De Heer doe zyn aangezicht over U lichten, en zy u genadig!

De Heer verheffe zyn aangezicht over U, en geve U vrede!

Uw Leeraar

Hans Christian Knudsen.

Bethanië, den 1sten January 1847".

oOo

(Copy van het getuigenis aan elken van de twee Rigters.)

"Getuigenis.

Geliefde Broeder en Rigter (N.N.)

Gy zyt nu naar Gods wil, door oplegging der handen, In dit Ambt ingesteld, en ik wensch U, gelyk de godvreezende Koning Josaphat zyne Rigters:

Ziel wal Gy doet, want Gy houdt het gerigt niet den mensche, maar den Heere, en hy is by U in de zaak van het gerigt. Nu dan, de verschrikking des Heeren zy op U; neemt waar, en doet het: want by den Heer, onzen God, is geen onregt, nog aanneming van personen, nog ontvanging van geschenken. 2.Kron.19,6.7.

De Heer zegene en behoede u.

Uw Kapitein

(geleekend) David Christlan I.

Bethanië, d.1st January 1847. H.C. Knudsen

Leeraar."

oOo

(Copy van het getuigenis aan elken van de 7 Raadsliden.)

Getuigenis.

Geliefde Broeder en Raadsman (N.N.)

Gy zyt nu naar Gods wil, en naar den wensch van het volk in dit Ambt ingesteld, en ik wensch van U, gelyk Gods Woord eischt, dat Gy het Gerigt niet buigt, het aangezigt niet kent, en geen geschenk neemt: want het geschenk verblindt de oogen der wyzen, en verkeert de woorden der regtvaardigen.

Geregtigheid, geregtigheid zult Gy najagen. Deut. 16,19.20.

De Heer zegene u!

Uw Kapitein

(get.) David Christian I.

Bethanie, H.C. Knudsen,
d.1.January 1847. Leeraar."

oOo

I. DEEL

1. Gods woord is onze wet en rigt het volk en deszelfs Rigters met Geregtheid.
2. De Kapiteins-waarde gaat in regte linie van het mannelyk geslagt, zoo dat altoos de oudste zoon des Kapiteins zynen Vader navolgt. Sterft de oudste zoon, zonder zonen natelaten, zoo gaat het Regt over op den naastoudsten zoon des Kapiteins. Heeft hy geene zonen, zoo gaat het over op zynen oudsten broeder enz. De overige zonen des Kapiteins hebben hoegenaamd geene aanspraak op het Kapiteinschap, en het zal ook niet onder twee of meerdere Broeders mogen verdeeld worden, en eene vrouw zal niet als Kapltain of Koningin heerschen.
3. De Kapitein heeft regt om twee Rigters te beroepen, die voor levenstyd (als zy de roeping aannemen) in het Ambt blyven zullen, indien zy zich niet daartoe onwaardig maken, door overtreding der wetten, of zelf afdanken. De Kapitein is de eerste onder deeze drie Hooftrigters, welke in Gods plaats Rigters zyn onder het Volk.
4. Tot het Raad behoort nog zeven Raadslieden, of Onderreglers, welke van den Kapitein en zyne twee Rigters uitverkoren worden. Maar zy zullen niet in het Ambt gesteld worden, zonder eerst in eene openlyke vergadering, in welke ieder huisvader, door stemmenmeerderheid, het regt heeft, om een en alle aantenemen of te verwerpen en nieuwe voorteslaan, dewelke dan aangenomen zullen worden. Zy blyven dan 3 jaren in het Ambt, indien zy zich niet, door overtreding der wetten, daartoe onwaardig maken, of zelf afdanken. Zy kunnen na drie jaren op nieuw verkoren worden met toestemming des Volks, dat by deeze handeling (elk 3de jaar, d.2de January) vergadert zyn zal. Eene vrouw heeft geene stem in deeze Vergaderingen.

5. De Raad zal alleen uit deze tien mannen bestaan, welke zyn: De Kapitein, twee Rigters en zeven Raadslieden, en durven nooit meer dan 10 worden, maar onder hen (deze tien) moet ten mindsten een Tolk en 1 Ouderling der Gemeente wezen, die tot den Raad behoren, en als Raadsmannen of Rigters deelnemen en heerschen.
6. De Kapitein heeft Regt alles te gebieden, wat niet tegen Gods woord en de wet is, en te eischen wat regt en billyk is; en het Volk zullen hem gehoorzamen, of voor de straffen der wetten blootgesteld worden.
7. De Kapitein heeft Regt om het Volk tezamen te roepen tot Raadsvergadering, naar welke plaats hy wenscht. Alle huisvaders zyn verpligt, by zulke vergaderingen te verschynen, indien niet onoverkomelijke zwaarigheden ze verhinderen en verontschuldigen. In deze vergaderingen of elders zal de wet des landes ten mindste eene maal des jares voorgelezen worden.
8. De vaste woonplaats des Kapiteins is Bethanië, van waar hy, naar believen zyn Volk bezoekt.
9. In kerkelyke zaken heeft de Kapitein, de Rigters of de Raad niets te beveeten, deeze zaken slaan in de handen van den Leeraar en zyne Ouderlingen; maar de Kerk heeft niets met uiterlyke (ligchaamlyke) straffen te doen. Is iemand schuldig naar de wet, zoo kan dezelve niet van de Kerk van zyne straf ontslaan worden, en de Raad gebruikt zyn strafregt over alle, die schuldig zyn, zonder van de kerkelyke Overheid ahangelyk te zyn.
10. Te oordelen, en straffen te laten komt den Raad toe (maar ouders kunnen hunne kinders straffen, en Bazen hunne dienstboden, als zy het verdient hebben, doch nooit met meer, dan 40 slagen elke keer). Een man darf zyne Vrouw, en eene vrouw haren man niet slaan of byten of zoo iets aandoen; maar indien de vrouw haren man ongehoorzaam is, en hy ze by den Raad verklaagt, zoo ontvangt zy 7 slagen, en moet eenen dag aan den Schandpaal gebonden staan. Kinders, die hunne Ouders slaan of vloeken, worden van den Raad bestraft.

11. Kan een Raadsman alleen eene zaak rigten, zoo heeft hy niet vannooide, eerst den gehelen Raad daarvan in kennis te zellen; maar is de schuldenaar des doods waardig, zoo moet het hem eerst van den Raad opgelegd worden, de straf uitvoeren te laten. De Raadsman darf nooit met meer dan 40 slagen straffen laten, en dat ook alleen openlyk door aanzegging aan de vergaderden, waarom gestraft wordt.
12. Doodschuldig is, wie menschenbloed moedwillig en opzettelyk vergiet (Gen.9,6), en zyn, of haar bloed zal, door den bevel des Kapiteins en der Rigters vergoten worden.
13. De raad (zoo wel de Kapitein als ook de Rigters en Raadsmannen) durven nooit zelf (met eigene hand) de straffen uitvoeren, maar door anderen ze uitvoeren laten.
14. Iederman heeft toegang in de Raadsvergaderingen, en darf opstaan en spreken, als het met Orde geschied, en de tyd het toelaat; maar stemregt hebben alleen de Raadslieden (de 10), uitgezonderd by het verkiezen van de 7 Raadslieden.
15. Als wetten zullen gegeven worden, of iets afgeschaff, of aangenomen worden, zoo moet het de Kapitein, als zynen wil in de Raadsvergadering bekend maken, en indien de gehele Raad (uit de tien bestaande) hetzelfde aanneemt, zoo wordt het openlyk voor het volk, als aangenomen, en besloten, bekend gemaakt. Is de mening in den Raad verdeeld, zoo gaat het naar stemmenmeerderheid.
16. Wil een volk zich onder de Kapiteinschap van Bethanië begeven, zoo moet het van den Kapitein, de Rigters en de 7 Raadslieden bewilligd worden, eenstemmig, of door meerderheid van stemmen. Het aangenomen volk verkiest dan hunne eigene Rigters en Raadslieden (naar de wyze van Bethanië), slegts dat zy geenen Kapitein, maar alleen eenen Onderkapitein hebben durven. Voor den vreemdeling, als hy opgenomen is, en voor uwe eigenen zal eene wet zyn. Gy zult den vreemdeling lief hebben, en den wees en de weduwe regt rigten. Deut. 10,19.

17. Wil een of meer personen vertrekken, zoo moeten zy zich melden by een van de Raadslieden, of Rigters, en ontvangen terstond de vryheid daartoe, indien geene onbestrafde schuld by hen gevonden worde.
18. Honigbier, Brandewyn en Dacha is verboden.
19. Een man, die meer dan eene vrouw heeft, zal de oudste trouwen, en de anderen verlaten. Een man darf alleen eene vrouw hebben en zal die niet verlaten zoo lang hy of zy leeft, en zoo ook de vrouw. (deel uitgelaat)
20. Wordt iemand te hulp geroepen by eene Raadsverrigting, het zy van den Kapitein of de Rigters of de Raadslieden, of die van hen gestuurd zyn, zoo is hy straks verpligt te gehoorzamen.
21. Een eenig getuige zal tegen niemand opslaan over eenige ongerechtigheid of over eenige zonde enz. Op den mond van twee getuigen zal alle zaak bestaan. Een valsche getuige zal men doen, gelyk hy dagt zynen broeder te doen. 5.Mos. 19,15-20; 5.Mos. 17,6-11; Joh.7,17.

(18 en 19 zyn wetten v.22 de Nov.1842).

II. DEEL

Wetten alleen uit Gods woord:

1st G e b o d:

Ik ben de Heer uwe God.

1. Drie reizen in het jaar zult gy my Feest houden. Drie malen des jaars zullen alle Uwe mannen voor het aangezicht des Heeren verschynen. Exod.23,14.17.
2. De Goden (d.i. Rigters) zult Gy niet vloeken, en de Oversten in uw volk zult gy niet lasteren. Exod. 22,28.
3. Gy zult den Heer uwen God lief hebben, uit geheel uw hart, en uit geheel uwe ziel, en uit geheel uwe kracht, en uit geheel uw verstand. Luc.10,27.
4. Gy zult den Heer, uwen God, aanbidden, en hem alleen dienen. Luc. 4,8.

2d. G e b o d.

Gy zult geene andere Goden voor mijn aangezicht hebben.

1. Wie den Goden offert behalve den Heere alleen, die zal verbannen worden. Exod.22,20.
2. De tover en de tooveres zult gy niet laten leven. Exod. 22,18.
3. Gy zult geene snyding in uw vleesch maken, nog schrift van een ingedrukt teken in u maken, en gy zult de hoeken uws hoofds niet rond afscheren. Ik ben de Heer. Lev. 19,27.28.

4. Gy zult op geen vogelgeschrei acht geven, noch guichelary plegen. Gy zult u niet keren tot de waarzeggers, en duivelskunstenaars; zoekt hen niet, u met hen verontreinigende: Ik ben de Heer, uw God. Lev.19,26.31.

Onder u zal niet gevonden worden, die met waarzegging omgaat, een guichelaar, of die op vogelgeschret acht geeft, of tovenaars, of een besweerder, of die eenen waarzeggenden geest vraagt, of duivelskunstenaar, of die de doden vraagt. Want al wat zulks doet is den Heere eenen gruwel. Opregt zult gy zyn met den Heere uwen God, want de heidensche volkeren horen naar tovenaars, maar u aangaande, de Heer uw God heeft u zulks niet toegelaten. Deut. 18,10-14.

Er is geene tovery tegen Jakob, noch waarzegging tegen Israel (d.i. tegen de gelovigen). Num. 23,23.

3de G e b o d:

Gy zult den Naam des Heeren, uws Gods, niet niet ydelyk gebruiken.

1. Breng den vloeker uit tot buiten het leger, en allen, die het gehoord hebben, zullen hunne handen op zyn hoofd leggen, daarna zal hem de geheele vergadering stenigen. Een ieder, die zynen God gevloekt zal hebben, zal zyne zonde dragen, en wie den Naam des Heeren gelasterd zal hebben, zal zekerlyk gedood worden, de vreemdeling gelyk de inboorling. Lev. 24,14-16.
2. Als een mensch zal gezondigd hebben, dat hy gehoord heeft eene stem des vloeks, waarvan hy getuige is, het dat hy het gezien of geweten heeft, Indien hy het niet te kennen geeft, zoo zal hy zyne ongerechtigheid dragen. Lev.5,1.
3. Die met eenen dief deelt haat zyne ziel, hy hoort eenen vloek, en hy geeft het niet te kennen. Spreuk 29,24.
4. Zegent hen die u vervolgen, zegent en vervloekt niet. Rom.12,14.

4de G e b o d

Gedenkt den Sabbatdag, dat gy dien heiligt.

1. Zes dagen zult gy uwe werken doen, maar op den zevenden dag zult gy rusten, opdat uw os en uw ezel ruste, en dat de zoon uwer dienstmaagd en de vreemdeling adem sceppe. Exod. 23,12.
2. Gy zult myne Sabbaten houden, en myn Heiligdom zult gy vreezen: ik ben de Heer! Lev.19,30.
3. De Sabbat is gemaakt om den mensch, niet de mensch om den Sabbat. Marc. 2,27.
4. Gy zult uwen naasten lief hebben als u zelve. Luk. 10,27.

5te G e b o d:

Eert uwen vader en uwe moeder, opdat het u wel ga.

1. Een ieder zal zyne moeder en zynen vader vreezen. Lev. 19,3. Wie zynen vader of zyne moeder vloekt zal zekertyk gedood worden, en wie zyne ouders slaat zal ook gedood worden. Exod. 21,15.-17.
2. Het oog, dat den vader bespot, of de gehoorzaamheid der moeder veracht, dat zullen de raven der beek uitpikken, en des arends jongen zullen het opeten. Spreuk. 30,17.
3. Wanneer iemand eenen moedwilligen zoon heeft, die de stem zynes vaders en zynere moeder niet gehoorzaam is, en zy hem bestraft zullen hebben, en hy naar hen niet horen zal; dan zullen de ouders hem voor de oudsten brengen en zullen zeggen: Deeze onze zoon is afwykende en wederspannig, hy is onze stem niet gehoorzaam, hy is een brasser en zuiper. Dan zullen alle lieden zynere stad hem met steenen overwerpen, dat hy sterve; en gy zult het booze uil het midden van u wegdoen, dat het gansch Israel hore, en vreeze. Deut.21,18-21.

4. Voor het graauwe haar zult gy opstaan, en zult het aangezigt des ouden vereeren, en gy zult vreezen voor uwen God: ik ben de Heer. Lev.19,32.

6de G e b o d:

Gy zult niet doodslaan.

1. Wie des menschen bloed vergiet, zyn bloed zal door den mensch vergoten worden. Gen.9,6. Als iemand eenigen mensch zal gedood hebben, hy zal zekerlyk gedood worden; maar wie eenig vee zal gedood hebben, hy zal het wedergeven. Als ook iemand aan zynen naasten een gebrek zal aangebragt hebben: gelyk als hy gedaan heeft, zoo zal ook aan hem gedaan worden: breuk voor breuk, oog voor oog, land voor land; gelyk als hy een gebrek eenen mensch zal aangebragt hebben, zoo zal ook hem aangebragt worden (van de Rigters, indien niet de onschuldige voor hem om genade bidt). Lev. 24,17-20.

Indien iemand tegen zynen naasten moedwillig gehandelt heeft, om hem met list te doden, zoo zult gy denzelfen van voor myn altaar nemen, dat hy sterve. Exod.21,14.

Indien iemand eenen anderen met een yzeren instrument, of met een handsteen, of met een houten instrument, waarvan men zoude kunnen sterven, geslagen heeft, of door haat gestoten, of met opzet geworpen, of door vyandschap met zyne hand geslagen heeft, dat hy gestorven zy; de slager zal zekerlyk gedood worden, een doodslager is hy: de bloedwreker zal deezen doodslager doden, als hy hem ontmoet; maar is het onvoorziens, zonder vyandschap gekomen: zoo zal de vergadering rigten tusschen den slager, en tusschen den bloedwreker, naar deeze zelve regten. Num.35,16-24.

2. Wanneer mannen twisten, en de een slaat den anderen met eenen steen of met eene vuist, en hy sterft niet, maar vall te bedde, indien hy weder opstaat en op straat gaat by zynen slok, zoo zal hy die hem sloeg onschuldig zyn: alleen zal hy geven hetgeen hy verzuimd heeft, en hy zal hem volkomelyk heelen. Exod. 21,18.19.

3. Wanneer ook iemand zynen diensiknecht of zyne dienstmaagd met eenen stok slaat, dat hy onder zyne hand sterft, die zal zekerlyk gewroken worden. Wanneer nu mannen kyven, en slaan eene zwangere vrouw, dat haar de vrucht afgaal, doch geen dodelyk verderf zy, zoo zal hy zekerlyk gestraff worden, gelyk als hem de man der vrouw oplegt, en hy zal het geven door de Rigteren; maar Indien er een doodlyk verderf zal zyn, zoo zult gy geven ziel voor ziel, oog voor oog, land voor land, hand voor hand, voet voor voet, brand voor brand, wonde voor wonde, buil voor buil. Exod.21,20 - 25.

Indien iemands byl by het houwen van den steel of uit de hand schiet, en treft zynen naasten, dat hy sterve, en het geschied door onwetenheid, zoo zult gy het bloed des onschuldigen niet vergieten, opdat niet bloedschuld op u zy, want hy haalte hem niet van gisteren en eergisteren. Deut.19,4-10.

4. Wie eenig vee verslaat, die zal het wedergeven, maar wie een mensch verslaat, die zal gedood worden. Eenertel regt zult gy hebben; zoo zal de vreemdeling zyn, als de Inboorling, want ik ben de Heer uw God. Lev. 24,21.22.

Wanneer een os eenen man of eene vrouw stoot, dat hy sterft, zal de os zekerlyk gedood worden, en zyn vleesch zal niet gegeten worden, maar de Heer van den os zal onschuldig zyn. Maar indien de os te voren stotig geweest is, en zyn Heer is daarvan overtuigd geweest, en hy hem niet bewaard heeft, en hy dood eenen man of eene vrouw, zoo zal die os gestenigt worden en zyn Heer zal ook gedood worden. Indien hem losgeld opgelegd wordt, zoo zal hem tot lossing zyner ziele geven maar alles, wat hem zal opgelegd worden. Het zy dat hy eenen zoon of eene dochter, eenen knecht of eene dienstmaagd gestolen heeft, naar dat regt zal hem gedaan worden. Exod.21,28-32.

En wanneer iemand eenen kuil graaft, en hy dekt hem niet toe, en een os of vee, valt daarin. De Heer des kuils zal het vergelden, hy zal aan des-

zelfs heer het geld wederkeren; doch dat doode zal zyns wezen. Exod. 21,33.34.

Wanneer nu iemands os, den os van zynen naasten kwetst, dat hy sterft, zoo zal men den levenden os verkopen, en het geld daarvan half en half delen, en den doode zal men ook half en half delen. Of is het kennelyk geweest, dat die os van te voren stolig was, en zyn Heer heeft hem niet bewaard, zoo zal hy in alle manier os voor os vergelden; doch de doode zal zyns wezen. Ex.21,35-36.

Gy zult geene verzoening nemen voor de ziel des doodslagers, **die schuldig is** te sterven, want hy zal zekerlyk gedood worden. Numeri 35,31.

Gy zult uwen broeder in het hart niet haalen; gy zult uwen naasten naarstiglyk berispen, en zult de zonde in hem niet verdragen. Gy zult niet wreken noch toorn behouden tegen de kinderen uws volks; maar gy zult uwen naasten lief hebben als uzelf: Ik ben de Heer! Lev.19,17.18.

Wreekt u zelve niet, beminden, maar geeft den toorn plaats, want er is geschreven: My komt de wraak toe, ik zal het vergelden, zegt de Heer. Indien dan uwen vyand hongert, zoo spyzig hem; indien hem dorst, zoo geef hem te drinken: want dat doende, zult gy kolen vuurs op zyn hoofd hoopen. Word van het kwade niet overwonnen, maar overwin het kwade door het goede. Rom.12,19-21.

7de G e b o d:

Gy zult niet echtbreken.

1. Een man, die met iemands huisvrouw overspel zal gedaan hebben, dewyl hy met zynes naasten vrouw overspel gedaan heeft, zal zekerlyk gedood worden, de overspeler en de overspeelster.
- Een man, die by zyns vaders huisvrouw zal gelegen hebben, heeft zyns vaders schaamte ontdekt; zy beiden zullen zekerlyk gedood worden; hun

bloed is op hen! Insgelyk, als een man by de vrouw zyns zoons zal gelegen hebben, zy zullen beiden zekerlyk gedood worden; zy hebben eene gruwelyke vermenging gedaan: hun bloed is op hen!

Wanneer ook een man by een manspersoon zal gelegen hebben met vrouwelyke byligging, zy beiden hebben eenen gruwel gedaan; zy zullen zekerlyk gedood worden: hun bloed is op hen!

En wanneer een man eene vrouw en hare moeder zal genomen hebben, het is eene schandelyke daad; men zal hem en diezelven met vuur verbranden, opdat geene schandelyke daad in het midden van u zy.

Daartoe, als een man by eenig vee zal gelegen hebben, hy zal zekerlyk gedood worden; ook zull gylieden het beest dooden.

Alzoo wanneer eene vrouw tot eenig beest genaderd zal zyn, om daarmede te doen te hebben, zoo zult gy die vrouw en dat beest dooden; zy zullen zekerlyk gedood worden: hun bloed is op hen!

En als een man zyne suster, de dochter zyns vaders, of de dochter zynner moeder, zal genomen hebben, en hy hare schaamte gezien, en zy zyne schaamte zal gezien hebben, het is eene schandvlek; daarom zullen zy voor de oogen van de kinderen huns volks uitgeroeid worden.

En als een man by eene vrouw, die hare krankheid heeft, zal gelegen en hare schaamte ontdekt, hare fontein ontbloot, en zy zelve de fontein haars bloeds ontdekt zal hebben, zoo zullen zy beiden uit het midden huns volks uitgeroeid worden. Lev. 20,10-19.

2. Als ook een man by zyne moet zal gelegen hebben, hy heeft de schaamte zyns ooms ontdekt; zy zullen hunne zonde dragen; zonder kinderen zullen zy sterven.

En wanneer een man zyns broeders huisvrouw zal genomen hebben, het is onreinigheid; hy heeft de schaamte zyns broeders ontdekt: zy zullen zonder kinderen zyn. Lev. 20,20.21.

Gy zult uwe dochter niet ontheiligen, haar ter hoerery houdende; opdat het land niet hoerere, en het land met schandelyke daden vervuld worde. Lev.19,29.

Wanneer een man eene jonge dochter zal gevonden hebben, die eene maagd is, die niet ondertrouwd is, en haar zal gegrepen en by haar gelegen hebben, zoo zal de man, die by haar gelegen heeft de jonge dochter ter vrouw zyn, omdat hy haar vernederd heeft. Hy zal ze niet mogen laten gaan al zyne dagen. Deut. 22,28-29.

Wanneer er eene jonge dochter zal zyn, die eene maagd is, ondertrouwd aan eenen man, en een man haar in de stad zal gevonden, en by haar gelegen hebben, zoo zult gy ze beiden doden; de jonge dochter omdat zy niet geroepen heeft in de stad, ...(onleesbaar)

En indien een man eene ondertrouwde jonge dochter in het veld gevonden en de man haar verkragt, zoo zal hy alleen gedood worden. Maar de jonge dochter zult gy niets doen: want gelyk of een man tegen zynen naasten opstond, en sloeg hem dood,alzo is deeze zaak. Want hy heeft haar in het veld gevonden: de ondertrouwde jonge dochter riep, en er was niemand, die haar verlosde. Deut. 22,25-27.

Er zal geen hoer zyn onder de dochteren van Israel; en er zal geen schandjongen zyn onder de zonen van Israel. Deut. 23,17.

Wanneer mannen, de een mel den anderen twisten, en de vrouw des eenen toetreedt, om haren man uit de hand desgeenen, die hem slaat, te redden, en hare hand uitsrekt, en zyne schamelheid aangrypt; zoo zult gy hare hand afhouden, uw oog zal niet verschonen. Deut. 25,11.12.

3. Gy hebt gehoord, dat gezegd is: Gy zult geen overspel doen. Maar ik (Jezus) zeg u, dat zoo wie eene vrouw aanziet, om dezelve te begeeren, die heeft alrede overspel in zyn hart met haar gedaan. Indien dan uw regteroog u ergert, trek het uit en werp het van u: want het is u nut, dat een uwer leden verga, en niet uw gehele ligchaam in de hel geworpen worde. En indien uwe regterhand u ergert, houw ze af, en werp ze van u:

want het is u nut, dat een uwer leden verga, en niet uw gehele ligchaam in de hel geworpen worde.

Er is ook gezegt: zoo wie zyne vrouw verlaten zal, die geve haar eenen scheldbrief. Maar ik zeg u, dat zoo wie zyne vrouw verlaten zal, anders dan uit oorzake van hoerery, die maakt, dat zy overspel doet; en zoo wie de verlatene zal trouwen, die doet overspel. Matth.5,27-32.

4. Ieder moet zich dan zelve in acht nemen: Eene afgescheldene man of vrouw kan niet weder met anderen getrouwd worden en word als hoereerder bestraft. Ook zal een man zyns Broeders vrouw niet tot vrouw nemen en ook niet zyne moel. (Verwysing onleesbaar.)

Houdt dan de Inzettingen des Heeren, want ook onze God is een ver-teerend vuur. Hebr. 12,29.

Het huwelyk is eerlyk onder allen, en het bed onbevlekt; maar hoereerders en overspelers zal God oordeelen. Hebr.13,4.

8ste G e b o d:

Gy zult niet stelen.

1. Wanneer iemand een os of klein vee steelt, en slagt het, of verkoopt het, die zal vyf runderen voor eenen os wedergeven, en vier schapen voor een stuk kleinvee. Exod. 22,1.

Indien een dief gevonden wordt in het doorgraven, en hy wordt geslagen, dat hy sterft, het zal hem geene bloedschuld zyn. Indien de zon over hem opgegaan is, zoo zal het hem eene bloedschuld zyn; hy zal het volkomen wedergeven; heeft hy niet, zoo zal hy dienen voor zyne dievery. Indien de diefstal levend in zyne hand voorzeker gevonden wordt, het zy os of ezel of kleinvee, hy zal het dubbel wedergeven. Exod.22,2-4.

Wanneer iemand een veld of eenen wyngaard laat afweiden, en hy zyn beest daarin dryft, dat het in eens anders veld weide, die zal het van het beste zyns velds en zyns wyngaard wedergeven. Exod.22,5.

Wanneer een vuur uitgaat en vat de doornen, zoodat de koorndooft verteerd wordt, of het slaande koorndooft, of het veld; hy die den brand heeft aangestoken, zal het volkomen wedergeven. Exod.22,6.

2. Wanneer iemand zyns naasten geld of vaten te bewaren geeft, en het wordt uit diens mans huis gestolen; indien de dief gevonden wordt, hy zal het dubbel wedergeven. Indien de dief niet gevonden wordt, zoo zal de heer des huizes tot de rigters gebragt worden, of hy niet zyne hand aan zyns naasten have gelegd heeft. Over alle zaak van onregt, over eenen os, over eenen ezel, over kleinvee, over kleeding, over al het verlorene, hetwelk iemand zegt, dat het zyne is, beider zaak zal voor de Goden (dat zyn: de Rigters) komen: wien de rigters verwyzen, die zal het aan zynen naasten dubbel wedergeven. Exod. 22,7-9.

Wanneer iemand aan zynen naasten een ezel of os of kleinvee of eenig beest te bewaren geeft, en het sterft, of het wordt verzeerd, of weggedreven, dat het niemand ziet, zoo zal des Heeren Eed tusschen hen belden zyn, of hy niet zyne Hand aan zyns naasten have geslagen heeft, en derzelve heer zal dien aannemen, en hy zal het niet wedergeven. Maar indien het van hem zekerlyk gestolen is, hy zal het zynen heer wedergeven. Is het gewisselyk verscheurd, dat hy het brenge tot getuige, zoo zal hy het verscheurde niet wedergeven. Exod. 22,10-13.

Als een mensch gezondigd, en tegen den Heer door overtreding overtreden zal hebben, dat hy aan zynen naasten gelogen zal hebben van hetgeen hem in bewaring gegeven, of ter hand gesteld was, of van roof, of dat hy met geweld gelogen, en met valsheid gezworen zal hebben; over iets van alles, dat de mensch doet, daarin zondigende: het zal dan geschieden, dewyl hy gezondigd heeft, en schuldig geworden is, dat hy wederuit-keren zal den roof, dien hy geroofd, of het onthoudene, dat hy met geweld onthoudt, of het bewaarde, dat by hem te bewaren gegeven

was, of het verlorene, dat hy gevonden heeft. Of over al, waarover hy valschelyk gezworen heeft, dat hy hetzelfde in zyne hoofdzom wedergeve, en nog het vyfde deel daarenboven toedoen zal: wiens dat is, dien zal hy dat geven op den dag zynער schuld. En hy zal den Heer zyn schuldoffer brengen tot den priester. Lev. 6,2-6.

En wanneer iemand van zynen naasten iets begeerd, en het wordt beschadigd, of het sterft; zyn heer daar niel by zynde, zal hy het volkomen wedergeven. Indien zyn Heer daarby geweest is, hy zal het niel wedergeven; indien het gehuurd is, zoo is het voor zyne huur gekomen. Exod.22,14,15.

Gy zult uws naasten landpale, die de voorvaderen gepaald hebben, niel verrukken. Deut. 19,14.

3. Zoo wie eenen mensch steelt, het zy, dat hy dien verkocht heeft, of dat hy in zyne hand gevonden wordt, die zal zekerlyk gedood worden. Exod. 21, 16. Deut. 24,7.
4. Die gestolen heeft, stele niel meer, maar arbeide lever, werkende wat goed is met de handen, opdat hy hebbe mede te delen dengenen, die nood heeft. Efese 4,28.

9de G e b o d:

Gy zult geen valsch getuigenis spreken tegen uwen naasten.

1. Een eenig getuige zal niel getuigen tegen eene ziel, dat zy sterve. Numeri 35,30.

Een eenig getuige zal tegen niemand opstaan over eenige ongeregtigheid, enz.; 2 of 3 getuigen moeten er zyn. Deut.19,15.

Een valsch getuige zal men nouwkeuriglyk onderzoeken, en hem daarna doen, gelyk hy dacht zynen naasten te doen. Deut. 19,16-19.

2. Gy zult geen valsch gerucht opnemen; en stelt uwe hand niet by den Goddelozen, om een getuige tot geweld te zyn. Gy zult de menigte tot boze zaken niet volgen; en gy zult niet spreken in eene twistige zaak, dat gy u neigt naar de menigte, om het regt te buigen. Ook zult gy den geringen niet voortrekken in zyne twistige zaak. Gy zult het regt uws armen niet buigen in zyne twistige zaak. Zyl verre van valsche zaken; en den onschuldigen en geregligen zult gy niet doden; want ik zal den goddelozen niet regtvaardigen.

Ook zult gy geen geschenk nemen; want het geschenk verblindt de ziende, en het verkeerd de zaak der regtvaardigen. Exod. 23,1-8.

3. Gy zult niet liegen noch valschelyk handelen een iegelyk tegen zynen naasten, En gy zult niet valschelyk by mynen naam zweren: want gy zoudt den naam uws Gods ontheiligen. Ik ben de Heer! Gy zult niet wandelen als een achterklapper onder uwe volkeren. Gy zult niet staan tegen het bloed van uwen naasten. Ik ben de Heer! Lev.19,11.12.16.

4. Laat uw woord ja, ja; neen, neen zyn: wat boven dezen is, dat is uit den bozen. Matth.5,37.

De menschen zweren by den meerderen, dan zy zyn, en de eed tot bevestiging is denzelven een einde van alle tegenspreking. Hebr.6,16. (NB. Alleen voor het gerigt veroorlooft.)

10de G e b o d:

Gy zult niet begeeren uws naasten huis; gy zult niet begeeren uws naasten vrouw, noch zyne dienstknecht, nog zyne dienstmaagd, noch zynen os, noch zynen ezel, noch iets dat uws naasten is. Exod. 20,1-17.

Heer, Heer, God, barmhartig en genadig, langmoedig en groot van weldadigheid en waarheid! Die de weldadigheid bewaart aan vele duizenden, die de ongerechtigheid, en overtreding, en zonde vergeeft; die den schuldigen geenzins onschuldig houdt, bezoekende de ongerechtigheid der vaderen aan

de kinderen, en aan de kinds-kinderen, in het derde en in het vierde lid.
Exod.34,6.7.

1. Wetten der barmhartigheid:

Weest dan barmhartig, gelyk ook uw Vader barmhartig is, en gelyk gy wilt, dat u de menschen doen zullen, doet gy hun ook desgelyks. Luc. 6,31.36. De Barmhartigheid roemt tegen het oordeel. Jak. 2,13.

Wanneer een Vreemdeling by u in uw land als vreemdeling verkeren zal, gy zult hem niet verdrukken. De vreemdeling, die als vreemdeling by u verkeert, zal onder u zyn als een Inboorling van ulieden; gy zult hem lief hebben als uzelfen. Ik ben de Heer uw God. Lev. 19,33.34. Gy zult den vreemdeling geenen overlast doen, noch hem onderdrukken: want gy zyt vreemdeling geweest. Exod.22,21. Gy zult ook den vreemdeling geenen overlast doen, want gy kent het gemoed des vreemdelings. Exod. 23,9.

Gy zult het regt van den vreemdeling en van den wees niet buigen, en gy zult het kleed der weduwe niet te pand nemen. Deut.24,17.

Men zal beide maalestenen niet te pand nemen. Deut. 24,6.

Wanneer gy aan uwen naasten iets zult geleend hebben, zoo zult gy tot zyn huis niet ingaan om zyn pand te pand te nemen; buiten zult gy staan, en de man dien gy geleend hebt, zal het pand naar buiten tot u uitbrengen; doch indien hy een arm man is, zoo zult gy met zyn pand niet nederliggen. Gy zult hem zekerlyk dat pand wedergeven, als de zon ondergaat, dat hy in zyn kleed nederligge, en u zegene; en het zal u geregligheid zyn voor het aangezigt des Heeren, uws Gods: Deut. 24,10-13.

Gy zult geene weduwe noch wees beledigen, indien gy hen eenigzins beledigt, en indien zy eenigzins tot my roepen, ik zal hun geroep zekerlyk verhoren; en myn toorn zal ontsteken, en ik zal ulieden met het zwaard doden; en uwe vrouwen zullen weduwen, en uwe kinderen weezen worden. Exod. 22,22-24.

Indien een man twee vrouwen zal gehad hebben, eene beminde en eene gehaatte, en de beminde en de gehaatte hem zoonen zullen gebaard hebben, en de eerstgeborene zoon van de gehaatte zal zyn: zoo zal het geschieden, ten dage als hy zyne zoonen zal doen erven wat hy heeft, dat hy niet zal vermo-

gen de eerstgeboorte te geven aan den zoon der beminde, maar aan den zoon der gehaatte, het regt der eerstgeboorte Deut. 21,15-17.

Indien gy myn volk, dat by u arm is, geld leent, zoo zult gy tegen hetzelfde niet zyn als een woekeraar: gy zult op hetzelfde geenen woeker leggen. Indien gy eenigzins uws naasten kleed te pand neemt, zoo zult gy het hem wedergeven, eer de zon ondergaat: want dat alleen is zyn deksel, het is zyn kleed over zyne huid; waarin zou hy liggen? Het zal dan geschieden, wanneer hy tot my roept, dat ik het zal horen: want ik ben genadig. Exod. 22,25-27.

Gy zult den armen en nooddruffigen daglooner niet verdrukken, die uit uwe broeders is, of uit uwe vreemdelingen, die in uw land en in uwe poorten zyn; op zynen dag zult gy zyn loon geven, en de zon zal daarover niet ondergaan: want hy is arm, en zyne ziel verlangt daarnaar; dat hy tegen u niet roepe tot den Heere, en zonde in u zy. Deut. 24,14.15. Des daglooners arbeidsloon zal by u niet vernachten tot aan den morgen. Lev. 19,13.

Gy zult uws broeders os of kleinvee niet zien afgedreven, en u van die verbergen; gy zult ze uwen broeder ganschelyk weder toesturen. En indien uw broeder niet naby u is, of gy hem niet kent, zoo zult gy ze by u bewaren, totdat uw broeder die zoekt, en gy ze hem wedergeeft. Alzoo zult gy doen aan zyn ezel, kleding en al het verloren uws broeders; gy zult u niet mogen verbergen. Gy zult uws broeders ezel of os niet zien vallende op het pad, en u van die verbergen; gy zult ze met hem ganschelyk oprigten. Deut. 22,1-4.

Wanneer gy uws haters os onder zyne last ziet liggen, zult gy dan nalatig zyn, om het uwe te verlaten voor hem? Gy zult het in alle manier met hem verlaten. Wanneer gy uws vyands os, of zynen dwalenden ezel ontmoet, gy zult hem denzelfen ganschelyk wederbrengen. Exod. 23,4.5.

De regtvaardige kent het leven zyner beesten; maar de barmhartigheden des goddelozen zyn wreed. Spreuk. 12,10.

Wanneer voor uw aangezicht een vogelnest op den weg voorkomt, in eenigen boom, of op de aarde, met jongen of eijeren, en de moeder zittende op de eijeren, zoo zult gy de moeder met de jongen niet nemen. Gy zult de moeder

ganschelyk vrylaten, maar de jongen zult gy voor u nemen, opdat het u welga.
Deut.22,6.7.

Gy zult niet ploegen met eenen os en met eenen ezel te gelyk. Deut.22,10.

Eenen os zult gy niet muilbanden, als hy dorscht. Deut. 25,4.

Het kleed eens mans zal niet zyn aan eene vrouw, en een man zal geen vrouwenkleed aantrekken: want al wie zulks doet is den Heere uwen God een gruwel. Deut.22,5

Wanneer gy zult gaan in uws nasten Wyngaard, zoo zult gy druiven eten, naar uwen lust, tot uwe verzadiging, maar in uw val zult gy niets doen. Wanneer gy zult gaan in uws naasten staande koren, zoo zult gy de aren met uwe hand afplukken, maar de sikkel zult gy aan uws nasten staande koren niet bewegen. Deut.23,24.25.

Als gy ook den oogst uws landes inoogsten zult, gy zult den hoek uws velds niet ganschelyk afoogsten, en dat van uwen oogst optezamelen is, niet opzamelen. Insgelyk zult gy uwen wyngaard niet nalezen, en de afgevallene bezien van uwen wyngaard niet opzamelen, den armen en den vreemdeling zult gy die overlaten: Ik ben de Heer, uw God. Lev.19,9.10.

Wanneer gy uwen oogst op uwen akker afgeoogst, en eene garf op den akker vergeten zult hebben, zoo zult gy niet wederkeren, om die op te nemen: voor den vreemdeling, voor den wees, en voor de weduwe zal zy zyn; opdat u de Heer, uw God, zegene in al het werk uwer handen. Deut.24,19.

Gy zult den doven niet vloeken, en voor het aangezicht des blinden geenen aanstoot zellen; maar gy zult voor uwen God vrezen: Ik ben de Heer!

Wanneer een man eene nieuwe vrouw zal genomen hebben, die zal in het heir niet uittrekken, en men zal hem geenen last opleggen, een jaar lang zal hy vry wezen in zyn huis, en zyne vrouw, die hy genomen heeft, verheugen. Deut. 24,5.

Wanneer gy een nieuw huis zult bouwen, zoo zult gy op het dak eene lening maken, dat niemand alvalt, en geene bloeschuld op uw huis gelegd wordt. Deut.22,8.

Gy zult eenen knecht aan zynen heer niet overleveren, die van zynen heer tot u ontkomen zal zyn. Hy zal by u blyven in het midden van u, in de plaats die hy zal verkiezen, in eene van uwe poorten waar het goed voor hem is: Gy zult hem niet verdrukken. Deut.23,15.16.

2. Byvoegsel

Wanneer er tusschen lieden twist zal zyn, en zy tot het gerigt zullen toetreden, dat zy hen rigten, zoo zullen zy den regtvaardigen regtvaardig spreken, en den onregtvaardigen verdoemen. En het zal geschieden, indien de onregtvaardige slagen verdient heeft, dat de Rigter hem zal doen nedervallen, en hem doen slaan in zyne tegenwoordigheid, naar dat het voor zyne onregtvaardigheid zal genoeg zyn in getal. Met 40 slagen zal hy hem doen slaan, hy zal er niet toedoen, opdat niet misschien, zoo hy voortvoere hem daarboven met meer slagen te doen slaan, uw broeder dan voor uwe oogen verachtelyk gehouden worde. Deut. 25,1-3.

De gedachtenis des regtvaardigen zal tot zegening zyn, maar de naam der goddelozen zal verrotten. Het werk des regtvaardigen is ten leven; de inkomst des goddelozen is ter zonde. Spreuk.10,7.16.

De vloek des Heeren is in het huis des goddelozen; maar de woning des regtvaardigen zal hy zegenen. Spr.3,33.

Uit de werken der wet zal geen vleesch geregtvaardigt worden voor God. Rom.3,20.

Doch wy weten, dat de wet goed is, zoo iemand die wettelyk gebruikt, en hy dat weet, dat den regtvaardigen de wet niet is gezet, maar den onregtvaardigen en den halsstarrigen, den goddelozen en den zondaren, den onheiligen en den ongoddelyken, den vadermoorders en den moedermoorders, den doodslagers, den hoereerders, dien die by mannen

liggen, den menschendieners, den leugenaars, den myneedigen, en zoo er iets anders legen de gezonde leer is. 1 Tim. 1,8-10.

Voor degenen, die de vuilziekte hebben geld de zelvde wet als voor de melaatschen, Lev. 23. Zy moeten afgezonderd buiten het werf wonen, zy durven niemand kussen, of handgeven, en alleen hunne eigene pyp roken, en niemand die te roken geven, ook niet met andere eten enz.

Gy zult ook eene plaats hebben buiten het leger, en daarheen zult gy uitgaan na buiten. En het zal geschieden, als gy buiten gezeten hebt, dan zult gy u omkeren en bedekken, wat van u uitgegaan is. Want de Heer uw God wandelt in het midden van u, daarom zal uw werf heilig zyn, dat Hy niets schandelyks onder u zie, en agterwaarts van u afkeere. Deut.23,12-14.

Gy zult geen valsch maat of gewigt hebben, want al wie zulks doet is den Heere, uwen God, een gruwel; ja al wie onregt doet. Deut. 25,13-16.

Zoo legt dan af alle kwaadheid, en alle bedrog, en geveinsdheid, en nydigheid, en alle achterklappingen, en, als nieuwgeborene kinders, zyl zeer begerig naar de redelyke, onvervalschte melk, opdat gy door dezelve moogt opwassen; indien gy anders gesmaakt hebt, dat de Heer goedertieren is. 1. Petr. 2,1-3.

Zyl herbergzaam jegens elkander, zonder murmureren. Een iegelyk gelyk hy gave ontvangen heeft, alzoo bediene hy dezelve aan de anderen, als goede uitdelers der menigerlei genade Gods. 1 Petr. 4,9.10.

Het woord van Christus wone rykelyk in u, in alle wysheid; leert en vermaant elkander, met psalmen en lofzangen, en geestelyke liederen, zingende den Heere met aangenaamheid in uw hart. En al wat gy doet met woorden of met werken, doet het alles in den naam van den Heer Jezus, dankende God en den Vader door hem. Gy vrouwen zyl uwe eigene mannen onderdanig, gelyk het betaamt in den Heer. Gy mannen! hebt uwe vrouwen lief en word niet verbittert tegen haar. Gy kinderen! zyl uwen ouderen gehoorzaam in alles, want dat is den Heere welbehagelyk.

Gy vaders! Ierit uwe kinderen niet, opdat zy niet moedeloos worden. Gy diensknachten! zyt in alles gehoorzaam, uwen heeren naar het vleesch. Dient den Heer! Col. 3,16-25.

Desgelyk gy jongen! zyt den ouden onderdanig; en zyt allen elkander onderdanig; zyt met de ootmoedigheid bekleed: want God wedertsaal de hoovaardigen, maar den nedrigen geeff Hy genade. 1 Petr. 5,5.

De God nu aller genade, die ons geroepen heeft tot zyne eeuwige heerlykheid in Christus Jesus, nadat wy een weinigt tyd zullen geleden hebben, dezelve volmake, bevestigte, versterke en fondere uflenden. Hem zy de heerlykheid en de kracht in alle eeuwigheid. Amen. 1 Petr. 5,10.11.

3. Krygswelten

Wanneer het leger uittrekt tegen uwe vyanden. zoo zult gy u wachten voor alle kwade zaak. Deut. 23,9.

Wanneer gy zult uittrekken tot den stryd tegen uwe vyanden, en zult zien paarden en wagenen, een volk, meerder dan gy, zoo zult gy voor hen niet vrezen: want de Heer, uw God, is met u. En het zal geschieden, als gylieden tot den stryd nadert, zoo zal de priester toetreden, en tot het volk spreken, en tot hen zeggen: hoor, Israel! gylieden zyt heden na aan den stryd tegen uwe vyanden; uw hart worde niet week, vreest niet en beeft niet, en verschrinkt niet voor hun aangezigt. Want het is de Heer, uw God, die met u gaat, om voor u te stryden tegen uwe vyanden, om u te verlossen.

Dan zullen de Amblieden tot het volk spreken, zeggende: Wie is de man, die een nieuw huis heeft gebouwd, en het niet heeft ingewijd; of eenen wyngaard geplant heeft, en deszelfs vrucht niet heeft genoten; of die eene vrouw ondertrouwd heeft, en haar niet tot zich heeft genomen? Die ga henen, en kere weder naar zyn huis; opdat hy niet misschien in den stryd sterve, en een ander man het zyne neme.

Daarna zullen de Amblieden voortvaren te spreken tot het volk en zeggen: Wie is de man, die vreesaglig en week van hart is? Die ga henen en kere weder naar zyn huis: opdat het hart zyner broederen niet smelte, gelyk zyn hart.

En het zal geschieden, als die Amblieden geeindigt zullen hebben te spreken tot het volk, zoo zullen zy Oversten der heiren aan de spits des volks bestellen.

Als gy naby komt zult gy hen vrede loeroepen, en indien zy uw vrede aanmemen, zoo zullen zy u onderdanig wezen (naar uw verband met hen) maar willen zy geen vrede met u maken, zoo zult gy ze kloppen. Deut. 20, 1-12.

Wanneer gy eene stad veele dagen zult belegeren, strydenste legende haar, om die intenen, zoo zult gy haar geboomte niet verderven, de byl daaraan dryvende: want gy zult daarvan eten, daarom zult gy dat niet afhouden, maar het geboomte, hetwelk gy kennen zult, dat het geen geboomte ter spyze is, dat zult gy verderven en afhouden; en gy zult een bolwerk bouwen tegen deze stad, die tegen u kryg voert, totdat zy te onderga. En gy zult eten den buit uwer vyanden, dien u de Heer, uw God, gegeven heeft. Deut. 20,14.19.20.

Gelyk het deel dergenen is, die in den stryd mede afgetogen zyn, alzoo zal ook het deel dergenen zyn, die by het gereedschap gebleven zyn, zy zullen gelykelyk deelen. 1. Sam.30,24.

De doden zult gy begraven, de vervonden zult gy verbinden en heelen, en tegen niemand onbarmhartig zyn, die in uwe hand gekomen is.

Wat Koning, gaande naar den kryg, om tegen eenen anderen Koning te slaan, zit niet eerst neder en beraadslaagt, of hy magtig is met tien duizend te ontmoeten dengen, die met twintig duizend tegen hem komt? Anderzins zendt hy gezanten uit, terwyl diegene nog verre is, en begeert hetgeen tot vrede dient. Luk. 14,31.32.

4. Aan den Kapitein:

Hier zyn dan de gewichtigste wetten byeen vergadert, om daarna in alle zaken verstandiglyk oordelen te kunnen.

Wat de **doodwetten** in de 10 Geboden aangaat, zoo staat het u vry te **doden** en in **leven** te behouden, alleen dal Gy u wacht voor geschenk te nemen en ongeregt te zyn, hetwelk den Heere eene gruwel is. De doodwetten kunnen U dan aanwyzen hoe zwaar deze zonden in de oogen des Heeren zyn, en u leeren, hoe zwaar Gy sulke zonden straffen moet. Men moet God meer gehoorzamen dan den mensch.

Vele wetten staan hier zonder straf. Deezen zult gy zelven straffen opzetten, en gewigtige dingen, die besloten worden, in dit boek laten inschryven.

Besluit:

Dat het boek dezer wet niet wyke van uwen mond, maar overleg het dag en nacht, opdat gy waarneemt te doen naar alles, wat daarin geschreven is; want alsdan zult gy uwe wegen voorspoedig maken, en alsdan zult gy verstandelyk handelen.

Heb ik het u niet bevolen? Wees sterk en heb goeden moed, en verschrik niet, en ontzel u niet: want de Heer, uw God, is met u alom, waar gy heengaat. Josua 1,8.9.

Bethanië, d.1.Januar, 1847.

H.C. Knudsen,
Leeraar

Kerkelyke Wetten en vermaningen enz.,

die herhaalde keeren des jaars in de Kerk zullen voorgeleest worden.

Iste Deel

Wetten voor de Onderdanen:

1. Alle ziele zy de magten, over haar gesteld, onderworpen: want er is geene magt dan van God, en de magten, die er zyn, die zyn van God verordend. Daarom is het nodig onderworpen te zyn, niet alleen om der straffen, maar ook om des gewetens wil. Zoo geeft dan een iegelyk wat gy hem schuldig zyt, schatting dien gy schatting schuldig zyt, vreest degenen, die gy vreze schuldig zyt, eert degenen, die gy eer schuldig zyt. Zyt niemand iets schuldig, dan elkander lief te hebben: want die den anderen lief heeft, heeft de wet vervuld. Rom. 13,1.5.7.8.

De Oversten zyn niet tot eene vreze den goeden werken, maar den kwaden. Willt gy nu de magt niet vrezen, doe het goede, en gy zult lof van haar hebben. Want zy is Gods dienaress, u ten goede; maar indien gy kwaad doet, zoo vrees: want zy draagt het zwaard niet te vergeefs: want zy is Gods dienaress, eene wreekster tot straf dengenem, die kwaad doet. Rom. 13,3.4.

Zyt dan alle menschelyke Ordening onderdanig, om des Heeren wil, het zy de Koning of die van hem gezonden worden, tot straf wel der Kwaaddoenders, maar tot prys dengenem die goeds doen. Eert een iegelyk; hebt de broeders lief; vreest God; eert den Koning.

2. Gy dienstknechten! zyt met alle vreeze onderdanig den heeren, niet alleen den goeden, maar ook den harden. Want dat is genade, indien iemand, om Gods wil, zwaarigheid verdraagt, en onregt lydt. Want wat lof is het, indien gy verdraagt, als gy gezondigt hebt, en daarover geslagen wordt? Maar indien gy verdraagt als gy weldoet, en daarover lydt, dat is

genade by God. Want hiertoe zyl gy geroepen, dewyl ook Christus voor ons geleden heeft, en niet wederschold, toen hy gescholden werdt, niet dreigde als hy leed, maar gaf het over aan dien, die regtvaardiglyk oordeelt. 1.Petr.2,13.14.17-21.23.

3. Desgelyks gy vrouwen! zyl uwen eigenen mannen onderdanig; opdat ook, zoo eenigen den woorde ongehoorzaam zyn, zy door den wandel der vrouwen, zonder woord mogen gewonnen worden, als zy zullen ingezien hebben uwen kuischen wandel in vreeze; welker verziensel zy niet hetgeen uiterlyk is, maar de verborgene mensch des harten, in het onverdervelyk verziensel van eenen zagtmoedigen en stillen geest, die kostelyk is voor God. Want alzo verzierden zich eertyds ook de heilige vrouwen, die op God hoopten, en waren haaren eigenen mannen onderdanig: gelyk Sara aan Abraham gehoorzaam is geweest, hem noemende Heer, welker dochters gy geworden zyt, als gy wel doet, en niet vreest voor eenige verschrikking. 1.Petr.3,1-6.

Ik wil ook, dat de vrouwen, in een eerbaar gewaad, met schaamte en matigheid zich zelve verziensel, niet in vlechtingen of goud, of kralen, of kostelyke kleding, maar (hetwelk de vrouwen betaamt, die de godvruchtigheid belyden) door goede werken. Eene vrouw late zich leeren in stilheid, in alle onderdanigheid; doch ik laat de vrouw niet toe, dat zy leere, noch over den man heersche, maar wil dat zy in stilheid zy. Want Adam is eerst gemaakt, daarna Eva. 1.Tim.2,9-13.

4. Gy kinderen! Zyl uwen ouderen gehoorzaam in den Heer: want dat is regt. Eer uwen vader en uwe moeder (hetwelk het eerste gebod is met eene belofte), opdat het u welga, en dat gy lang leeft op de aarde: Eph.6,1-3.
5. Desgelyk gy jongen! zyl den ouden onderdanig: en zyl allen elkander onderdanig, zyl met ootmoedigheid bekleed: want God wederstaat de hoovaardigen, maar den nedrigen geeft hy genade.1.Petr.5,5.

IIde DEEL

Wel voor de Overheid:

1. Nu dan gy Koningen! handelt verstandiglyk, laat u tuchtigen gy Rigters der aarde! Dient den Heere met vreeze, en verheugt u met beeving. Kust den Zoon, opdat hy niet loorne, en gy op den weg vergaat, wanneer maar zyn loorn een weinig zou ontbranden. Welgelukzalig zyn allen, die op hem betrouwen. Ps.2,10-12.

Gy zult geen onregt doen in het gerigt; gy zult het aangezigt des geringen niet aannemen, noch het aangezigt des grooten voortrekken: in geregtigheid zult gy uwen nasten rigten. Gy zult uwen broeder in het hart niet haten; gy zult uwen nasten naarsliglyk berispen, en zult de zonde in hem niet verdragen. Lev.19,15,17.

Gy zult het aangezigt in het gerigt niet kennen, gy zult den kleinen zoowel als den grooten, hooren; Gy zult niet vreezen voor iemands aangezicht, want het gerigt is Godes. Deut.1,17.

Ziet wat gy doet, want gy houdt het gerigt niet den mensche, maar den Heere; en hy is by u in de zaak van het gerigt. Nu dan, de verschrikking des Heeren zy op ulleden; neemt waar en doet het: want by den Heer, uwen God, is geen onregt, noch aanneming van geschenken. 2.Kron.19,6,7.

Gy zult het gerigt niet buigen, Gy zult het aangezicht niet kennen, ook zult Gy geen geschenk neemen, want het geschenk verblindt de oogen der wyzen, en verkeert de woorden der regtvaardigen. Geregtigheid, geregtigheid zult gy najagen, opdat gy leeft. Deut.16,19,20.

2. En gy heeren! laat de dryging na, als die weet, dat ook uw eigen Heer in de Hemelen is, en dat geen aanneming der persoon by hem is. Eph,6,9.
3. Gy mannen! Hebt uwe vrouwen lief, en wordt niet verbittert tegen haar. Col.3,19.

Hebt uwe eigene vrouwen lief, gelyk Christus de gemeente lief gehad heeft, en zich zelve voor haar heeft overgegeven. Alzoo zyn de mannen schuldig hunne eigene vrouwen lief te hebben, gelyk hunne eigene lichamen. Die zyne eigene vrouw lief heeft, die heeft zich zelve lief. Eph.5,25,28.

4. Gy vaders! verwekt uwe kinderen niet tot loorn, maar voedt hen op in de leering en vermaning des Heeren. Eph.6,4.

Gy vaders! tegt uwe kinderen niet, opdat zy niet moedeloos worden. Col. 3,21.

5. Ik wil dan, dat de mannen bidden in alle plaatsen, opheffende heilige handen, zonder loorn en twisting. 1. Tim.2,8.

Ik vermaan dan voor alle dingen, dat gedaan worden smekingen, gebeden, voorbiddingen, dankzeggingen, voor alle menschen: voor Koningen, en allen, die in hoogheid zyn; opdat wy een gerust en stil leven mogen leiden in alle godzaligheid en eerbaarheid. Want dat is goed en aangenaam voor God, onzen Zaligmaker, welke wil dat alle menschen zalig worden, en tot kennis der waarheid komen. 1.Tim.2,1-4.

Houdt u vast aan in het gebed, en waakt in hetzelfde met dankzegging, biddende met een oock voor ons, dat God ons de deur des woords open, om te spreken de verborgenheid van Christus. Col.4,2,3.

IIIde Deel

Algemeene wetten.

Gedenk uwer voorgangeren, die u het woord Gods gesproken hebben, en volgt hun geloof na, aanschouwende de uitkomst hunner wandeling. Hebr. 13,7.

En wy bidden u broeders! Erkent degenen, die onder u arbeiden, en uwe voorstanders zyn in den Heer, en u vermanen. Agt hen zeer veel in liefde om huns werks wil. Zyt vreedzaam onder elkander. En wy bidden u Broeders: vermaant de ongeregelden, vertroost de kleinmoedigen, ondersteunt de zwakken, zyt langmoedig jegens allen. Ziet dat niemand kwaad voor kwaad iemand vergelde; maar jaagt allen tyd het goede na, zoo jegens elkander, als jegens allen. Verblydt u te allen tyd. Bidt zonder ophouden. Dankt God in alles, want dit is de wil van God in Christo Jesu over u. Bluscht den geest niet uit. Veracht de profetien niet. Beproeft alle dingen (naar Gods woord) behoudt het goede. Onthoudt u van allen schyn des kwaads. 1.Thess.5,12-22.

En eindelyk zyt allen eensgezind, mede lijdende, de broeders liefhebbende, met innerlyke barmhartigheid bewogen, vriendelyk; vergeld niet kwaad voor kwaad, of schelden voor shelden, maar zegent daarentegen, welende, dat gy daartoe geroepen zyt, opdat gy zegening zoudt beerven. 1. Petr.3,8.9.

Van de Ouden was gezegt: Gy zult den Eed niet breken, maar zult den Heere uwe eeden houden; maar ik, Jesus, zeg u: Zweer ganschelyk niet, maar laat zyn uw woord ja, ja; neen,neen; wat boven deezen is, dat is uit den boozen. Gy hebt gehoord, dat gezegd is: oog om oog, en tand om tand. Maar ik, Jesus, zeg u, dat gy den boozen niet wederstaat; maar zoo wie u op de regter wang slaat, keer hem ook de andere toe; en zoo iemand met u reglen wil, en uwen rok neemen, laat hem ook den mantel; en zoo wie u zat dwingen eene schoff te gaan, ga met hem twee schoffen. Geef dengenen, die iets van u bidt, en keer u niet af van dengenen, die van u leenen wil.

Gy hebt gehoord, dat er gezegt is: gy zult uwen naasten lief hebben en uwen vyand zult gy haten; maar ik, Jezus, zeg u: hebt uwe vyanden lief, zegend ze, die u vervloeken, doet wel dengenen, die u haten, en bidt voor degenen, die u geweld doen, en die u vervolgen, opdat gy mogt kinderen zyn uws vaders, die in de hemelen is; want hy doet zyne zoon opgaan over boozen en goeden, en regent over regtvaardigen en onregtvaardigen. Want indien gy lief hebt, die u lief hebben, wat loon hebt gy? Doen niet ook de heidenen hetzelfde?

Weest dan gylieden volmaakt, gelyk uw Vader, in de hemelen volmaakt is. Matth.5,33.34.37-48.

Gy hebt gehoord, dat van de ouden gezegt is: Gy zult geen overspel doen. Maar ik zeg u, dat zoo wie eene vrouw aanziet, om dezelve te begeren, die heeft alrede overspel in zyn hart met haar gedaan. Indien dan uw regterooog u ergert, trek het uit en werp het van u, want het is u nut, dat een uwer leden verga, en niet uw geheele ligchaam in de hel geworpen worde. En indien uwe regterhand u ergert, houw ze af, en werp ze van u: want het is u nut, dat een uwer leden verga, en niet uw gehele ligchaam in die hel geworpen worde.

Er is ook gezegt: Zoo wie zyne vrouw verlaten zal, die geve haar eenen scheidbrief; maar ik, Jezus, zeg u; dat zoo wie zyne vrouw verlaten zal, anders dan uit oorzaak van hoerery, die maakt, dat u overspel doet, en zoo wie de verlatene zal trouwen, die doet overspel. Matth. 5,27-32.

Een ieder moge zich dan zelve in acht nemen. Een afgeschelden man of vrouw kan niet weder met anderen getrouwd worden, en wordt als hoereerder bestraft; ook zal een man zyne moei, of zyns broeders vrouw niet tot vrouw nemen. Houdt dan de inzettingen des Heeren, want ook onze God is een ver-teerend vuur. Hebr. 12,29.

Wandelt met wysheid by degenen, die builen zyn, den bekwamen tyd uit-kopende. Uw woord zy te allen tyd in aangenaamheid, met zout besprengd, opdat gy mogt weten, hoe gy een iegelyk moet antwoorden. Col.4,5.6.

Indien iemand van u wysheid ontbreekt, dat hy ze van God begeere; maar dat hy ze begeere in geloof, want die twyfelt, is eene baar de zee gelyk, die van den wind gedreven en op en neder geworpen wordt. Jak.1,5,6.

Zalig is de man, die verzoeking verdraagt: want als hy beproeft zal geweest zyn, zal hy de kroon des levens ontvangen, welke de Heer beloofd heeft dengenegen, die hem lief heeft. Jak. 1,12.

Een iegelyk mensch zy rasch om te hooren, traag om te spreken, traag tot toorn. Jak.1,19.

Zyl niet veele meesters, myne Broeders, wetende, dat wy te meerder oordeel zullen ontvangen. Jak.3,1.

Wie is wys en verstandig onder u? Die bewyze uit zynen goeden wandel zyne werken in zagmoedige wysheid. Maar indien gy bitteren nyd en twistgierigheid hebt in uw hart, zoo roemt en liegt niet tegen de waarheid. Deeze is de wysheid niet, die van boven afkomt, maar is aardisch, natuurlyk, duivelsch. Maar de wysheid, die van boven is, die is ten eerste zuiver, daarna vreedzaam, bescheiden, gezeggelyk, vol van barmhartigheid en goede vruchten, niet partydig oordeelende, en ongeveinsd. Jak.3,13-18.

Van waar komen krygen en vechteryen onder u? Komen zy niet uit uwe wellusten? Gy begeert en hebt niet; gy benydt en yvert, gy vegt en voert kryg, doch gy hebt niet, omdat gy niet bidt. Gy bidt en ontvangt niet, omdat gy kwalyk bidt, opdat gy het in uwe wellusten doorbrengen zoudt. Overspelers en overspeleressen, weet gy niet, dat de vriendschap der wereld, eene vyandschap Gods is? Jak. 4,1-4.

Durft iemand van ulieden, die eene zaak heeft, tegen een ander te regt gaan? Weet gy niet, dat wy de Engelen oordeelen zullen? hoe veel te meer de zaken, die dit leven aangaan? Zoo gy dan gerigtzaken hebt, die dit leven aangaan, zet die daarover, die in de gemeente minst geacht zyn. Ik zeg u dit tot schaamte. Is er dan alzoo onder u geen, die wys is, ook niet een, die zou kunnen oordeelen tusschen zyne broeders? Maar de eene broeder gaaf met den anderen broeder te regt. Zoo is er dan nu ganschelyk gebrek onder u, dat

gy met elkander regtzaken hebt. Waarom lydt gy niet liever ongelyk? Waarom lydt gy niet liever schade? Maar gylieden doet ongelyk, en doet schade, en dat den broederen. Of weet gy niet, dat de onregtvaardigen het Koningryk Gods niet zullen beerven? Dwaalt niet! noch hoereerders, noch afgodendienaars, noch overspelers, noch ontuchtigen, noch die by mannen liggen, noch dieven, noch gierigaards, noch dronkaards, geene lasteraars, geene rovers zullen het Koningryk Gods beerven. En dit waart Gy zommigen; maar gy zyl afgewasschen, maar gy zyl geheiligt, maar gy zyl geregvaardigt in den Naam van den Heer Jesus, en door den Geest onzes Gods. 1.Cor.6,1-11.

Niemand bedriege zich zelve. Zoo iemand onder u dunkt, dat hy wys is in deeze wereld, die worde dwaas, opdat hy wys moge worden: want de wysheid dezer wereld is dwaasheid by God: want er is geschreven: Hy val de wyzen in hunne arglistigheid. 1.Cor.3,18.19.

Broeders! spreek niet kwalyk van elkander! Jak.4,11.

Zoo zyl dan langmoedig, broeders! tot de toekomst des Heeren, want de toekomst des Heeren genaakt; zucht niet tegen elkander, broeders! opdat gy niet veroordeeld word: ziet, de Rigter staat voor de deur.

Ziel, wy houden hen gelukzalig, die verdragen; gy hebt de verdraagzaamheid van Job gehoord, en gy hebt het einde des Heeren gezien, dat de Heer zeer barmhartig is en een ontvermer. Doch voor alle dingen, myne broeders! zweert niet. Jak.5,7-12.

Broeders! indien iemand onder u van de waarheid is afgedwaald, en hem iemand bekeert, die weete, dat degene, die eene zondaar van de dwaling zyns weegs bekeert, eene ziel van den dood zal behouden, en meenigte der zonden zal bedekken. Jak.5,19.20.

Bewaart uzelfen in de liefde Gods, verwachtende de barmhartigheid van onzen Heer Jezus Christus ten eeuwigen leven. En ontvermt u wel eeniger, onderscheid makende; maar behoud anderen door vreeze, en grypt ze uil het vuur; en haat ook den rok, die van het vleesch bevekt is. Judas v. 21-23.

Geliefden, ik vermaan u, dat gy strydt voor het geloof, dat eenmaal den Heiligen overgeleverd is. Want er zyn zommige menschen Ingeslopen die eertyds tot dit zelve oordeel te voren opgeschreven zyn, goddelozen, die de genade onzes Gods veranderen in onluchtigheid, en onzen Heere Jezus Christus verloochen. Hetgeen zy niet weten, dat lasteren zy; en hetgeen zy natuurlyk, als de onredelyke dieren, weten, in hetzelfde verderven zy zich; zoo doch de groot Engel Michael niet vermogte een oordeel van lastering tegen den duivel voortbrengen, maar zeide: De Heer straffe u. Wee hun! want zy zyn den weg van Kaln Ingegaan. Zy zyn waterlooze wolken, die van de winden omgedreven worden; zy zyn als bomen in in het afgaan van den herfst, onvruchtbaar, tweemaal verstorven, en ontworteld; wilde baren der zee, hunne eigene schande uitschuimende; dwalende sterren, dewelken de donkerheid der duisternis in der Eeuwigheid bewaart wordt. Judas 3-13.

Volhard dan, gelyk de eerste Gemeente, in de leer der Apostelen, in de gemeenschap, in de breking des broods, en in de gebeden. Hand.2,42.

Zoo legt dan af alle kwaadheid, en alle bedrog, en geveinsdheid, en nydigheid, en alle achterklappingen; en als nieuwgeborene kinderkens, zyt zeer begerig naar de redelyke onvervalschte melk, opdat gy door dezelve moogt opwassen, indien gy anders gesmaakt hebt, dat de Heer goederliken is. 1.Petr. 2,1-3.

Zyt herbergzaam jegens elkander, zonder murmureren. Een iegelyk, gelyk hy gave ontvangen heeft, alzoo bediene hy dezelve aan de anderen, als goede uitdeelaers der menigerlei genade Gods. 1.Petr. 4,9.10.

Het woord van Christus wone rykelyk in u, in alle wysheid: leert en vermaant elkander, met Psalmen en lofzangen, en geestelyke liederen, zingende den Heere met aangenaamheid in uw hart. En al wat gy doet met woorden of met werken, doet het alles in den naam van den Heer Jezus, dankende God en den Vader door hem. Col.3,16 + 17.

Zoo dan, myne geliefde en zeer gewenschte broeders, myne blydschap en kroon! Staat alzoo in den Heer geliefden. Verblyd u in den Heer te allen tyde; wederom zeg ik: verblyd u. Uwe bescheidenheid zy allen mensche bekend,

de Heer is naby. Voorts broeders! al wat waarachtig is, al wat eerlyk is, al wat regtvaardig is, al wat liefelyk is, al wat wel luidt, zoo er eenige deugd is, en zoo er eenige lof is, bedenkt datzelve. Helgeen gy ook geleerd en ontvangen, en gehoord, en in my gezien hebt, doet dat; en de God des vreedes zal met u zyn. Phil.4,1-9.

Vergeldt niet kwaad voor kwaad of schelden voor schelden, maar zegent. Alle natuur, beide der wilde dieren en der vogelen, beide der kruipende en der zeedieren, wordt getemt en is getemt geweest van de menschelyke natuur. Maar de tong kan geen mensch temmen; zy is een onbedwingelyk kwaad, vol van dodelyk venyn. Jak.3,7.8.

Wie dus het leven wil liefhebben, en goede dagen zien, die stille zyne tong van het kwaad, en zyne lippen, dat zy geen bedrog spreken; die wyke af van het kwade, en doe het goede; die zoeke vrede en jage denzelven na. Want de oogten des Heeren zyn over de regtvaardigen, en zyne ooren tot hun gebed; maar het aangezigt des Heeren is tegen degenen, die kwaad doen. En wie is het, die u kwaad doen zal, indien gy navolgers zyt van het goede? 1.Petr.3,9-13.

Indien gy gesmaad wordt om den naam van Christus, zoo zyt gy zalig: want de Geest der heerlykheid, en de Geest van God rust op u. Wat hen aangaat, hy wordt wel gelasterd, maar wat u aangaat, hy wordt verheerlykt. Doch dat niemand van u lyde als een doodslager, of dief, of kwaaddoener, of als een, die zich met eens ander doen bemoeit, maar indien iemand lydt als een Christen, die schame zich niet, maar verheerlyke God in deezen deele. 1.Petr.4,14-16.

IVde Deel

Vergelyking des Ouden en Nieuwen Testaments

Geliefden!

Gy kent de geboden des Ouden Testaments:

1. Ik bin de Heer.
2. Gy zult niet vreemde Goden hebben.
3. Gy zult den Naam des Heeren niet onheiligen.
4. Gedenk den Sabbatdag te heiligen.
5. Eert uwen vader en uwe moeder.
6. Gy zult niet doodslaan.
7. Gy zult niet echtbreken.
8. Gy zult niet stelen.
9. Gy zult niet liegen.
10. Gy zult niet begeren;

maar gy kent ook de woorden des Nieuwen Testaments:

1. Indien gy niet gelooft, dat ik (die) ben, gy zult in uwe zonden sterven, want dit is het eeuwige leven, dat zy u kennen, den eenigen waarachtigen God, en Jezus Christus, dien gy gezonden hebt. Ik en de Vader zyn een. Joh.8,24. 10,30. 17,2.
2. Want velen wandelen anders; van dewelken ik dikmaals gezegt heb, en nu ook wenende zeg, dat zy vyanden des kruizes van Christus zyn; welker einde is het verderf, welker God is de buik, en welker heerlykheid is in hunne schande. Maar onze wandel is in de Hemelen, waaruit wy ook den Zaligmaker verwachten, namelyk den Heer Jezus Christus. Phil.3,18-20.
3. Indien iemand den Heer Jezus niet lief heeft, die zy eene vervloeking. 1.Cor.16,22. Want allen zullen den Zoon eeren gelyk zy den Vader eeren.

Die den Zoon niet eert, eert den Vader niet, die hem gezonden heeft. Joh.5,23. En de zaligheid is in geen anderen (dan in Jezus Christus, den gekruisden): want er is ook onder den Hemel geen andere naam, die onder de menschen gegeven is, door welchen wy moeten zalig worden. Hand.4,12.

4. De regtvaardige zal uit het geloof leven; en zoo iemand zich onttrekt, myne ziel heeft in hem geen behagen. Hebr. 10,38. Want uwe redelyke godsdienst zal zyn, uwe ligchamen te stellen tot eene levende, heilige en Gode welbehagelyke offerande, en niet deezer wereld gelykvormig te worden. Rom.12,1.2. en veesthouden, niet in den ouden zuurdezem, noch in den zuurdezem der boosheid, maar in de ongezuurde broden der opregtheid en der waarheid. 1.Cor.5,8. En laat ons onze onderlinge byeenkomst niet nalaten, gelyk zommigen de gewoonte hebben (die van den Heere Jezus afvallen): want zoo zy willen zondigen (ongelovig worden, en Jezus en zyn bloed gering achten v.29) na dat wy de kennis der waarheid ontvangen hebben, zoo blyft er geen slagtoffer meer over voor de zonden; maar eene schrikkelijke verwachting des oordeels, en hitte des vuurs, dat de tegenstanders zal verslinden. Hebr. 10,25-27.
5. Hierin zyn de kinderen Gods en de kinderen des duivels openbaar. Een iegelyk, die de regtvaardigheid niet doet, die is niet uit God, en die zynen broeder niet lief heeft. Die zegt, dat hy in hem blyft, die moet ook wandelen, gelyk hy gewandeld heeft. 1.Joh.2,6.3,10.
6. Een iegelyk, die zynen broeder haat, is een doodslager, en gy weet, dat geen doodslager het eeuwige leven heeft in zich blyvende. 1.Joh.3,15.
7. Overspeler en overspeleressen (gy die benydt en vegt en voert kryg) weet gy niet, dat de vriendschap der wereld eene vyandschap Gods is?
8. Gy die predikt, dat men niet stelen zal, steelt gy? berooft gy het heilige? Die op de wet roemt, onleert gy God door de overtreding der wet? Rom.2,21-23. Geeft dan den Keizer, dat des Keizers is, en Gode dat Godes is. Matth.22,21.

9. Indien iemand zegt: Ik heb God lief; en haat zynen broeder, die is een leugenaar. 1.Joh.4,20. Wie is de leugenaar, dan die loochent, dat Jezus Is de Christus? Deeze is de Antichrist, die den vader en den zoon loochent. 1.Joh.2,22. Die daar zegt: Ik ken hem; en zyne geboden niet bewaart, die is een leugenaar, en in dien is de waarheid niet. 1.Joh.2,4.
10. Van waar komen krygen? Gy benydt! Zoo onderwerpt u dan Gode; wederstaaf den duivel en hy zal van u vlieden. Naakt tot God, en hy zal tot u naken. Reinigt de handen, gy zondaars! En zuivert de harten, gy dubbelhartigen. Jak.4,1,2,7,8.

Daarom Geliefden:

1. Laat ons hem lief hebben, want hy ons eerst lief gehad heeft. 1.Joh.4,19.
2. Laten wy ons bewaren van de afgoden, 1.Joh.4,21.
3. en van hartens grond bidden: Uw naam (niet ons) worde geheiligd. Uw Koningryk kome. Uw wil geschiede. Luk.11,2.
4. Laat ons rusten van de zonde, volkomenlyk hopende op de genade van Jezus (1.Petr.1,13), en vaststaan in de vryheid Christi (Gal.5,1) en ons niet oordeelen laten in spys of in drank, of in het stuk des feestdags, of der nieuwe maan, of der Sabbaten; welke zyn eene schaduwe der toekomstige dingen (Col.2,18).
5. Laat ons als nieuwgeborene kinderkens begerig na de redelyke onvervalschte melk (des Evangeliums) 1 Petr.2,2. zyn en opwassen tot gehoorzaamheid. v.8.
6. En laten wy ons niet zelven wreken, beminden, want er is geschreven: My komt de wraak toe, ik zal het vergelden, zegt de Heer Rom.12,14. en liever elkander verdragen en vergeven, gelyk ook God in Christus ons vergeven heeft. Eph.4,32; Col.3,13.
7. En omdat wy leden van Christus ligchaam zyn, vleesch en been van zyn vleesch en zyne beenderen, zoo zy het verre van ons, om Christi leden te nemen, en make ze leden eener hoer: want wie de hoer aanhangt, is een ligchaam met haar, maar wie den Heer aanhangt is een Geest met hem. Eph.5,30. 1.Cor.6,15-17.
8. Die gestolen heeft, stete niet meer, maar arbeide liever, werkende wat goed is met de handen, opdat hy hebbe mede te deelen dengenen, die nood heeft. Eph.4,28.
9. En dewyl wy uitgedaan hebben den ouden mensch met zyne werken, zoo laten wy niet tegen elkander liegen. Col.3,9., maar een iegelyk met zynen naasten de waarheid spreken, omdat wy elkanders leden zyn. Eph.4,25.

10. Laten wy ook niet naar hooge dingen trachten (Rom.12,16), maar vergenoegd zyn als wy voedsel en deksel hebben 1.Tim.6,8 en niemand van ons zoeken zyn eigen voordeel, maar het voordeel voor velen.1.Cor.10,24.33.

Gelykerwys ik ook allen in alles behaag, niet zoekende myn eigen voordeel, zoo wordt myne navolgers, gelyk ik van Christus (1. Cor.11,1) en, als een heilig en koninglyk volk, verkondigt aldus de deugden van hem, die u geroepen heeft uit de duisternis tot zyn wonderbaar licht. 1.Petr.2,9.

Onze Heere Jezus zegt, en roept, toen hy op eenen berg geklomen was:

1. Zalig zyn de armen van geest; want hunner is het Koningryk der Hemelen.
2. Zalig zyn die treuren; want zy zullen vertroost worden.
3. Zalig zyn de zachtmoedigen; want zy zullen het aardryk beërven.
4. Zalig zyn die hongeren en dorsten naar de geregtigheid; want zy zullen verzadigd worden.
5. Zalig zyn de barmhartigen; want hun zal barmhartigheid geschieden.
6. Zalig zyn de reinen van harte; want zy zullen God zien.
7. Zalig zyn de vreedzamen; want zy zullen Gods kinderen genaamd worden.
8. Zalig zyn die vervolgd worden om der geregtigheid wil, want hunner is het Koningryk der Hemelen.
9. Zalig zyt gy, als u de menschen smaden, en vervolgen, en liegende alle kwaad tegen u spreken, om my nent wil. Verblydt en verheugt u: want uw loon is groot in de Hemelen; want alzoo hebben zy vervolgd de Profeten, die voor u geweest zyn. Matth.5,3-12.

En Moses gebood het volk te dien dage, zeggende:

Dezen zullen staan over den vloek op den berg Ebal, en de Leviten zullen betuigen en zeggen tot allen man van Israel, met verhevene stem:

1. Vervloekt zy de man, die een afgod maakt en zet in het verborgene! En al het volk zal zeggen: Amen!
2. Vervloekt zy, die zynen vader of zyne moeder veracht! En al het volk: Amen!
3. Vervloekt zy, die zyns naasten landpale verrukt! En al het volk: Amen!
4. Vervloekt zy, die eenen blinden op den weg doet dolen! En al het volk: Amen!
5. Vervloekt zy, die het regt van den vreemdeling, van den wees, en van de weduwe buigt! enz. Amen!
6. Vervloekt zy, die by de vrouw zyns vaders ligt! En al het volk: Amen.
7. Vervloekt zy, die by eenig beest ligt! En al het volk zal zeggen: Amen!
8. Vervloekt zy, die by zyne zuster ligt, de dochter zyns vaders, of de dochter zyners moeder! En al het volk zal zeggen: Amen!
9. Vervloekt zy, die by zyne schoonmoeder ligt! En al het volk zal zeggen: Amen!
10. Vervloekt zy, die zynen naasten in het verborgene verslaat! En al het volk: Amen!
11. Vervloekt zy, die geschenk neemt, om eene ziele, het bloed eens onschuldigen te verslaan! En al het volk zal zeggen: Amen!
12. Vervloekt zy, die de woorden dezor wet niet zal bevestigen, doende dezelve! En al het volk zal zeggen: Amen! Deut. 27,11.13-26.

En indien een mensch zal gezondigt hebben en gedaan hebben tegen een van alle geboden des Heren, hetwelk niet zou gedaan worden, al is het, dat hy het niet geweten heeft, nogtaans is hy schuldig, en zal zyne ongerechtigheid dragen. Lev.5,17.

Zoo is er dan nu geen verdoemenis voor degenen, die in Christus Jezus zyn, die niet naar het vleesch wandelen, maar naar den Geest. Rom.8,1.

Wy weten nu, dat al wat de wet zegt, zy dat spreekt tot degenen die onder de wet zyn, opdat alle mond gestopt worde, en de gehele wereld voor God schuldig zy. Daarom zal uit de werken der wet geen vleesch geregtvaardigd worden voor hem. Rom.3,19,20.

Wy besluiten dan, dat de mensch door het geloof geregtvaardigd wordt, zonder de werken der wet. Rom.3,28.

Doch wy weten, dat de wet goed is, zoo iemand die wettelyk gebruikt, en hy dat weet, dat den regtvaardigen de wet niet is gezet, maar den onregtvaardigen en den halsstarrigen, den goddeloozen en den zondaren, den onheiligen en den ongoddelyken, den vadermoorders en den moedermoorders, den doodslagers, den hoereerders, dien die by mannen liggen, den menschenieven, den leugenaars, den myneedigen, en zoo er iets anders tegen de gezonde leer is. 1.Tim.1,8-10.

Maar indien gy door den Geest geleid wordt, zoo zyl gy niet onder de wet. De werken des vleesches nu zyn openbaar, welke zyn: overspel, hoerery, onreinigheid, ontuchtigheid, afgodery, veynygeving, vyandschappen, twisten, afgunsligheden, toorn, gekyf, tweedracht, ketteryen, nyd, moord, dronkenschappen, brasseryen, en dergelyke; van dewelke ik u levoren zeg, gelyk ik ook tevoren gezegt heb, dat die zulke dingen doen, het Koningryk Gods niet zullen beerven. Maar de vrucht des Geestes is liefde, blydschap, vrede, langmoedigheid, goedertierenheid, goedheid, geloof, zachtmoedigheid, matigheid. Tegen de zoodanigen is de wet niet. Gal.5,16-23.

En ik zeg: Wandelt door den Geest, en volbrengt de begeerlykheid des vleesches niet. Gal.5,16.

En, omdat de liefde Gods in onze harten uitgestort is door den Heiligen Geest (Rom.5,5), zoo zyn wy niet schuldenaars aan het vleesch, om naar het vleesch te leven, en zoo velen als er door den Geest Gods geleid worden, die zyn kinderen Gods (Rom.8,12.14). Al moeten zy ook roepen: Ik ellendig mensch! wie zal my verlossen uit het ligchaam dezes doods? Zoo zyn zy echter, door Gods Geest geleid, kinderen van God en kunnen in het geloof byvoegen: Indien ik hetgene doe, dat ik niet wil, zoo doe ik nu hetzelfde niet meer, maar de zonde die in my woont. Zoo dan, ik zelf dien wel met het gemoed de wet Gods, maar met het vleesch de wet der zonde. Ik dank God, door Jezus Christus, onzen Heer! Rom.7,20. 24-26.

De God nu des vredes, die den grooten Herder der schapen, door het bloed des eeuwigen Testaments uit de dooden heeft wedergebracht, onzen Heer Jezus Christus; die volmake u in alle goed werk, opdat gy zynen wil moogt doen: werkende in u hetgeen voor Hem welbehagelyk is door Jezus Christus; denwelken zy de heerlijkheid in alle eeuwigheid. Amen!

Bethanie, d.1.January,
1847

H.C.Knudsen,
Leeraar

8.0 Bylae B

Die Vredestraktaat van !Hoaxa!nas

Van ons vereenigde Kapilijs op den 9 January 1858 op de plaats !Hoaxa!nas.

Artikel 1: Wij ondergeteekenden hebben besloten onze verbonden in den naam des drie eenigen Gods des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes met een tractaat (te bevestigen).

Elk hoofd met zijn volk zal het regt hebben om waneer er strijd tusschen hem en een ander hoofd is, wat groot is zucht te verdiegen (zich te verdedigen) maar hij zal verplicht zijn om hunne zaak die ze hebben te beroepen voor de onpartijdige Hoofden.

2 Artikel: En waneer de zaak zal uit gehoord zijn van de onpartijdige Hoofden dan zal de schuldige moet bestraft worden of boete op hem gelegd worden. En als hij onwillig is zulks te voldoen en zich te zoeken verdedigen met eenen strijd van wapenen dan zullen alle tractats hoofden verpligt zijn **eenslemig** hunne wapenen op te nemen tegen die schuldige en hem bestraffen.

3 Artikel: Geen Hoofd word toegelaten Comando te doen of te laten doen naar de Damras zonder wettelijke oorzaak van de Damras waneer hij hun dan daarover bestraffen wil en hun straffen oplegd en zij dan onwillig zijn zich daar onder te buigen en de hoofd onmachtig is hem te bestraffen dan zal de naaste hoofd verpligt zijn om die Hoofd tot hulp te komen om de zaak te bestraffen.

4 Artikel: Geen hoofd zal toe laten dat een onderhoofd of Koprak zonder een oorder van de Hoofde groote zaaken uitmaak en zonder dat de opperhoofd daarvan kennis heeft geen man zal het regt hebben waneer iemand hem schuldig is door zijne eigenhandige macht zelfs te nemen.

- 5 Artikel:** Geen Hoofd zal Koper in zijne grond gebied laten graven zonder Kennis en toestemming van al de Hoofden en zijn grondgebied veld of plaats zal verkopen aan eenen niet gekleurde man van de Colonie die zulks doet de verkoper zal met groote en zwaare boete gestrafft worden en de koper zal moeten de schade lijden als hij te vooren van de regten is te Kennis gezet worden.
- 6 Artikel:** Wij besluiten ook onze verbontenis en tractat te stellen met alle griqualand hoofd waneer zij ons noodig hebben met groote oorloog die het land betreffen dat wij dan gered zullen zijn hun tot hulp te komen.
- 7 Artikel** Wij ondergeteekende hoofden besluiten ook waneer een man uit Griqualand als vlugteling naar hier komt zich te verbergen en waneer zijn hoofd em aanvraagt doet dan zal hij afgegeven worden door dien hoofd in welkes wyk hij gevonden word alzoo ook des zelfve verpligting van de griqualand hoofd.
- 8 Artikel:** Hoofd zal alleenlijk uithooren van gerugle. Zich beryden met wapen zonder dat hij een schriftelijk bewyz daarvan te krijgen indien zulks zal worden gedaan door een hoofd die zal gestrafft worden met boete grotelyks van de ander hoofde.
- 9. Artikel:** Geen hoofd in de wijks zal het regt hebben om moord zaken alleen uit te maken om de dood schuldige man te rigten. het moet geschieden een de toestemming. En de tegenwoordigheid van twee of drie onpartijdige Hoofd die te zaamen de zaak tot oordeel en uitvoering brengen.
- 10 Artikel:** Het word ook bepaald dat alle jaar en zeker maand zal bepaald worden de maand en datum waneer de algemeene vergadierung zal gehouden worden op de **By en Komst** van alle opperhoofden met hune raadslieden om raad te plegen tot Beslanbaarheid van de Land en Volken.
- 11 Artikel:** De burgers heeft regt waneer hij voor zijn Hoofd gesteld word door zijne misdaad of zijne eigene klagte die hij tot klagte voor zijne hoofd

of Regter gevragt heeft en dat hij ziel of dankt dat onregt gedaan is. Daar zal hij beregttegt zijn om de zaak voor de Andere traktatshoofden te brengen en hy zal moeten uitgehoord worden van zijne zaak waneer hij ontevreden is en waneer de zaak onpartijdig hoofde zal bevinden dat hem onregt gedaan is dan zal hij hem moeten regt gegeven worden maar indien hij onregt heeft dan zal hij moet te vrede zijn.

12 Artikel: Waneer een opperhoofd of hoofden een burger zal mishandel hebben of onregt doet met geweld aan zijn have of iets anders dat niet regt zal wezen dan heeft zulke een burger regt om zijne zaaken aan te klagen voor de tractats hoofden zijne zaak zal moeten onderzoek worden en waneer het gevonden is by onderzoek dat de Hoofd schuldig is zal Hoofd moeten gestraft worden nadat de Tractaats hoofden zijne schuld zullen veroordeelen.

Besproken en goed gekeurd een slimig aangenomen van ons Capitijne

1. Cornelius //Oasib
2. Kanabi Willem Zwartbooi
3. Jager !Aimab
4. Garieb
5. Hendrik Hendriks
6. Piet Koper
7. Kido Witbooi
8. Amraal Lambert
9. Jonker Africaner
10. David Christiaan
11. Paul Goliath

9.0 Bylae C

Oorspronklike Afrikanerbrief

Aan de Heeren
alle die God lief het
Vroome menschen
aan de Caab.

Myne Waarde Heere alle die God lief het

Gehoort hebbende Van Een Leraar die van de andere Leraars de Groot revier is af gekomen om naa Kammiss te gaan; dat de vroome mensche aan de Cab Leraars rond uit sluure, Zoo verzoeke ik alschoon dat ik de Groote Kwaad doender ben evenwel ootmoedig om een Leraar want ik kan niet zonder Leraar meer blyven en ik zal van nu af aan van alle kwaad af laate en zoeke hulpe voor myne ziele die ander verlooren moet gaan, ag help mij Schielik eer ik sterfs en bij de andere Leraars boven in de Revier zou ik wel gaan, maar die menschen zoude mij niet verdraagen ten minste al zouden de kinders die dag slout zyn kwaad spreekken en hier is ook nog veel volk die gaan Leeren wief.

Ziet myn kwaad doen niet aan maar hebl meelye met mij en helpt my zoo gy God Lief het dat dit my opregte wille is

onderteekende ik met myne hand

Dit is de handteekening van

Africander
Jager
Tidis

Bijna aan de onderkant
Van de Groot Rivier
de 9 Februarij
1803

10.0 Bylae D

Afskrifte van briewe uit die Quellen

Quellen band 3

(Es folgen 3 Briefe von Namaquas in Hollaendisch, von denen der kürzeste wie folgt lautet):

"Ik heb tevoren niet groetenis gestuurd, nu stuur ik banje Groetenis, en wil, graag schryven, wat een Blydschap, dat ons nu so ver is, dat ons dach afgedraaid zyn van de eerste coers wat ons eerst gehad heft, en hoop dat het mogt een zegen voor ons wezen; - en ook Blydschap, dat ons van daar hoor, en ook van hier groetenis daarnasturen kan.

Lazarus Andreas Bantam."

Brief in H.C. Knudsen se dagboek, 6 Januarie 1845.

Auszug aus dem Tagebuch von Missionar F. Kolbe von Januar - April 1851

31. Januar. Heute kamen Boten von Neubarmen, die uns Nachrichten brachten über den Frieden, den zu machen Jonker durch Vermittlung eines englischen Abenteurers namens Galton gedungen worden sein soll. Von letzterem bekam ich einen Brief, in welchem auch eine Erklärung von Jonker eingeschlossen war, buchstäblich folgenden Inhalts:

Aan de Reverend Heer Kolbe.

Ik groep om te say mein groot jammer en hartseer oor de oorlocht die ik aan u gelhan hap om che cheren de arme Damaras huise, die derchte by u huis um, en wohn unter U trusten, en de is end in U werft vestroyet.

Ik wiet, dat U under die Engelse Government hier wohn, und ik groep, dat U de Engelse Government mak fragt dat wat ik gelhan hap, meen vergief sall worte. Ik beloofft U dat nicht van dieser dinge vier sall angaan.

gez. Jonker Affrekaner, kaptien.

Witnesses to the above signature

Francis Galton Timotheus Snems (?)

G. Krönlein, Gulbrandsdalen

Januar - Juli 1852

An mich schreibt er noch besonders:

Myn geliefd vriend Connelen.

groefenis van my met myne hant tot u en ik verzoek u in die naam van ons God om my te kom bezoek. ik heb lang gewach voor een zendelings van het Wesleyansche genootSchaap maar ik kan het niet krygen daroom verzoek ik u om my te Besoek de water zyt myn water maar ik ja u niet weg gy kan voorerst Blyfde toen ik zal u zegen gedenk toch aan my in den Heer en gevoot toch .. (Unleserlich) ons zielen.

Ik Ben

Captiyn Cornelius

Schaaprivier Mei 4.1852.

G. Krönlein, Gulbrandsdalen

Januar - Juli 1852

Der Alte ging hin und wurde bei Oasib gnädig aufgenommen. Folgendes Dokument brachte er, an ihn wie an mich adressiert, mit:

Aan Kaplyn Paul Yolyit of de Heer Connelen.

gy heeft op myn plaast gekom zonder myn het te wet en gy heb de plaast al gebewerk twee Jaar en nu kom gy tot my oom u schuld bekend te maken ook de plaast te vragen by my en van het plaas zeg ik dat het waar zaak zyn, dat gy schuld zyn voor my en van u schuld zeg ik, dat gy moet my een paard padel omdat gy de plaas gebewerk heeft zonder myn welens en de paard wat ik u vrag is een Myrry dat is niet te zeg dat ik de plaast aan u verkoop voor een paard maar ik vrag de paard omdat gy de plaas gebewerk heeft zonder my te het weet en verders myn Broeder van het plaast zeg dat ik de plaast niet kan weg geven en verders myn Broeder ik kan niet zoodang ongenade zyn om u weg te ja daarom zeg ik gy moet zoo lang Blyft toen ik de plaast zaal zelfs nolig heben en ik zeg niet dat gy lang op den plaas Blyfd maar ik zeg dat gy moet blyfde, toen ik de plaast zal nolig heeft en verders zeg gy dat gy een zendeling het; daarom zeg ik van het zendeling, dat al zyn werk moet door u zyn.

Groetenis aan u allen myn vrienden.

Ik ben Kaplyn Kornelius.

Abschrift

den 29den July 1853

Aan de hoogwaardige

Rheinlandsche Genootschap.

Geliefde Heeren,

Ik heb elnen brief van de Wesleyansche Genootschap gekregen, en in die brief word my gezegd, dat ik niet meer van die Genootschap eenen Leeraar zal krygen, maar dat ik van de Rheinlandsche Genootschap eenen Leeraar krygen zal.

Nu is het al over de twee jaar geheeden, dat myn Leeraar, de heer Tindall van my weg is. ik heb altyd gewacht, dat mynheer Tindall zou weër terug komen, maar nu zie ik, dat hy niet weër achteruit zal komen. Daarom verzoek ik de Rheinlandsche Genootschap, dat zy my toch ook moge eenen Leeraar toesluren; die my en myn Volk in het woord Gods onderwyzen moge.

Ik hoop, dat de hoogwaardige Genootschap myne bede verhoren zal, en in deze blyde verwachting groet ik al de Heeren.

Ik ben Kapitein

Amraal Lamberts.

(getekend met drie) + + +

Auszug aus dem Bericht von Missionar G. Krönlein, Berseba, von Ende Febr. bis Anfang Juni 1854.

Aan Paul Goliath, Kapitein te Berseba.

David Chs.Werft, 5.Juny 1854.

Ik heb gisteren avend nieuws onvangen van Jakobus IGaub (Jan Boois zoon) naar de volgende.

Dat hunn ront vechten waren met Jonker en dat alle de manschappen van Jonker gevallen zyn behalve 5 die vry geraakt heeft. De Damras, de met Jonker waren, zyn ook allen gevallen, Jonker is gevallen, desgelyks zyn twee broeders, zyn tweede zoon, zyn broeder Jager met zyn 3 zonen zyn ook gevallen. Oude Dam zyn drie zonen zyn ook gevallen, maar de ander is niet gevallen, oude Titus zyn oudste zoon Dirk is ook gevallen en sommige dienaren zyn ook gevallen en al te zamen 22 zonder de Damras.

En van deze zyde (der Allierten) is Salomon zoon van (?) Moses Rooy gevallen en van ou Willem Zwartboois volk is ook een gevallen, Roode volk 3 gevallen, van de Topnaars zyn ook 3 gevallen.

Ik vraag nu naar de ouderlingen hoe wy ons moeten gedragen (Bethanien und Berseba) en hoe wy moeten maken volgende op de dingen wat wy gehoord hebben en wat ik u geschryf heeft.

U moet myn dan zoo spoedig als mogelyk een antwoord stuur op deze vraag. Ik heb de Leeraaren laat halen om hier te kom, zoo wenschte ik dat u myn de antwoord haast stuurde, terwyl de Leeraaren hier by my zyn dat kunt zy voor myn de brieft voorlezen en zoo zal ik haast weten.

Ik heb vroeger gehoord waneer de 2 paarden die hier naar binnen gegaan warf, naar de Bondelzwartz oggegaan en dat zy my zou kom skieten, maar het is niet zoo, maar nu hoorde ik, dat het een brieft van Simon (Afrikaner) was.

Zoo verwacht ik van die zyde wat. Daarom moet u myn haast nieuws sturen dat ik regt mog hooren hoe of dat was.

Alle zulken dingen die an uwe kant gesohied en gehoord wordt heb ik een vertrouwen en verwacht dat u myn haast hetzelfde zal laten weten.

Ik en myn volk stuur groetenis aan M.H. Kronlein, aan u alle en alle uwe menschen.

en blyve

Uwen vriend

David Christian

Kapitein van Bethany.

Quellen band 3

Abschrift eines Briefes von
JONKER AFRIKANER etc.

an den Häuptling David Christian und Paul Goliath zu Bethanien

Kopper Berg d. 25 November 1855.

Geliefde en waarde Broeders!

Door de genade Gods zyn wy ondergetteekend en na by malkander gekomen en hebben nu vrede gemakt.

Wy wenschen met alle begeerte dat de Broeders en hoofde als daar zyn David Christian en Paul Goliath hier na toe willen komen en ons helpen dat de vrede verders moge bevestigd warden in tegenwoordigheid van ons allen op de Plaats van de Hofe Cornelius Oasib te fHoachafnas.

Wy hebben de dag van onze tezamenkomst vastgesteld op de laatste dag van de maand February in het jaar 1856. En wy hopen dat de Broeders niet willen verzuimen en ook op zulk eenen tyd willen daar komen.

Groetenis van ons allen aan ulieden allen.

Cornelius Oasib Willem Zwartbooi

Jonker A f r i k a n e r

Amraal Lambert

Johanis Jantze Piet Koper.

Abschrift eines Originalbriefes von Kido Witbooi an Jonker Afrikaner

Kokfontyn, d.21st January 1856.

Wel myn Edelyke Broeder Jonker
Kaptyn van groot Namaqualand,

Wel ik heben kien toegedoen naar het binen land, maar ik heben velle hindren gehad zoo heben ik over de tyd geblyfen dat ik tot nu nog niet klar zyn, maar ik hoop toch dat ik zal Maand January misschien zal looskomen door de wel van onze Heer Gods en door zyn help en bystaan, en verders hoor ik dat myn Edeler Broeder in die slyd staan legen drie Hoofde, maar het is zeer wonderlyk Indien her waarheid is, maar het is niet te verwonder want vroeger tot nog doe heben zyn de vervolgen van alle natie, het was van beginen af gewees, maar God heben niet toegelaat dat die winige getal niet tiegelal was onder de hand van velle mensch, zoo heben ik nog goede hoop op de Heer. al zoo wens ik dat uechle Broeder ook alleen op de Heer vertrouw want het is de zulfde God die de winige getal vermeerdert heben onder de vyand magt is die groot familie geworden, zoo is de zorgende hand van de Heer Gods door zyne goddelyke liefde en genade en gunstigheid. zoo hoop ik en vertrouwe ik op de Heer, want het is de zulfde Gods en hy is vol van genade, tot nog toe is hy bekwaam om u Broeder te rede uit vyand handen zoo als vroeger gewees zyn, het is de zulfde help, die daar met u zy, want Gods heben goede oogmerk misschien, want wat voor de mensch kwalyk is, het is niet voor Gods kwalyk, daarom laal de Heer niet toe om die familie (soll sich wohl auf Jonkers Stamm beziehen) te verniettig, maar de velle misgune (Missguns) zal niet Plaats vinden, maar ik ben zeer haastig om huis te komen om die saak te hooren en ik zal myn bemoeijen aan de saak, want indien de vrede niet kan rus vinden dan is het nöttig (Nötig), om zwaart over de land te brehgen om de onvredeheid taam te slaan tot vrede want door oorlogen moet de vrede in land zyn reist (Ruhe) vinden, indien de natie wel niet in vrede leven.

Zyd Edele alle gegroede
Van ons alle Ik ben
Vreind Kappelyn
Wetbooy van Pella.

Anmerkungen von Missionar Kleinschmid:-

Vermullich ist Witbooi selbst der Schreiber des Briefes. Ich habe früher in Klein-Namaqualand eine gute Hardschrift von ihm gesehen; auf den christlichen Ton darf jedoch nicht zuviel Gewicht gelegt werden, wiewohl ich dafür halte, dass die Leute Gutes hierbringen könnten, wenn sie nicht ganz dem Teufel verfallen.

Abschrift

+ Onnes, d.25. Augustus 1859.

Geliefde Heer Kleinschmid!

Ik wil deze regels tot U zenden. Wy hebben op den 30 July met den heer Hahn gesproken, en wy wilden voor hem terugnemen, opdat hy mogt blyven by ons, maar hy heeft gezegt, zonder orders kan ik het niet doen.

Wy zyn zeer verlegen om een zendelingen alzo ik gezegt heb, dat ik myn heer Hahn wilde terug nemen, maar omdat hy heeft gezegt, buiten onze geerde genootschap kan ik niets doen, zoo bid ik by de eerwaarde genootschap, dat ik een zendeling mogt krygen; en dat verzoek ik by haar, als het mogelyk is, dat ik mynheer Hahn mogt krygen, want hy is meer (näml. als ein Junger Missionar) bekend met de manieren van dit land. En mynheer heeft voor my ook gevragt of ik een zendeling kan onderhouden en ik heb geantwoord, dat ik dartse gewillig ben, want alzo betamt het zich, de leeraar geeft ann de zielen kost, alzo moet hy ook kost van zyn gemeente krygen. Ik verzoek U dat gy dezen brief mogt overzien en naar de genootschap zenden. Groetenis aan u allen.

Ik ben U vriend

Jacobus Boois

Auszug aus dem Brief von Missionar F.H. Vollmer, Hoachanas, 21.5.1860

Noch in voriger Woche kam ein Brief von Kapitän Wilbooi, in welchem dieser um diese Station und //Anis bittet. Da der Brief noch in meinen Händen ist, so will ich Ihnen eine getreue Abschrift davon geben:

den 23te April 1860.

"Eer waarde Heer ik ben nogt zeer bezigt an de zaak dien ik U te voor gevraag hebben naamlyk de twe Plaast, want hier is onbeslaanbaar zoo verzoek ik U Vrientlyk om myn niet kwallyk te neeme, want ik hebe geene tyd om tot U Vader te komen om alle myne nollyke zaken voor te draagen, zo is myn Blyf onaangenaam, zoo is myn Vrientlyke Verzoek aan U Vader de opper Hoofd Corlies, wees gunstig over deze zuchte welke ik op uwe troon op dragen en hoopende Om mogt gunstige (word?) mogt te ontfang, Ontfang het beste groedenis van ons alle.

Ik ben Edelke Vriend Kapitein Welbooy.

Adres op agterkant van brief: Aan Edele Kapiten David Chr te Bethanien.

Beseba de 29 November 1860

Myn Lieve broeder

ik Schryf U deze paar regels om U daar mede bekend te maaken dat de eerwardlg Heer Knauer is op de 28 dag gekomen en heb ons geverhal dat de Namaqus is in //Hôteb met hun komando en van daar hebben zy beesten genomen in het veld van Gebeon, en daar op is de Kaptien Wiltbooi opgestaan en op de spor gegaan en zoals ik verstaan door de verhal is onzen broeder Kaptien Wiltbooi is nog niet trug gekomen, hy is daar en zyn Volk is hem achen na gegaan nu wet ik niet wat ich U zal verders verhalen ik heb gemeent dat ik zal zoek om vrede te maaken maar de ding kon nu werom andrens en nu wat denk U my lieve broeder zal ons maar nog stil zillen en geen werk van maken, wel broeder dan nog niet bykomen om zaak reg te verstaan, ik verzoek U om my toch hastiglyk eene antwoord te Stuuren.

hartelyk groetenis

ik ben Uwe liefhebbende broeder

Paul Goliatha

Kapiten van Beseba

11.0 Abstract

The development, position and future of Afrikaans in SWA/Namibia

The aim of this studie was to determine

- whether the UNIN's accusation that the community of SWA/Namibia is forced to speak Afrikaans by the South African government is true;
- whether the stigmatisation of Afrikaans has already had any influence on the position of the language in SWA/Namibia; and
- what can be done to prevent or slow down the possible deterioration of Afrikaans in SWA/Namibia.

The problem was addressed as follows:

Firstly, the history of the Afrikaans community in SWA/Namibia was researched. By means of historical research, the following central issue was investigated: Afrikaans was brought to SWA/Namibia by the Oorlams and was the prestige language long before whites came to the country. According to statistics it is clear that a form of Afrikaans was brought to SWA/Namibia at the beginning of the 19th century and that the language was used in higher functions long before the South African government came into power in the 20th century. Afrikaans is therefore an indigenous language chosen by the community in the south of SWA/Namibia and was raised to the status of lingua franca and prestige language. The history of the Afrikaans speakers in SWA/Namibia is described in Chapter 2.

Secondly, it has been attempted to determine whether the earliest form of Afrikaans in SWA/Namibia really was Afrikaans, and not Dutch. The methods followed were those of dialectology and historical linguistics. Data collection,

processing and interpretation were done. Data collection entailed the search for archival texts. Data processing was done by comparing the language usage of the texts with standard forms and non-standard varieties of Dutch and Afrikaans. The central theoretical hypothesis investigated was that although the Oorlams's written language was Dutch, their spoken language was closer to Afrikaans than to Dutch. A description of the characteristics of the early varieties of Afrikaans, as found in the texts, is given in Chapter 3. At all levels of analytic research, it is clear that the Oorlams's language was closer to Afrikaans than to Dutch, and that it should in all probability be interpreted as a sub-variety of Orange River Afrikaans. Therefore, this variety of Afrikaans can be referred to as Oorlam-Afrikaans.

Thirdly, the present position of languages in SWA/Namibia was researched and it was attempted to determine whether, and in what respect, the position of the language has changed since the 19th century. The following central theoretical hypothesis was investigated: at present the position of Afrikaans is stronger than ever, and stronger than that of any other language spoken in SWA/Namibia, but this position can deteriorate as a result of especially political stigmatisation. Data concerning the present position of languages in SWA/Namibia were mainly drawn from reports of research on the present position of languages in SWA/Namibia by the HSRC and the UNIN. Seeing that no verifiable facts exist on the position of languages in the 19th century, conclusions were drawn from information given on the position of Afrikaans in Chapter 2. Data on the present position of Afrikaans were then compared with the conclusions drawn on the position of the language in the 19th century. The position of Afrikaans in SWA/Namibia is discussed in Chapter 4. It is clear from the research done that Afrikaans is at present the lingua franca of the community and that it is also the language used by most speakers in all functions. Afrikaans has developed tremendously since the 19th century. Negative propaganda, however, can cause that the preference for Afrikaans may continue to decline. Stigmatisation poses a very real threat to the existence of Afrikaans in SWA/Namibia. This possible deterioration can only be prevented by language planning.

Language planning cannot be done without a framework in which an argument can be conducted. Up to now, various descriptions and discussions of aspects of language planning have been researched. However, because this is not sufficient for thorough and scientific planning, a framework for language planning is given in Chapter 5.

In the view of conclusions reached concerning the history of Afrikaans speakers and the position of languages in SWA/Namibia, the following recommendations were made for the planning of Afrikaans in SWA/Namibia in Chapter 6, according to the above-mentioned framework.

1. Linguists must continue with the modernisation of Afrikaans.
2. Language planners with linguistic training must be appointed to do language planning for SWA/Namibia and to specifically formulate a language policy.
3. Afrikaans must maintain its official status in SWA/Namibia, at least in the southern area of the country.
4. Should Afrikaans lose its official status and higher functions in SWA/Namibia as a result of legislation, attempts must be made to restore Afrikaans to its original position by planned means of effecting awareness of Afrikaans in the community.
5. The stigmatisation of Afrikaans must be prevented through planned means of effecting awareness.

12.0 Bronnelys

AKADEMIE VIR TERSIËRE ONDERRIG, WINDHOEK. 1988a. Voorlegging van die rektor aan die voorsitter van die Raad, 15 Maart. Windhoek. (Ongepubliseer.)

AKADEMIE VIR TERSIËRE ONDERRIG, WINDHOEK. 1988b. Dokument vir bespreking : onderrigmedium aan die Akademie. Beleid, probleme, argumente en kerninligting. Windhoek. (Ongepubliseer.)

ANON. 1980. Stigma van verdrukking nie in SWA/Namibië : Afrikaans is hier die taal van vrywording. **Die Republieke** : 6, April 21.

ANON. 1982a. Afrikaans 'n pyniging, die romans 'n follering. **Die Vaderland** : 11, September 17.

ANON. 1982b. Swapo sal nie Afrikaans skaad. **Rapport** : 39, September 19.

ANON. 1988. Afrikaans in gevaar. **Die Vaderland** : 9, Julie 6.

ANTILLA, R. 1972. An introduction to historical and comparative linguistics. New York : Macmillan.

BELCHER, R. 1987. Afrikaans en kommunikasie oor die kleurgrens. (In Du Plessis, H.G.W. & Du Plessis, L.T., reds. Afrikaans en taalpolitiek : 15 opstelle. Pretoria : HAUM. p.17-34.)

BERNSTEIN, B. 1971. *Class, codes and control*, vol.1. London : Routledge & Kegan Paul.

BIJBEL. 1864. *Bijbel, dat is de gansche Heilige Schrift, bevattende al de Canonijke Boeken des Ouden en Nieuwen Testaments, door last van de Hoog-Mog. Heeren Staten-Generaal van de Vereenigde Nederlanden, en volgens het besluit van de Synode Nationaal, gehouden te Dordrecht, in de jaren 1618 en 1619, uit de oorspronkelijke talen in onze Nederlandsche taal getrouwelijk overgezet.*
Arnhem : J.W. & C.F. Swaan.

BOSMAN, D.B. 1928. *Oor die ontstaan van Afrikaans.*
Amsterdam : Swets & Zeitlinger.

CARSTENS, W.P. 1970. *Basters.* (In *Standard encyclopaedia of Southern Africa*, 2 : 190-193.)

COBARRUBIAS, J. & FISHMAN, J.A., reds. 1983. *Progress in language planning.* Berlyn : Mouton.

COBARRUBIAS, J. 1983a. *Language planning : the state of the art.* (In Cobarrubias, J. & Fishman, J.A., reds. *Progress in language planning.* Berlyn : Mouton. p.3-26.)

COBARRUBIAS, J. 1983b. *Ethical issues in status planning.* (In Cobarrubias, J. & Fishman, J.A., reds. *Progress in language planning.* Berlyn : Mouton. p.41-86.)

COMBRINK, J. 1981. Afrikaans se kans op oortewing in Suidwes.
Die Transvaler : 6, Junie 27.

CONRADIE, C.J. 1986. Taalgeskiedenis. Pretoria : Academica.

COOPER, R.L. 1984. Language planning, language spread and language change. (In Kennedy, C., red. Language planning and language education. London : George Allen & Unwin. p.17-36.)

DARLOW, T.H. & MOULE, H.F. 1963. Historical catalogue of the printed editions of Holy Scripture in the library of the British and foreign Bible Society, vol.II, 1. New York : Kraus Reprint.

DELIUS, P. & TRAPIDO, S. s.j. Inboekselings and Oorlams : the creation and transformation of a servile class. (In Bozzoli, B., red. Town and Countryside in the Transvaal. Johannesburg : Ravan. p.53-88.)

DE VILLIERS, J. 1970. Hottentotregimente aan die Kaap, 1781-1806.
Argiefjaarboek vir S.A. geskiedenis, 33 (2) : 113-262.

DE VILLIERS, M. 1983. Nederlands en Afrikaans. Goodwood : Nasou.

DIREKTEUR VAN ARGIEWE, WINDHOEK. 1987. Brief aan outeur, 17 Julie.
Windhoek. (Brief in besit van outeur.)

DIRVEN, R. 1987. Metaphor and language policy : the English embrace. (In Du Plessis, H.G.W. & Du Plessis, L.T., reds. Afrikaans en taalpolitiek : 15 opstelle. Pretoria : HAUM. p.153-173.)

DU BRUYN, J. 1981. The Oorlams Afrikaners : from dependence to dominance, c.1760-1823. (Lesing gelewer by UNISA.) Pretoria. (Ongepubliseer.)

DU PLESSIS, H.G.W. 1984a. Sintaksis. (In Van Rensburg, M.C.J., red. Die Afrikaans van die Griekwas van die tagtigerjare. Bloemfontein. (Ongepubliseerde navorsingsverslag, UOVS.) Band 1 : 35-195.)

DU PLESSIS, H.G.W. 1984b. Die handhawing van Afrikaans. (In Prinsloo, K.P. & Van Rensburg, M.C.J., reds. Afrikaans : stand, taak, toekoms. Pretoria : HAUM. p.163-173.)

DU PLESSIS, H.G.W. 1985. Suidwesafrikaans. SA tydskrif vir taalkunde, geleentheidsuitgawe nr.1, Junie.

DU PLESSIS, H.G.W. 1987a. Variasietaalkunde. Pretoria : Serva.

DU PLESSIS, H.G.W. 1987b. Aspekte van Suidwes-Afrikaans met spesiale verwysing na die Afrikaans van die Van der Merwes. Potchefstroom. (Ongepubliseerde navorsingsverslag. PU vir CHO.)

DU PLESSIS, H.G.W. 1987c. Afrikaans en sy moontlikhede in SWA/Namibië. Windhoek : Windhoek Drukkers & Uitgewers.

DU PLESSIS, H.G.W. 1989. Die anatomie van taalbeplanning. (Te verskyn in **Koers**.)

DU PLESSIS, H.G.W. & DU PLESSIS, L.T., reds. 1987a. Afrikaans en taalpolitiek : 15 opstelle. Pretoria : HAUM.

DU PLESSIS, H.G.W. & DU PLESSIS, L.T. 1987b. Inleiding. (In Du Plessis, H.G.W. & Du Plessis, L.T., reds. Afrikaans en taalpolitiek : 15 opstelle. Pretoria : HAUM. p.ix-xv.)

DU PLESSIS, L.T. 1985. Afrikaans afgedwing in SWA/Namibië? Du Plessis vs. UNIN. **S.A. tydskrif vir taalkunde**, 3 (1) : 58-61, Januarie.

DU PLESSIS, L.T. 1986. Afrikaans in beweging. Bloemfontein : Patmos.

DU PLESSIS, L.T. 1987. Eietydse ideologiese groepering en die manipulasie van Afrikaans : 3 gevallestudies. (In Du Plessis, H. & Du Plessis, L.T., reds. Afrikaans en taalpolitiek : 15 opstelle. Pretoria : HAUM. p.99-121.)

DU PLESSIS, P.C. 1950. Móre Baas - vir die Baster : Nie-Blankes van Rehoboth het 'n aparte soort apartheid. **Die Huisgenoot**, 34 (1492) : 4-7, Oktober 27.

ELPHICK, R. 1977. *Kraal and Castle : Khoikhoi and the founding of white South Africa.* London : Yale University Press.

ELPHICK, R. & GILIOMEE, H. 1979. *The shaping of South African society, 1652 - 1820.* Cape Town : Longman.

FASOLD, R. 1984. *The sociolinguistics of society.* Oxford : Basil Blackwell.

FERGUSON, C.A. 1983. *Language planning and language change.* (In Cobarrubias, J. & Fishman, J.A., **reds.** *Progress in language planning.* Berlyn : Mouton. p.29-40.)

FERRAZ, L.I. 1983. *Chamber of mines of SWA/Namibia : communication on the mines of Southern Africa, with special reference to Namibia.* Windhoek. (Ongepubliseer.)

FISHMAN, J.A. 1968. *Sociolinguistics and the language problems of the developing countries.* (In Fishman, J.A., Ferguson, C.A. & Das Gupta, J., **reds.** *Language problems of developing nations.* New York : John Wiley & Sons. p.3-16.)

FISHMAN, J.A., **red.** 1970. *Readings in the sociology of language.* The Hague : Mouton.

FISHMAN, J.A. 1975. *What do we know about language planning? A preliminary statement.* (In Herbert, R.K., **red.** *Patterns in language, culture and society: Sub-Saharan Africa.* Columbus : Ohio State University. p.1-2.)

FISHMAN, J.A. 1984. Language modernisation and planning in comparison with other types of national modernisation and planning. (In Kennedy, C., red. Language planning and language education. London : George Allen & Unwin. p.37-54.)

FOURIE, H. 1978. Suidwes-Afrika bevolking.
Tydskrif vir streekbeplanning, 8 : 1-4, November.

FOURIE, J.J. 1986. Aspekte van die Afrikaans van Riemvasmakers.
Potchefstroom. (Verhandeling (MA) - PU vir CHO.)

GILIOMEE, H. & ELPHICK, R. 1982. reds. 'n Samelewing in wording :
Suid-Afrika 1652-1820. Kaapstad : Maskew Miller Longman.

GOLDBLATT, I. 1971. History of South West Africa from the beginning of the nineteenth century. Johannesburg : Juta.

GORTER, D. 1981. Some recent developments in official language planning in Friesland. (In Haugen, E., McClure, J.D. & Thomson, D., reds. Minority languages today. Edinburgh : Edinburgh University Press. p.177-181.)

HAHN, C.H. 1984. Tagebücher 1837-1860 Diaries. Vyf dele. Windhoek : Archives Service Division. (Persklaar gemaak deur B. Lau.)

HALLIDAY, M.A.K. 1978. Language as social semiotic. Balh : Pitman.

HAUGEN, E. 1966. Language conflict and language planning. The case of modern Norwegian. Cambridge : Harvard University Press.

HAUGEN, E. 1972a. Language planning in modern Norway. (In Firchow, E.S., Grimstad, K., Hasselmo, N. & O'Neil, W.A., reds. Studies by Einar Haugen. The Hague : Mouton. p.422-432.)

HAUGEN, E. 1972b. Linguistics and language planning. (In Firchow, E.S., Grimstad, K., Hasselmo, N. & O'Neil, W.A., reds. Studies by Einar Haugen. The Hague : Mouton. p.510-530.)

HAUGEN, E. 1981. Language fragmentation in Scandinavia : revolt of the minorities. (In Haugen, E., McClure, J.D. & Thomson, D., reds. 1981. Minority languages today. Edinburgh : Edinburgh University Press. p.100-119.)

HAUGEN, E. 1983. The implementation of corpus planning : theory and practice. (In Cobarrubias, J. & Fishman, J.A., reds. 1983. Progress in language planning. Berlyn : Mouton. p.269-290.)

HAUGEN, E., McCLURE, J.D. & THOMSON, D., reds. 1981. Minority languages today. Edinburgh : Edinburgh University Press.

HEESE, C.P. s.j. Sendingonderwys in Suidwes-Afrika 1806 - 1870. Goodwood : Nasionale Boekdrukkery.

HERMKENS, H.M. & VAN DE KETTERIJ, C. 1980. Grammaticale interpretatie van zeventiende-eeuwse teksten : instructie-grammatica. Groningen : Wollers-Noordhof.

HUDSON, R.A. 1980. Sociolinguistics. Cambridge : Cambridge University Press.

JERNUDD, B.H. & DAS GUPTA, J. 1971. Towards a theory of language planning. (In Rubin, J. & Jernudd, B.H., reds. Can language be planned? Honolulu : The University of Hawaii Press. p.195-215.)

JOOSTE, J.P. 1974. Gedenkboek van die Dorslandtrek. Potchefstroom : Potchefstroom Herald.

KELMAN, H.C. 1971. Language as an aid and barrier to involvement in the national system. (In Rubin, J. & Jernudd, B.H., reds. Can language be planned? Honolulu : The University of Hawaii Press. p.21-51.)

KENNEDY, C., red. 1984. Language planning and language education. London : George Allen & Unwin.

KOEFOED, G. & EVERS, A., reds. 1976. Lijnen van taaltheoretisch onderzoek. Groningen : H.D. Tjeenk Willink.

KOZELKA, P.R. 1984. The development of national languages : a case study of language planning in Togo. (Ph.D. - Stanford University.)

Ann Arbor, Michigan : University Microfilms International.

LABOV, W., red. 1980. Locating language in time and space.
New York : Academic Press.

LAU, B. 1982. The emergence of kommando politics In Namaland, Southern
Namibia 1800-1870. Kaapstad. (Verhandeling (MA) - UK.)

LEGASSICK, M. 1982. Die Noordgrens tot 1820: die opkoms van die
Griekwas. (In Giliomee, H. en Elphick, R., reds. 'n Samelewing in wording:
Suid-Afrika 1652-1820. Kaapstad : Maskew Miller Longman. p.261-310.)

LEWIS, G. 1983. Implementation of language planning in China. (In
Cobarrubias, J. & Fishman, J.A., reds. Progress in language planning.
Berlyn : Mouton. p.309-326.)

LIEBENBERG, B.J. 1966. Hendrik Wilbooi van Groot Namakwaland.
Lantern, 16 (1) : 78-85, September.

LIEBENBERG, P.W. 1970. Die inlywing van Suidwes-Afrika by die Unie van
Suid-Afrika : 'n onliding van die geskil met die verenigde nasies tydens die
1946 sitting. Pretoria. (Verhandeling (MA) - UP.)

LOUW, C. 1982. Sy praat Afrikaans en steun Swapo.
Die Vaderland : 10, September 15.

MACKEY, W.F. 1983. U.S. language status policy and the Canadian experience. (In Cobarrubias, J. & Fishman, J.A., reds. Progress in language planning. Berlyn : Moulon. p.173-206.)

NAHIR, M. 1984. Language planning goals : a classification. **Language problems and language planning**, 8 (3): 294-327.

NIENABER, G.S. 1953. Oor Afrikaans, tweede deel. Johannesburg : Afrikaanse Persboekhandel.

NIENABER, G.S. 1963. Hottentots. Pretoria : Van Schaik.

NIENABER, G.S. 1986a. Afrikaners. (Voorlopige manuskrip, met wysigings opgeneem in Nienaber, G.S. 1989. Khoekhoense slanname: 'n voorlopige verkenning. Pretoria : Academica.)

NIENABER, G.S. 1986b. Basters. (Voorlopige manuskrip, met wysigings opgeneem in Nienaber, G.S. 1989. Khoekhoense slanname: 'n voorlopige verkenning. Pretoria : Academica.)

NIENABER, G.S. 1986c. Oorlam, oorlamme, oorlams(e), orlam/oerlam, ens. (Voorlopige manuskrip, met wysigings opgeneem in Nienaber, G.S. 1989. Khoekhoense slanname: 'n voorlopige verkenning. Pretoria : Academica.)

NIENABER, G.S. 1986d. Mondelinge mededeling aan outeur. Pretoria. (Kassetopname in besit van outeur.)

NIENABER, G.S. 1988. Brief aan outeur, 1 Februarie. Pretoria.
(Brief in besit van outeur.)

NIENABER, G.S. 1989. Khoekhoense stamname: 'n voorlopige verkenning.
Pretoria : Academica.

NIENABER, G.S. & RAPER, P.E. 1977. Toponymica Hoffentotica. Pretoria :
RGN.

OBERHOLZER, A. 1982. Afrikaans het Brulnes só verneder.
Die Volksblad : 3, September 11.

ONDERWYSKOMITEE. 1985. Aanbevelings vir 'n nasionale onderwysbeleid,
-doelstellings en -strategieë. Windhoek. (Vertroulik.)

PAULSTON, C.B. 1984. Language planning. (In Kennedy, C., red.
Language planning and language education. London : George Allen &
Unwin. p.55-65.)

PONELIS, F.A. 1979. Afrikaanse sintaksis. Pretoria : Van Schaik.

PONELIS, F.A. 1984. Afrikaans binne meertalige verband. (In Prinsloo, K.P.
& Van Rensburg, M.C.J., reds. Afrikaans : stand, taak, toekoms. Pretoria :
HAUM. p.30-42.)

PONELIS, F.A. 1987. Die eenheid van die Afrikaanse taalgemeenskap. (In Du Plessis, H.G.W. & Du Plessis, L.T., reds. Afrikaans en taalpolitiek : 15 opstelle. Pretoria : HAUM. p.3-15.)

PRINSLOO, K.P. & Van Rensburg, M.C.J., reds. 1984. Afrikaans : stand, taak, toekoms. Pretoria : HAUM.

PRINSLOO, K.P. 1984a. Taalbeplanning vir Suid-Afrika. (In Prinsloo, K.P. & Van Rensburg, M.C.J., reds. Afrikaans : stand, taak, toekoms. Pretoria : HAUM. p.137-153.)

PRINSLOO, K.P. 1984b. Die status van Afrikaans en die ander hoofale in SWA/Namibië. (In Prinsloo, K.P. & Van Rensburg, M.C.J., reds. Afrikaans : stand, taak, toekoms. Pretoria : HAUM. p.124-134.)

PRINSLOO, K.P. 1984c. Stand van die Afrikaanse taal : tans en in die toekoms. (In Prinsloo, K.P. & Van Rensburg, M.C.J., reds. Afrikaans : stand, taak, toekoms. Pretoria : HAUM. p.93-105.)

QUELLEN

Kyk

Vedder, H., red. (ca. 1928-).

RAAD VIR GEESTESWETENSKAPLIKE NAVORSING. 1978. Die stand van tale in SWA/Namibië. Pretoria. (Vertroulik.)

RAAD VIR GEESTESWETENSKAPLIKE NAVORSING. 1982. Aspekte van taal- en kommunikasie-aangeleenthede in SWA/Namibië. Pretoria. (Verslag TLK/L26. Deel xiii. Totale bevolking.)

RAIDT, E.H. 1980. Afrikaans en sy Europese verlede. Kaapstad : Nasou.

REAGAN, T.G. 1987. Ideology and language policy in education : the case of Afrikaans. (In Du Plessis, H.G.W. & Du Plessis, L.T., reds. Afrikaans en taalpolitiek : 15 opstelle. Pretoria : HAUM. p.133-139.)

RGN

Kyk

Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing.

ROUX, S.M. 1988. 'n Sosiolinguistiese analise van Rehoboth-Afrikaans. Polchefstroom. (Verhandeling (MA) - PU vir CHO.)

RUBIN, J. & JERNUDD, B.H., reds. 1971a. Can language be planned? Honolulu : The University of Hawaii Press.

RUBIN, J. & JERNUDD, B.H. 1971b. Language planning as an element in modernization. (In Rubin, J. & Jernudd, B.H., reds. Can language be planned? Honolulu : The University of Hawaii Press. p.xiii-xxiv.)

RUBIN, J. 1971. Evaluation and language planning. (In Rubin, J. & Jernudd, B.H., reds. Can language be planned? Honolulu : The University of Hawaii Press. p.217-252.)

RUBIN, J. 1983. Evaluation status planning : what has the past decade accomplished? (In Cobarrubias, J. & Fishman, J.A., reds. Progress in language planning. Berlyn : Mouton. p.329-344.)

RUBIN, J. 1984. Bilingual education and language planning. (In Kennedy, C., red. Language planning and language education. London : George Allen & Unwin. p.4-16.)

SAMARIN, W.J. 1970. Lingua francas of the world. (In Fishman, J.A., red. Readings in the sociology of language. The Hague : Mouton. p.660-672.)

SCHJERVE, R.R. 1981. Bilingualism and language shift in Sardinia. (In Haugen, E., McClure, J.D. & Thomson, D., reds. Minority languages today. Edinburgh : Edinburgh University Press. p.208-217.)

SCHMIDT, S. 1982. Ou optekeninge van Europese volksverhale by die Namas en Damaras in Suidwes-Afrika. **Tydskrif vir Volkskunde en Volkstaal**, 38 (3) : 1-19.

SCHMIDT, S. 1984. Observations on the acculturation of the Nama in SWA/Namibia. **African Studies**, 43 (1) : 31-42.

SCHOLTZ, J. DU P. 1970. Afrikaans-Hollands in die agtiende eeu. Kaapstad : Nasou.

SCHOLTZ, J. DU P. 1982. Wording en ontwikkeling van Afrikaans.
Kaapstad : Tafelberg.

SIMPSON, J.M.Y. 1981. The challenge of minority languages. (In Haugen,
E., McClure, J.D. & Thomson, D., reds. Minority languages today. Edinburgh
: Edinburgh University Press. p.235-241.)

STEYN, J.C. 1980. Tuiste in eie taal. Kaapstad : Tafelberg.

STEYN, J.C. 1984. Die oorlewing van Afrikaans. (In Prinsloo, K.P. & Van
Rensburg, M.C.J., reds. Afrikaans : stand, taak, toekoms. Pretoria : HAUM.
p.3-29.)

STEYN, J.C. 1987. Afrikanernasionalisme en Afrikaans. (In Du Plessis,
H.G.W. & Du Plessis, L.T., reds. Afrikaans en taalpolitiek : 15 opstelle.
Pretoria : HAUM. p.73-96.)

STRASSBERGER, E.J.C. 1969. The Rhenish Mission Society In South Africa,
1830 - 1950. Kaapstad : Struik.

TAYLOR, B. 1989. 'n Permanente rol vir Afrikaans in Namibië.
Beeld : v, Oktober 26.

THORBURN, T. 1971. Cost-benefit analysis in language planning. (In Rubin,
J. & Jernudd, B.H., reds. Can language be planned? Honolulu : The
University of Hawaii Press. p.253-262.)

TRÜMPELMANN, G.P.J. 1948. Die Boer in SWA.
Argleffjaarboek vir S.A. geskiedenis, 11 (2) : xi-166.

TRÜMPELMANN, G.P.J. 1972. Knudsen, Hans Christian.
(In *Standard encyclopaedia of Southern Africa*, 6 : 422-423.)

TURLEY, M.E. 1988. Brief aan outeur, 21 Maart. Kaapstad.
(Brief in besit van outeur.)

UNIN

Kyk

United Nations Institute for Namibia.

UNITED NATIONS INSTITUTE FOR NAMIBIA. 1981. Toward a language
policy for Namibia. Lusaka. (Vertroulik.)

VAN DEN HEEVER, R. 1987. Tree na vryheid : 'n studie in alternatiewe
Afrikaans. Kasselsvlei : Kaaplandse Professionele Onderwysersunie.

VAN DER MERWE, H.J.J.M. 1982. Die Afrikaanse woordeskat. (In Van der
Merwe, H.J.J.M., red. Afrikaans: sy aard en ontwikkeling. Pretoria : Van
Schaik. p.111-147.)

VAN DER MERWE, P. 1967. Die Swart Napoleon van Suidwes.
Die Huisgenoot, 42 (2357) : 16-22. Junie 2.

VAN DER MERWE, P.J. 1951. Ons halfeeu in Angola (1880 - 1928).
Johannesburg : Afrikaanse Pers-Boekhandel.

VAN DER ZWAN, D. 1986. Die taalgebruik in Die dagboek van Hendrik
Witboel. Pretoria. (Verhandeling (MA) - PU vir CHO.)

VAN RENSBURG, M.C.J. 1984. Aspekte van die klankleer van die Afrikaans
van die Griekwas. (In Van Rensburg, M.C.J., red. Die Afrikaans van die
Griekwas van die tagtigerjare. Bloemfontein. (Ongepubliseerde
navorsingsverslag, UOVS.) Band 1 : 272-362.)

VAN RENSBURG, M.C.J. 1987. Labov oor taalverandering : 'n kanttekening.
Acta Academica. (reeks B), 22 : 155-166.

VAN RENSBURG, M.C.J. 1989. Soete Afrikaans. (In Botha, T.J.R., Ponelis,
F.A., Combrink, J.G.H. en Odendal, F.F., reds. Inleiding tot die Afrikaanse
Taalkunde. Pretoria : Academica. p.436-467.)

VAN VREEDEN, B.F. 1965. Bydrae van die Basterbevolkingsgroep tot die
naamgewing van Boesmanland en Gordonia. *Tydskrif vir Volkskunde en
Volkstaal*, 21 (3) : 1-12, Julie.

VAN ZYL, F. 1963. Rehoboth se Basters - dwars en onvoorspelbaar.
Die Hulsgenoot, 42 (2161) : 18-21, Augustus 23.

VEDDER, H., red. ca. 1928 -. Quellen zur Geschichte von Südwestafrika. 30 bande. (Ongepubliseerde getikte uittreksels en aantekeninge in die Staatsargief, Windhoek.)

VEDDER, H. 1966. South West Africa in early times. London : Frank Cass.

VERHOEF, M.M. 1988. Aspekte van Oranjerivier-Afrikaans in die spontane taalgebruik van blanke boorlinge in Noord-Kaapland. Potchefstroom. (Verhandeling (MA) - PU vir CHO.)

VISSER, S.M.G. 1982. Die mense van SWA: 'n geo-etnologiese oorsig. Windhoek. (Vertroulike verslag vir Weermagslede.)

VON MOLTKE, J. 1940. Die eerste bloedoffers : Afrikaner-pioniers se spore lê diep in Suidwes. *Die Hulsgenoot*, 26 (967) : 38-41, Oktober 4.

WEBB, V.N., VAN RENSBURG, M.C.J., DU PLESSIS, H.G.W. & CLUVER, A.D. De V. 1989. Verslag oor die Windhoekse taalberaad. (In SAUK-Radloprogram: Die taal wat ons praat, 6 September.)

WHITELEY, W.H. 1971. Some factors influencing language policies in Eastern Africa. (In Rubin, J. & Jernudd, B.H., reds. Can language be planned? Honolulu : The University of Hawaii Press. p.141-158.)

WHITELEY, W.H. 1984. Sociolinguistic surveys at the national level. (In Kennedy, C., red. Language planning and language education. London : George Allen & Unwin. p. 68-79.)

WITBOOI, H. 1929. Die Dagboek van Hendrik Witbooi.
Kaapstad : Van Riebeeck-vereniging.

WYBENGA, D.M. 1983. Grammatiese tydsvergestalling in Afrikaans - 'n
linguistiese ondersoek aan die hand van enkele Afrikaanse kortverhale.
Potchefstroom. (Proefskrif (D.Litt.) - PU vir CHO.)

ARGIVALE BRONNE

Staatsargief, Windhoek

A 178 Vredestraktaat van !Hoaxa!nas

Sendingsargief van die Evangeliese Lutherse Kerk (ELC), Windhoek

X 15.21 Ryksboek van die Bethaniërs

NG-Kerkargief, Kaapstad

S.A.S.G. V1 2/5 Oorspronklike Afrikanerbrief